

НАЦРТ

СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ГАЦКО 2022.-2028. ГОДИНА

ОКТОБАР, 2021.

Садржај

1	УВОД	7
1.1	ПРИСТУП ИЗРАДИ СТРАТЕГИЈЕ	7
2	СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА	7
2.1	СИТУАЦИОНААНАЛИЗА	7
2.1.1	<i>Географски положај и природне карактеристике</i>	7
2.1.2	<i>Клима</i>	8
2.1.3	<i>Рељеф, геоморфологија, хидрологија и минерални ресурси</i>	9
2.1.4	<i>Демографске карактеристике и кретања</i>	14
2.1.5	<i>Преглед стања и кретања у локалној економији</i>	18
2.1.5.1	Рударство, енергетика, индустрија и грађевинарство	22
2.1.5.2	Пољопривреда	24
2.1.5.3	Шумарство	30
2.1.5.4	Туризам и угоститељство	32
2.1.6	<i>Преглед стања и кретања на тржишту рада</i>	37
2.1.6.1	Запоселност, незапосленост, плате	37
2.1.7	<i>Преглед стања и кретања у области друштвеног развоја</i>	43
2.1.7.1	Образовање	43
2.1.7.2	Здравство	47
2.1.7.3	Социјална заштита	48
2.1.7.4	Спорт, култура, НВО и удружења	52
2.1.8	<i>Стање јавне инфраструктуре и јавних услуга</i>	60
2.1.8.1	Водоснабдијевање и канализација	60
2.1.8.2	Путна инфраструктура	62
2.1.8.3	ТТ комуникације	65
2.1.8.4	Стамбени фонд	65
2.1.8.5	Одвоз комуналног отпада	65
2.1.8.6	Електроенергетска инфраструктура	67
2.1.8.7	Остала инфраструктура	69
2.1.8.8	Локална управа	69
2.1.9	<i>Заштита животне средине укључујући смањење ризика од катастрофа/несрећа</i>	72
2.1.9.1	Управљање квалитетом ваздуха	72
2.1.9.2	Управљање водама	74
2.1.9.3	Заштита земљишта	75
2.1.9.4	Управљање отпадом	76
2.1.9.5	Биодиверзитет, заштита природе и културно-историјског наслеђа	77
2.1.9.6	Енергетска ефикасност-енергетски одржив развој	80
2.1.9.7	Управљање ризицима и изазовима климатских промјена	81
2.1.10	<i>Стање просторно-планске документације</i>	85
2.1.11	<i>Анализа буџета и пројекције средстава за финансирање реализације стратегије развоја</i>	87
2.2	SWOT АНАЛИЗА И СТРАТЕШКО ФОКУСИРАЊЕ	91
2.2.1	<i>Преглед унутрашњих и спољних фактора – SWOT анализа</i>	91
2.2.2	<i>Стратешко фокусирање</i>	93
2.3	ВИЗИЈА РАЗВОЈА И СТРАТЕШКИ ЦИЉЕВИ, СА ИНДИКАТОРИМА	95
2.3.1	<i>Визија развоја</i>	95
2.3.2	<i>Стратешки циљеви, са индикаторима</i>	95
3	ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ СА ИНДИКАТОРИМА	98
3.1	ПРЕГЛЕД ПРИОРИТЕТА И ПРИПАДАЈУЋИХ МЈЕРА СА ИНДИКАТОРИМА	98
4	КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ	101
5	ПРОВЈЕРА МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА	106
6	ИНДИКАТИВНИ ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР	110

7	ОКВИР ЗА ПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЂЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	113
8	ПРИЛОЗИ	115
8.1	САЖЕТИ ПРЕГЛЕД СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА	115
8.2	ДЕТАЉАН ПРЕГЛЕД МЈЕРА	122

Попис слика

Слика 1. Географски и административни положај општине Гацко у контексту административне подјеле у Републици Српској и БиХ.....	8
Слика 2. Структура становништва општине Гацко (Попис-2013)	15
Слика 3. Природно кретање становништва општине Гацко, 2017-2020	16
Слика 4. Унутрашње миграције у општини Гацко (2016-2019)	16
Слика 5. Структура предузетника у општини Гацко, 2020. године	20
Слика 6. Остварене инвестиције у општини Гацко, 000КМ.....	22
Слика 7. Смјештајни капацитет у општини Гацко, 2020.	33
Слика 8. Преглед ноћења у општину Гацко.....	34
Слика 9. Кретање броја запослених у општини Гацко	37
Слика 10. Незапослени по полу и квалификационој структури у општини Гацко	39
Слика 11. Незапослени по дужини чекања	40
Слика 12. Структура незапослених по квалификационој структури, КМ	40
Слика 13. Просјечна нето плата у општини Гацко, КМ	41
Слика 14. Кадровска структура ЈПУ "Дјечији вртић" Гацко	43
Слика 15. Број дјеце полазника ЈПУ "Дјечији вртић" Гацко	44
Слика 16. Број ученика у ОШ "Свети Сава" Гацко	45
Слика 17. Број ученика, наставника и одјељења средњих школе Гацко	46
Слика 18. Број и структура здравствено осигураних грађана, 2020. година	47
Слика 19. Локација постојеће депоније отпад у општини Гацко.....	66
Слика 20. Број угрожених и рањивих биљних и животињских врста општине Гацко	79
Слика 21. Карта ризика општине Гацко	82

Попис табела

Табела 1. Старосна и полна структура становништва општине Гацко	14
Табела 2. Преглед мјесних заједница (МЗ) општине Гацко са бројем становника и домаћинства, 2019.....	15
Табела 3. Број и структура правних лица у општини Гацко 2016-2020. година	18
Табела 4. Преглед грађевинских радова општине Гацко 2015-2019. година.....	23
Табела 5. Структура земљишта општине Гацко (2020).....	24
Табела 6. Структура сточарске производње општине Гацко (2020).....	25
Табела 7. Структура ратарске производње општине Гацко.....	27
Табела 8. Структура повртларске производње општине Гацко.....	27
Табела 9. Структура воћарске производње општине Гацко	28
Табела 10. Производња, продаја и сјеча дрвних сортимената у општини Гацко, м ³	31
Табела 11. Структура запослених по дјелатностима општине Гацко (2020).....	37
Табела 12. Структура пословних субјеката изапослених по полу општине Гацко	38
Табела 13. Структура незапослених по полу и годинама старости општине Гацко.....	39
Табела 14. Преглед основних болести са леталним исходима	47
Табела 15. Преглед буџета и извора финансирања Дома здравља Гацко, КМ.....	48
Табела 16. Преглед буџета и извора финансирања Центра за социјални рад Гацко, КМ	49
Табела 17. Износ исплаћене помоћи путем Центра за социјални рад, КМ.....	50
Табела 18. Дјеца без родитељског старања и потешкоћама по евиденцији Центра за социјални рад	51
Табела 19. Преглед износа војне и цивилне инвалиднине, КМ.....	51
Табела 20. Преглед активности ЈУ КСЦ Гацко, 2020. година.....	53
Табела 21. Преглед емитованих програмских садржаја, 2020. година	54
Табела 22. Број, врста и стање спортских објеката.....	57
Табела 23. Основне карактеристике водоводног система општине Гацко	60
Табела 24. Основне карактеристике канализационог система општине Гацко.....	61
Табела 25. Структура путне мрежа на територији општине Гацко.....	63
Табела 26. Путна мрежа у надлежности општине Гацко	63
Табела 27. Инвестиције у путну инфраструктуру општине Гацко.....	63
Табела 28. Основи показатељи система управљања отпадом општине Гацко.....	66
Табела 29. Основни показатељи области електро-енергетског снабдијевања општине Гацко	68
Табела 30. Показатељи стања јавне расвјете у општини Гацко.....	68
Табела 31. Основни показатељи Општинске управе Гацко	70
Табела 32. Издвојени показатељи енергетске ефикасности Општинске управе Гацко ..	81
Табела 33. Преглед укупних прихода Буџета општине Гацко, КМ	87
Табела 34. Преглед структуре прихода Буџета општине Гацко, КМ	87
Табела 35. Преглед издвојених буџетских средстава по изворима финансирања, 2016-2020. година	88
Табела 36. Преглед издвојених буџетских средстава по секторима развоја 2016-2020. година	88
Табела 37. Преглед процјене по главним изворима финансирања за период 2022.-2028. године	89
Табела 38. Приједлог оквирне расподјеле финансирања по развојним областима	89

Табела 39. SWOT анализа	91
Табела 40. Стратешки фокуси.....	93
Табела 41. Индикатори (утицаја) реализације стратешких циљева	97

1 УВОД

1.1 Приступ изради стратегије

Стратегија развоја општине Гацко 2022.-2028. година је кључни стратешко-плански документ општине Гацко, који треба да подстиче њен будући раст и развој. Стратегија обухвата економски и друштвени аспект, али и аспекте заштите и унапређења животне средине и простора. Израђена је као оквир за дефинисање заједничких циљева, подстицање локалних снага, као одговор на изазове будућег развоја општине и свеукупног живота у њој. Као таква, Стратегија развоја општине Гацко је ускладу са стратегијама и политикама на вишим нивоима власти и то прије свега са стратешким и просторно-планским документима Републике Српске, али и са другим секторским стратегијама у Босни и Херцеговини. Такође, Стратегија је усклађена са процесом европских интеграција и глобалним циљевима одрживог развоја¹ (SDG).

Стратегија је израђена у оквиру самосталне иницијативе Општинске управе Гацко, која је препознала значај стратешког планирања у будућем развоју локалне заједнице. Процес израде овог планског документа усклађен је са Законом о стратешком планирању у управљању развојем у Републици Српској ("Слжбени Гласник РС" бр. 63/21).

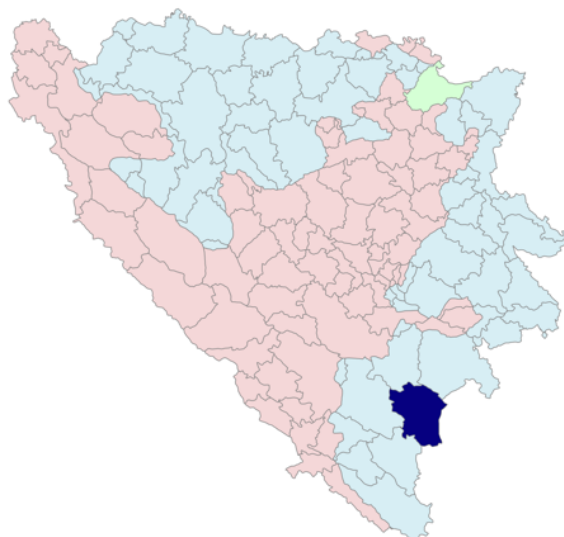
2 СТРАТЕШКА ПЛАТФОРМА

2.1 Ситуациона анализа

2.1.1 Географски положај и природне карактеристике

Општина Гацко се налази на југоистоку Републике Српске и БиХ, заједно са општинама Невесиње, Берковићи, Љубиње, Требиње и Билећа чини регију Источна Херцеговина. С обзиром на то да је смјештено у самом центру Херцеговине, Гацко има изузетан географски, стратешки положај у контексту Републике Српске. Општина обухвата простор тзв. Високе Херцеговине, а на територији између планинских масива је смјештено Гатачко поље. Гацко, као просторна и територијална јединица смјештено од 43°01' до 43°23' сјеверне географске ширине и од 18°20' до 18°42' источне географске дужине. По надморској висини је најуздигнутији горски дио Херцеговине, с просјечном надморском висином изнад 1000 м. Надморска висина насеља Гацко је 956 м. Висинска разлика између највише (Волујак 2336 м) и најниже тачке (Вратар 710 м) је 1626 м. На југо-истоку Републике Српске и истоку Херцеговине, Гацко је погранична општина према Црној Гори и с дијелом Пиве и Никшића (Оногшта) једно вријеме је чинило административно-територијалну јединицу окружног значаја са сједиштем у Гацку.

¹ https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/23345VNR_BiH_ENG_Final.pdf

Слика 1. Географски и административни положај општине Гацко у контексту административне подјеле у Републици Српској и БиХ
(Извор: https://en.wikipedia.org/wiki/Gacko#/media/File:Gacko_municipality.svg)

Нестанком тзв. „Старе Херцеговине“ гатачка жупа је изгубила већи дио територије и свој простор сузила на међупланинску област данашње општине са 736 km² површине.

Општина Гацко са површином од 736km² или 73.600 ha, заузима 1,3% Босне и Херцеговине, односно 3% површине Републике Српске. Општински центар градско насеље Гацко удаљен је од Дубровника и Јадранског мора 108km, Требиња 72 km, Мостара 94 km, Фоче 69 km, Сарајева 146 km, Никшића 62 km, а само 38 km од националног парка „Сутјеска“ члана уније националних паркова Европе. Уколико се има у виду окружење у којем је смјештена и чињеница да се налази на раскрсници путева, за општину Гацко се може рећи да има релативно повољан географски положај. Због ове чињенице положај Гатачке општине може се прихватити као значајна детермината у правцима будућег развоја Републике Српске и БиХ.

2.1.2 Клима

Гацко се због релативно високе надморске висине (940 м) одликује субалпском климом, иако је смјештено у крашком Гатачком пољу јужно од планинског превоја Чемерно. Овај тип климе карактеришу средње годишње температуре ваздуха испод 10°C. Тако средња годишња температура ваздуха за Гацко износи 8.3 °C, док је на Чемерну само 5.9 °C. У току зиме, у крашким пољима као што је Гатачко поље, која су мало удаљенија од Јадрана и чија су дна дубоко испод околних планинских врхова, таложи се хладан ваздух који се спушта по странама околних планина због чега су зиме често оштре, док се љети, сразмјерно надморској висини, дна поља прилично загрију, усљед чега је годишње колебање температуре у крашким пољима повећано (на Чемерну годишње колебање износи 18.2°C, док за Гацко износи 19.3°C). Поред тога, у наведеним конкавним крашким облицима зими се јављају приземне температурне инверзије јаког интензитета што потврђују и вриједности екстремно ниских температура. Тако Гацко има апсолутну

минималну температуру (минус 34.3 °C) нижу од Чемерна (минус 22.2 °C). Зиме су овдје врло хладне са просјечним температурама које се крећу у опсегу од минус 0.4°C у Гацку до минус 2.4°C на превоју Чемерно. Средње љетне температуре крећу се у опсегу од 14.6°C за Чемерно до 17.0°C за Гацко, па су у крашким пољима љета врло пријатна, чак и прохладна. Јесени су ослјетно топлије од прољећа (средња јесења температура ваздуха се креће од 7.1 °C за Чемерно до 9.3°C за Гацко, а средња прољетна од 4.8 °C за Чемерно до 7.3 °C за Гацко), што је посљедица израженог маритимног утицаја на поднебље овог краја. Анализа средњих мјесечних температура ваздуха показује да је најнижа температура у јануару и варира од -1.4°C (Гацко) до -3.4 °C (Чемерно), док су најтоплији мјесеци јули (Гацко 17.9°C) и август (Чемерно 14.8°C). Изражено годишње колебање температуре ваздуха (53.0°C за Чемерно и 69.3°C за Гацко) одражава доминантан утицај орографије и надморске висине на формирање субалпског термичког режима на анализираном подручју. Апсолутни максимум температуре ваздуха се јавља у августу (Гацко, 35.0 °C, Чемерно, 30.8°C), док се апсолутни минимум температуре ваздуха јавља у јануару и креће се у границама од -22.2°C на Чемерну до -34.3°C у Гацку. Због отворености према мору, маритимни утицаји осјећају се и у овом дијелу Херцеговине, нарочито у погледу плувиометријског режима. Наиме, на анализираном подручју у току године у просјеку се излучи око 1700 мм падавина, од чега више од 50% у периоду од октобра до априла (што је одлика маритимног режима падавина) и само 13% у току љета. Међутим, према општим климатским карактеристика ширег подручја Општине Гацко, а нарочито карактеристикама температурног режима, уочава се да поднебље овог краја припада умјерено-континенталном типу климата, на прелазу у субалпску варијанту климе, чему свакако највише доприносе надморска висина и високи планински вијенци узалеђу на сјеверу. Средња годишња температура у Гацку износи 8.3°C, средња јануарска - 1.3°C, а средња јулска 17.9 °C. Велика учесталост појаве мразева представља такође значајну карактеристику климе Гатачког поља. Годишње се на анализираном подручју у просјеку јавља 116 дана самразом (дани са минималном дневном температуром ваздуха испод 0°C) и то од септембра до маја месеца. Снежје се на овом подручју јавља углавном од септембра до маја. Средњи годишњи број дана са снежјем за Гацко износи 44 дана, а за Чемерно 84 дана и мањи је од средњег годишњег броја дана са сњежним покривачем за око 30%, што је одлика субалпске климе.

2.1.3 Рељеф, геоморфологија, хидрологија и минерални ресурси

Облици рељефа овог простора обликовани су радом егзогених (спољашњих) сила, посебно дјеловањем крашке и флувијалне (ријечне) ерозије. Ово је типичан Динарски холокарст. Правац пружања планина и гатачког поља је динарски сјеверозапад-југоисток. Битно обиљежје овом простору даје подземна крашка хидрографија. Најзначајнији елемент рељефа су мања поља у кршу, крашке увале, крашке луке, вртаче, шкрапе, јаме, пећине, понори и еставеле. Највећи и најзначајнији облик крашког рељефа је Гатачко поље, које лежи на надморској висини 929-960 м и спада у групу високих крашких поља, дуго је 20 km, а просјечна ширина је око 3 km. Дијели се на Горње и Доње поље. Доње поље дијели се на Велико и Мало. По правилу на сјеверним странама су извори, а на југу понори. Велико поље има површину 60 km², а Мало поље 8 km² (Куљско поље). Некадашње неогено Гатачко језеро отекло је ријеком Дјуропом - Заломком и ријеком Мушницом подземним путем, а дијелом јамама и понорима по

ободу поља. Сјеверни дио општине чини крашка површина Поникве (1100-1200 м.н.м.), док је јужно Церничко (Степенско-Куљско) поље 100 м ниже од Гатачког поља, а најнижа тачка је понор Јасовица (810 м). Церничко поље има правац пружања запад - исток и одступа од Динарског правца СЗ-ЈИ, због расједања. Има површину око 3 km². Општина Гацко омеђена је планинама: Зеленгора (2014 м), Волујак (2336 м), Власуља (2103 м), Маглић (2386 м), Лебршник (1985 м), Ковиљац (1517м), Косови врх (1647 м), Манита гора (1736 м), Добрељица (1892 м), Голија (1942 м), Ђурило (1561 м), Сомина (1596 м), Троглав (1554 м), Баба са Дједом (1735 м), Бјеласница (1867 м), Магроп (1671 м), Ивица (1548 м), Виловица (1608 м) и Думош (1882 м). Најзначајни превоји су Чемерно (1293 м), Кобиља Глава (1030 м) и Равно (1500 м). Највиша тачка је Волујак (2336 м), а најнижа Вратар (710 м), то значи да је разлика највише и најниже тачке 1626 м.

Основно обиљежје терена у хидролошком смислу су понорнице, али развијена је иповршинска хидрографска мрежа: Неретва (изворе у Гацку), Изгорка и Јабучница(чине Сутјеску), Драмешинска ријека, Жањевичка ријека, Мушница, Грачаница, Ђуропа - Заломка и низ рјечица и потока. Од језера најзначајнија су два вјештачка језера: Клиње (1896) и Врба-Улиње (1983), има велики број понора, извора и еставела. Значајно је нагласити и то да је Гацко вододјелница Јадранског и Црноморског слива: Чемерно и Гатачко поље (Добрељска пећина).

Питка вода. На основу изведених анализа као потенцијална изворишта пијаће воде на територији општине Гацко издвојена су карстна изворишта у залеђу Гацка и то конкретно карстна врела Вратла и Сињи Вир и водоносне карбонатне наслаге јурске старости које чине непосредни обод Гатачког угљеног басена почев од Грачанице па до Автовца. У залеђу Гацка у планинском дијелу општине, налази се већи број карстних врела која дренирају карбонатне партије флишне серије, и која својим капацитетом и квалитетом подземних вода представљају драгоцен ресурс, који се једним дијелом користи за водоснабдијевање Гацка и околних насеља. Од поменутих карстних врела посебну пажњу заслужују Вратле и врело Сињи вир. Најзначајнији извор у залеђу Гацка је **врело Вратле** који је укључено у систем водоснабдијевања града. То је основно и једино извориште за водоснабдијевање Гацка, а представља извор ријеке Грачанице, и налази се око 11 km сјеверно од града. Врело Вратле је каптирано за потребе водоснабдијевања насеља у општини Гацко средином 80-тих година. Сва досадашња испитивања квалитета воде из врела Вратла показала су добар квалитет воде за пиће. Врело Сињи Вир које је лоцирано у долини Рајића потока између села Рајићи и Вишњево. Врело дренира карстно-пукотинску издан. Минимална издашност према подацима Геолошке службе Рудника износи око 5 l/s. Врела и извори на којима је потребно извршити детаљнија испитивања, а представљају ресурсе пијаће воде су: извори Придворице, Јабушнице, Херцеглија, Срњ, Пећина, Љубовац-Рудопоље, врела Вјетерник, Сињи Вир, Добра вода-Чемерно и студенац Бодежишта.

Минералне сировине општине Гацко. Ове сировине могу се посматрати у оквиру минерагенетске² области Невесиње-Гацко-Требиње. Ова условна област заузима

²Минералне сировине Републике Српске, Републички завод за геолошка истраживања РС "Геозавод" Зворник, Зворник, 2011.

карстне површи планинских масивај угоисточне Херцеговине са површином око 1.000km². Слично као у претходној области, однос према средишњим Динаридима-творевинама Сарајевске сигмоиде тектонског је карактера. Ако се изузму слатководни угљоносни басени, читав терен ове области представља простране карстне површи са мало воде на површини и богатством у подземљу. Кратки прекиди седиментације регистровани су у горњој јури, горњој креди и током палеогена, када су стварана бокситна лежишта. Од минералних сировина поред боксита и минерализације гвожђа (Зубци) код Требиња, **те лежишта лигнита**, ова област обилује сировинама за цементну и индустрију карбонатних сировина. Посебно треба нагласити да је потенцијал техничко-грађевинског камена-кречњака готово неисцрпан. У нафтно-геолошком смислу ова област представља наставак тзв. „Ластва“ структуре која се годинама истражује дубоким истражним бушењем у Црној Гори. У вези наведеног током 1990-1992. године америчка компанија „АМОСО“ је поред регионалног геолошког прегледа извршила сеизмичка истраживања у наставку предметне структуре од границе Црне Горе преко подручја Требиња, **Гацка** и Невесиња, те даље према западу у теренима Федерације БиХ. Резултати истраживања указују на нафтно-геолошку перспективност, те је у том смислу урађен и програм даљих истраживања.

Лежиште лигнита гатачког неогеног басена налази се испод претежно квартарних седимената Гатачког поља укупне површине од око 40 km². Експлоатационо поље лежишта угља „Гацко“ у ширем смислу је подијељено на: Западно поље ПК „Грачаница“, Централно поље и Источно поље. С обзиром да старост ових језерских седимената није прецизно одређена, извршено је литостратиграфско издвајање у 14 суперпозиционих пакета. Угљени слојеви-пакети почињу са другим подинским, првим подинским, главним угљеним, затим првим кровинским, другим кровинским и трећим кровинским угљеним слојем. Планиран је наставак истраживања до дубине од 600 m, да би се повећале рудне резерве, односно створила сировинска база за изградњу додатног блока Термоелектране „Гацко“. Укупно прорачунате резерве „ровног“ угља у лежишту „Гацко“ износе 295,277 мил. t, са пројектованим просјечним, граничним квалитетом, односно термичким ефектом од 9.106 kJ/kg.

Лапорци. На пакету главног угљеног слоја лежи пакет лапораца уједначене дебљине (20-25 м) у цијелом базену (мах у најдубљем дијелу басена сса 36 м). Скоро редовна појава угља (0,5-1,5 м) на врху и конверзија у горњем дијелу јединице чине овај пакетвеома добрим репером (маркером) код истраживања угља у базену. Процјене резерве ове минералне сировине износе више милиона тона. Квалитет ирезерве минералне сировине се морају доказати детаљним геолошким истраживањима. Ове творевине могу бити добра сировина за цементну индустрију.

Кречњаци. Локалитети кречњака "Поникве" код Гацка налази се на удаљености 1-2 km одградског насеља према сјеверу. Терен на коме се налазе локалитети кречњака је слабо насељен. Кречњаци из лежишта "Поникве" до сада су углавном служили за израду

путне мреже на површинским коповима у руднику угља "Гацко" и насипању локалне путне мреже. У те сврхе потребне су различите гранулације материјала, од блокова до стандардних гранулата. Слојевитост стијенске масе уз постојање два приближно управна система пукотина као и ефекти минирања доводе у фази експлоатације до завидног степена дробљења кречњака. Све фракције сепарисаног материјала могу се користити у разним областима грађевинске индустрије укључујући све потребе и захтјеве за изградњу локалних путева (за производњу агрегата за тампон тј. као ломљен и дробљен камен за подлоге путева). Одређене комадне фракције могу се користити у металуршке сврхе, а ситне фракције у пољопривреди за калцификацију земљишта. Примјена техничког камена из ових локалитета, у грађевинарству, заснива се на његовим повољним физичко-механичким особинама и на његовој постојаности.

Манганска руда. У подручју Гацко регистрована су три налазишта манганске руде (Бузаљко и др, 1963). То су Тисов до-Катуништа, Камењача и Мушница. Ова налазишта су слабо истражена. Истражно је само налазиште у Тисовом долу из којег је повађено око 100 t руде. Налазиште **Тисов до** налази се источно од села Врбе, на западној страни планине Лебршник, на надморској висини од 1650 m, близу асфалтног пута Фоча-Гацко. Минерализације мангана налазишта у Тисовом долу пружају се у дужини од око 35 m а смјештене су дуж контакта калкаренига и лапоровитих седимената флишне серије горњекреде (Бузаљко, 1963). Специфична карактеристика рудног тијела у Тисовом долу изражена је присуством бројних малих сочивастих тијела манганске руде у појасу исклињавања главног рудног тијела. Максимална дебљина сочива је 1,5 m а просјечна 0,5 m. Та сочива су поредана у виду бројанице, на растојањима од 10 cm до 1 m. Међупростори су им запуњени глином. Парагенеза лежишта није била предмет посебног проучавања. Оријентационим прегледом препарата утврђени су: псиломелан, пиролузит, хематит-пирит и лимонит. Од минерала јаловине констатовани су кварц, калцит и глиновита супстанца.

Налазиште манганске руде **Катуниште**, налази се југоисточно од налазишта у Тисовом долу, непосредно изнад села Драмашина на надморској висини око 1580m. Минерализације мангана у овом налазишту представљене су једним сочивастих тијелом, смјештеним између калкаренига и лапоровитих седимената флишне серије горње креде (Бузаљко и др., 1963). Максимална дебљина му износи око 40 cm. Контакт рудног тијела маркиран је појавама црвенкастих глинаца, дебљине до 10 cm. Завршни дијелови наглашени су појавом сочивастих тјелашаца која су поступно све мања, тако да на крају ишчезавају. Испитивање квалитета руде са овог налазишта вршена су оријентационо. Утврђено је да је она слична руди у Тисовом долу.

Глина. На простору од око 5 km², гдје је развијена повлатна угљена зона, дошло је до нагомилавања биљног материјала, од кога су касније настала три тракаста угљена нивоа, неогене старости у специфичним физичко - географским условима а уздјеловање биолошких, физичких, хемијских и геолошких фактора. У подини доњег тракастог угљеног нивоа, налази се туфитични ниво. Туф као минерална сировина могао би бити интересантан за производњу цемента: као компонента у смјеси сировинског брашна и као пуцолански додаток цемент-клинкеру. Слој квартарних пјесковитих и пластичних глина и иловаче који прекрива цијелу повлатну зону, интересантан је из сљедећих

разлога: мјестимично су то врло чисте и јако пластичне, претежно монтморилонитске (бентонитске) глине, нарочито у дијеловима лежишта, више удаљеним од корита ријеке Мушнице, низводно.

Закључак

Када се сагледају природне и географске одлике, општина Гацко налази се на регионалној раскрсници магистралних путева који Херцеговину повезују са повезује са сјеверним дијеловима Републике Српске и БиХ сусједним, ширим окружењем, при чему се општина налази у релативној близини значајних привредних и друштвених центара који у контексту Републике Српске постају значајни центри (Требиње и Фоча). Дакле, географски и комуникацијски положај општине Гацко је веома повољан и пружа могућности за унапређење привредног и укупног развоја, уз планску изградњу саобраћајне инфраструктуре.

Климатске карактеристике општине Гацко указују да се при планирању, пројектовању и изградњи будућих инфраструктурних објеката мора узети у обзир да ово подручје у погледу термичког режима има значајне температурне осилације као и количине падавина у годишњим добима. Дакле, у циљу очувања природних ресурса (нарочито водотока, земљишта и шумских еко-система, заштите од водне ерозије) и обезбјеђења повољнијих услова за живот неопходно је узети у обзир не само опште климатске елементе, већ и наведене микроклиматске карактеристике одређених микролокација, како и са њима везане опасности (клизишта, пожаре и др.).

Општина Гацко у будућности свакако треба искористити свој географски положај пограничног подручја ка Црној Гори, регији шире Херцеговине и Јадранском мору, те искористити нове инвестиције у погледу унапређења путних комуникација ка другим локалним заједницама.

У контексту интензивног кориштења природних ресурса (нарочито минералних сировина, водотока, земљишта), те у циљу обезбјеђења повољнијих услова за живот грађана општине Гацко неопходно је узети у обзир све аспекте одрживог развоја ове локалне заједнице, посебно у погледу заштите животне средине.

2.1.4 Демографске карактеристике и кретања

На основу резултата Пописа становништва, домаћинства и станова у Републици Српској и БиХ 2013. године, које је провела Агенција за статистику БиХ, а које је објавио Републички завод за статистику Републике Српске у општини Гацко живело је 8.990 становника.³ Ови подаци су уједно и једини релевантни, с обзиром да након овог пописа постоји само процјена о броју становника Општине и преме процјени⁴ Републичког завода за статистику (РЗС) за 2019. годину број **становника износи 8.388**. Након 90-тих година у општини Гацко, дешавају се значајне демографске промјене. О каквим се демографским промјенама ради, довољно је сагледати да је према попису становништва из 1991. године на подручју општине Гацко живјело 10.788 становника.

Табела 1. Старосна и полна структура становништва општине Гацко

	2016			2017			2018			2019		
	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж	У
0-14	673	593	1266	648	589	1237	634	588	1222	627	574	1201
15-64	3085	2742	5827	3051	2703	5754	3006	2665	5671	2966	2631	5597
65+	611	895	1506	634	906	1540	659	903	1562	680	910	1590
Укупно	4369	4230	8599	4333	4198	8531	4299	4156	8455	4273	4115	8388

(Извор: РЗС РС)

Са аспекта старосне структуре становништва општине, према подацима РЗС за 2019. годину и процјене укупног броја становника, од 8388 становника, 1201 становника или 14,4% становништва општине Гацко је испод 15 година, 5.597 становника или 66,67% је радно способног становништва (15-64), те 1590 становника или 18,95 % припада категорији старих (65+).⁵

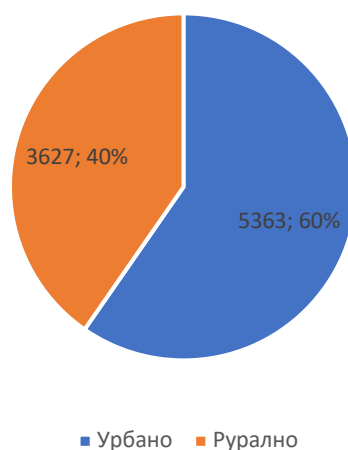
Такође, оно што је за похвалу су подаци да је у 2019. години 30 бракова закључено и пет (5) бракова разведено, али је значајно неповољније у односу на 2015. годину када је закључено 33 брака и свега 1 брак разведен.

Основна демографска карактеристика овог подручја је да је оно било емигранторно. Од укупно 70 насеља у општини (без центра) у 61 насељу је дошло до апсолутног пада броја становника. На сеоском подручју наталитет је традиционално мањи него у општинском центру. Дио сеоског становништва преселио у насеље Гацко, али је већи дио миграција био усмјерен у друге веће градове и у иностранство. То потврђује констатацију да ни својевремено интензиван привредни развој није могао задржати становништво да остане на овом подручју (тј. изградња Термоелектране на богатим налазиштима угља).

³Завод за статистику БиХ.

⁴Градови и општине Републике Српске, РЗС, 2020.

⁵Републички завод за статистику (РЗС РС).

Слика 2. Структура становништва општине Гацко (Попис-2013)
(Извор: РЗС РС)

Највећи број становника општине живи у урбаном дијелу општине тј. Гацку (60%), док мањи дио становништва живи у руралним дијеловима општине (40%).

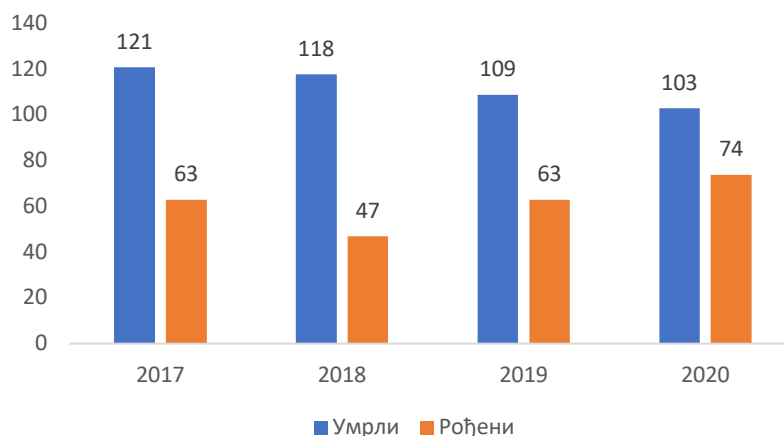
Насељена мјеста општине Гацко чине следећа насеља: Автовац, Бахори, Башићи, Берушица, Брајићевићи, Браниловићи, Церница, Чемерно, Данићи, Добреља, Домрке, Доња Бодежишта, Драмешина, Дразљево, Друговићи, Дубљевићи, Фојница, Гацко, Гарева, Горња Бодежишта, Грачаница, Градина, Ходинићи, Игри, Изгори, Јабука, Јасеник, Југовићи, Казанци, Кључ, Кокорина, Краварево, Кула, Липник, Лончари, Лука, Луковице, Љесков Дуб, Меданићи, Међуљићи, Мекавци, Мелечићи, Михољаче, Мједеник, Мрђеновићи, Муховићи, Наданићи, Нови Дулићи, Платице, Пода, Придворица, Пржине, Пусто Поље, Равни, Рудо Поље, Самобор, Сливља, Содери, Срђевићи, Стамбелићи, Стари Дулићи, Степен, Столац, Шљивовица, Шиповица, Шуме, Шумићи, Улиње, Вишњево, Вратковићи, Врба, Заградци, Зуровићи и Жањевица. На подручју општине територијално је основано и организовано у **9 мјесних заједница (МЗ)** и то: Автовац, Бистрица, Брљево, Врба, Гацко, Кула, Наданићи, Степен и Фојница.

Табела 2. Преглед мјесних заједница (МЗ) општине Гацко са бројем становника и домаћинства, 2019.

Назив мјесне заједнице	Број становника	Број домаћинства
Автовац	1298	70
Надинићи	524	162
Бистрица	50	26
Брљево	401	105
Степен	213	80
Врба	204	74
Фојница	338	121
Гацко	5225	1685
Кула	174	72

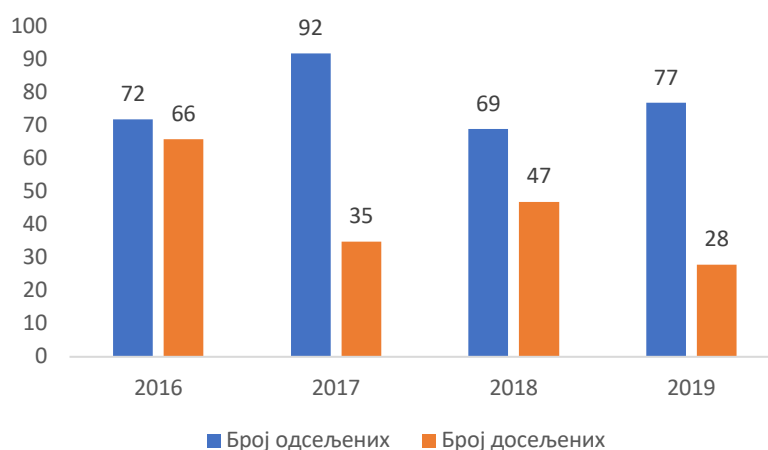
(Извор: Општинска управа Гацко)

Од ових девет (9) мјесних заједница (МЗ), популационо је најбројнија урбана МЗ Гацко у којој живи више од 1/2 укупног броја становника општине, највећа рурална МЗ је Автовац са 1298 становника, а најмања МЗ Бистрица са свега 50 становника и 26 домаћинства.

Слика 3. Природно кретање становништва општине Гацко, 2017-2020
(Извор: РЗС РС)

Из приложених података видљиво је да општина Гацко константно биљежи опадање броја становника, те негативан природни прираштај⁶. Миграције у општини Гацко имају, такође, велики утицај на стварање демографске слике.

Слика 4. Унутрашње миграције у општини Гацко (2016-2019)
(Извор: РЗС РС Демографска статистика 2019)

Допринос демографским показатељима општине Гацкои смањењу броја становника дају унутрашње миграције, док подаци о вањским миграцијама нису доступни и имају значајни неповољнији утицај на укупну демографску слику Општине. У 2019. години из Гацка је одселило 77 лица, а евидентирано досељених 28 лица, што је наставак негативног миграционог салда од 2016. године. И овај податак нам свједочи о губитку и

⁶Природни прираштај је разлика између броја рођених (наталитет) и умрлих (морталитет), у једној години на 1000 становника. Изражен је у ‰ (промилима).

смањењу броја становника општине у протеклом и садашњем периоду, међутим, такав тренд је очекивати и у будућности уколико се не предузму значајне мјере како би се задржало младо и радноспособно становништво.

Закључак

Демографска кретања у општини Гацко имају негативан тренд, број становника је мањи у односу на 1991. годину за око 20%, мада је општина Гацко прихватила значајан број расељених лица током дешавања 1992-1995. године, која су Гацко трајно изабрала за мјесто рада и становања.

Негативни демографски трендови, по свим критеријумима, се настављају у континуитету и дугорочно пријете развоју Општине. Природни прираштај је негативан, миграциони салдо такође, али оно најопасније је управо оно о чему не постоји званична евиденција, а то су економске миграције становништва ван граница земље, које су карактеристичне за све локалне заједнице у Српској и БиХ па и ширем окружењу.

Одлазак становништва може се категорисати у двије категорије миграција: сезонске миграције становништва у потрази за сезонским пословима и трајне миграције становништва у друге средине у оквиру БиХ или у иностранство. Ове друге, трајне миграције, су посебно изражено код академски образованих грађана који не могу наћи адекватан посао у општини и код квалификоване радне снаге која одлази на већа тржишта рада.

Популациону политику генерално креира Република, а локалне заједнице у складу са процјенама и потребама. Република је до сада правом на дјечији додатак није испунила очекивања, прво дијете нема дјечији додатак, друго, треће и четврто имају али симболичан. Из овог разлога, планским развојним мјерама и на локалном нивоу потребно је зауставити овај негативан тренд и Општину учинити атрактивном заједницом за живот и рад, образовање и стварање нових породица. Дакле, сви будући приоритети морају бити усмјерени на заустављање негативних демографских трендова и стварање одрживих услова за рад и живот. Ово прије свега се односи на обезбјеђење нових и одрживих радних мјеста, посебно кроз ангажовање постојећих производних капацитета, отварање нових, узимајућу у обзир могућност релативно значајних површина замљишта које се може ставити у функцију развоја.

2.1.5 Преглед стања и кретања у локалној економији

Структура и динамичност развоја привреде у Гацку имала је значајан утицај на економски, социјални и еколошки развој општине. У предратном периоду, привреда Гацка је развијала базне гране индустрије и служила као подручје за снабдијевање. Са гледишта природних потенцијала, ово подручје има изузетне услове за развој. Осим налазишта угља, значајне елементе за развој привреде чине пољопривредно земљиште, сточни фонд и шуме, тј. шумско земљиште. Последња испитивања из 1986. године дају **податак о 410,5 мил. т билансних резерви лигнита** са доњом топлотном моћи од 11.720 kJ/kg. Могући годишњи капацитет рудника је 1,8 мил. тона. Рудник и термоелектрана су сачувани од ратних разарања. Прије око 40-так година (1983.) у погон је пуштена и Термоелектрана Гацко, лоцирана на западној страни насеља, са лијеве стране магистралног пута Билећа-Мостар, на удаљености 2km од центра насеља. Термоелектрана је номиналне снаге од 300 MW са просјечном годишњом производњом електричне енергије од 1.518 GWh.

Табела 3. Број и структура правних лица у општини Гацко 2016-2020. година
(Извор: Општинска управа Гацко)

Врста дјелатности	Број правних лица				
	2016	2017	2018	2019	2020
Пољопривреда, шумарство, лов и риболов	4	4	4	4	4
Вађење руда и камена	2	2	2	2	2
Перађивачка индустрија	11	11	8	7	6
Производња и снабд. ел. енергијом, гасом, паром и климатизација	4	3	3	3	3
Снабдијевање водом, канализација, упр. отпадом	3	3	3	2	2
Грађевинарство	10	9	9	9	9
Трговина на велико и мало и одржавање	24	24	24	24	24
Саобраћај и складиштење	3	3	2	2	2
Дјелатности пруж. смјеш., хотелијерство и угоститељство	2	2	2	2	2
Информације и комуникације	1	1	1	1	1
Пословање некретнинама*	61	63	65	66	68
Стручне, научне и техничке дјелатности	4	4	4	4	4
Административне у помоћне усл. дјелатности	3	3	3	3	3
Јавна управа, оддбрана, соц. осигурање	2	2	2	2	2
Образовање	4	4	4	4	4
Дјел. здравствене заштите и социјалног рада	4	5	5	5	6
Умјетност, забава и рекреација	21	21	22	22	23
Остале услужне дјелатности	32	32	34	34	35
Укупно**	195	196	197	196	200

*Заједнице етажних власника власника (ЗЕВ), укључујући 1 агенцију за промет некретнина.

**Правна лица лица по сједишту у општини Гацко.

Моноструктурни карактер привреде јасно се испољава у свим економским показатељима. Рудник и термоелектрана чине око 80% привреде општине, посматрано по било којем индикатору. За сагледавање привредних потенцијала важно је

напоменути да око 30% површине општине или 21.907 ha се налази под шумом од чега високешуме чине 9.240 ha или 42%, као и дио националног парка Маглић и Зеленгора (са Перућицом). Природни услови за пољопривредну производњу су релативно повољни, с тим што се они уз инвестициона улагања још могу побољшати.

У структури правних лица (200) је и 38 пословних субјеката који имају сједиште у општини Гацко, из области предузећа и задруга, за које су били доступни финансијски извјештаји, пословна активност одвија се у 9 подручја и 17 области. Анализом је обухваћено 6 АД, 26 ДОО, 1 задруга и 5 здравствених установа. У табеларном прегледу приказан је број привредних субјеката по подручјима и областима класификације дјелатности.

Оно што охрабрује, јесте чињеница да број активних правних лица у општини Гацко континуирано расте и поред релативно неповољног пословног окружења, мада је тај раст веома скроман у односу на претходне године, ипак је значајан за локалну заједницу у последњих 5 година (по стопи од 2.5%).

Трговина на велико и на мало, поправка моторних возила и мотоцикала је по броју пословних субјеката који активно послују најзаступљеније подручје на територији општине. У овој области је у 2019. години пословало највише предузећа, од којих се више од 50% баве трговином на мало. Према класификацији дјелатности у осталим подручјима послује највише до 3 пословна субјекта.

Поред “Рудника и Термоелектране” Гацко, без намјере да се умањи на значају микро субјеката, најзначајнија предузећа су: из области снабдијевања водом и управљања отпадом-Јавна предузећа “Водовод” и “Комус”; из области грађевинарства- доо “Термоградинг”, које је по величини друго предузеће у општини и запошљава 146 радника, д.о.о. “Сафир”, д.о.о. “Антикорозија” и д.о.о. “Градња”; из области трговине – д.о.о. “Липник” и из области саобраћаја-а.д. “Југопревоз” Гацко које запошљава 47 радника и у оквиру свог пословања управља аутобуском станицом смјештеном у самом центру Гацка и пружа услуге техничког прегледа, те саобраћа свакодневно већим бројем линија на локалном нивоу и линијом Гацко - Требиње- Херцег Нови и сваки други дан на релацији Гацко-Бијељина-Нови Сад. Ово предузеће је у 2020. години било једно од најпогођенијих по питању пословања због забране прекограничног саобраћања изазваног пандемијом вируса COVID-19, али је превазишло тешкоће и успјешно завршило пословну годину. Поред привредних друштава регистрованих у сједишту, на подручју Гацка послује велики број пословних субјеката који имају сједиште у другим општинама, а који путем својих пословних јединица унапређују привредну активност, запошљавају знатан број локалне радне снаге и употпуњују понуду робе и услуга из различитих области као што су: дјелатности државних органа и државне управе, електродистрибуције, телекомуникација, ПТТ услуга, новчаног пословања и осигурања, приређивања игара на срећу, трговине нафтом и нафтним дериватима, обућом, робом широке потрошње и основним животним намирницама. Последњих година је изграђена модерна бензинска пумпа “Нешковић” са паркингом, пратећим угоститељским објектом, те услугама техничког прегледа возила и осигурања. Од посебног значаја су: ЈП “Шуме Српске”- Шумско газдинство “Ботин” Невесиње, Шумска управа Гацко; два државна предузећа из области дистрибуције електричне енергије З.Д.П. „Електро-Херцеговина” и “Електропренос” БиХ; Предузеће за поштански

саобраћај РС “Поште Српске”; “Телекомуникације Републике Српске” и трговинско предузеће маркет “Тропик”. Ова предузећа запошљавају око 100 радника.

У општини Гацко у 2020. години регистрован је 93 предузетник. Што се тиче структуре предузетника према дјелатностима, стање је такво да преовладава трговина на велико и мало (36), угоститељских радњи, са 30 регистрованих радњи, а значајно мањи у свим другим областима. Значајно је видјети да у неким областима власници ових радњи су особе женског пола, а укупном броју власника чине више од 47%, што је посебно значајно са аспекта јачања женског предузентиштва у потенцијала радне снаге особа женског пола.

Слика 5. Структура предузетника у општини Гацко, 2020. године
(Извор: Општинска управа Гацко)

Међутим у погледу квантитета занатско-предузетничких радњи, смањен број истих са 106 (2016) на 93 у 2020. години, што је посљедица дугорочних прилика у пословном окружењу али и посљедица посљедње пандемије. Када се анализира врста занимања, према врсти занимања (основно, допунско, додатно), може се видјети да је доминантно основно занимање (51,02%), нарочито у области трговине, а додатно занимање има нешто мањи удио (36,73%). Према информацијама из Пореске управе Републике Српске (ПУРС), Подручна јединица Гацко, број запослених са даном 09.06.2020. године износио је 160, а број се односи на власнике радњи којима је то основно занимање и лица која су запослена код власника радњи, који су дјелатност регистровани као додатно занимање. Међутим, на крају године у области самосталног предузетништва на дан 31.12.2020. године било је 147 запослених, што је за 13 радника или око 8 % мање у односу на 2019. годину. Учешће запослених у самосталном предузетништву у односу на укупан број незапослених је 4.5 %.

Највећи број новорегистрованих дјелатности у периоду између 01.01.2020. и 31.12.2020. године је из области трговине и угоститељства. У овом периоду укупно је регистровано 12 дјелатности. У протеклој години одјављено је 17 предузетника, што је исто као и у 2019. годином. Највише их је у области дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерства и угоститељства (29.41%). Разлози које предузетници наводе приликом подношења захтјева за трајну одјаву су углавном економске природе, немогућност опстанка у малој средини, ниски приходи у односу на законске обавезе

према општини и држави као и посљедице глобалне пандемије изазване ЦОВИД-19.

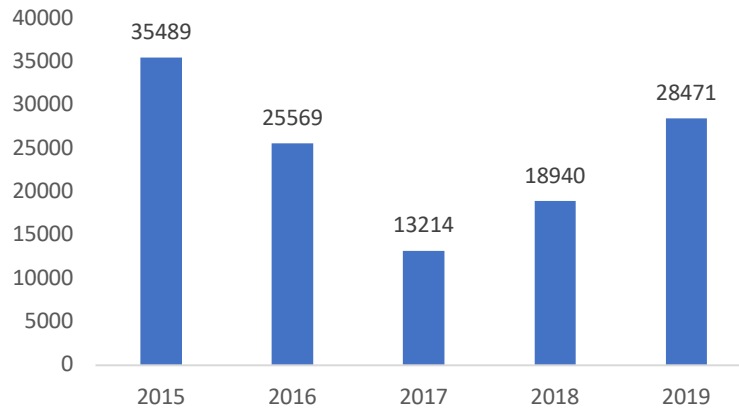
Укупни остварени приходи⁷ пословних субјеката у 2020. години су 155.945.619,00 КМ, док је у 2019. години износио 140.904.009,00 КМ. У 2020. години у сектору привреде дошло је до повећања укупних прихода за 10,70 %. Анализирајући остварене приходе предузећа по подручјима дјелатности, значајно повећање прихода је остварено је у подручјима производње електричне енергије, грађевинарства, трговине и стручних, научних и техничких дјелатности. Пад прихода забиљежен је у прерађивачкој индустрији, снабдјевању водом, управљањем отпадом и саобраћају. Производња електричне енергије, грађевинарство и трговина су подручја која у укупним оствареним приходима у 2020. години имају учешће од 94,16 %, од тога: производња електричне енергије 84,02 %, грађевинарство 7,96 %, трговина 4,62 %.

Истовремено, укупни остварени расходи посматраних пословних субјеката у 2020. години 149.939.654,00 КМ, а у 2019. години 150.771.419,00 КМ. У 2020. години дошло је до смањења укупних расхода за 0,60 %. Пораст расхода у односу на предходни период остварен је у грађевинарству, трговини и подручју стручних, научних и техничких дјелатности. У осталим подручјима расходи су остварени на нижем нивоу у односу на предходни период. Производња електричне енергије, грађевинарство и трговина су подручја која у укупним оствареним расходима у 2020. години имају учешће од 96,79 %, од тога: производња електричне енергије 86,94 %, грађевинарство 5,34 %, трговина 4,51 %.

У предходној години негативан финансијски резултат је остварило 6 привредних друштава чији укупан губитак у 2019. години износи 298.158,00 КМ што је пад од 99,08 % у односу на предходну годину. Ако се у обзир узме чињеница да је у 2019. години само губитак ЗП “Рудник и Термоелектрана” износио 13.576.311,00 КМ, на остала предузећа се односио губитак од 1.050.907,00 КМ, тако да је исти у 2020. години смањен за око 72%. У 2020. години 23 привредна друштва су остварила позитиван пословни резултат. Овом пословном резултату најзначајнији допринос је дала добит од 1.278.269,00 КМ коју је остварило ЗП “Рудник и Термоелектрана” Гацко, повећање добити у области грађевинарства у износу од 1.109.945,00 КМ и у области трговине 234.503,00 КМ.

Иако привреда Гацка није посебно извозно оријентисана, у прошлој години 3 предузећа су остварила извоз роба и услуга у износу од 214.729,00 КМ што је у односу на предходну годину, у којој је вриједност извоза износила 151.874,00 КМ повећање од 41,38 %. Посљедњих година извоз робе и услуга је знатно нижи, тако да, поређења ради, наведена вриједност је тек 14,65 % у односу на 2016. годину у којој је износила 1.466.014 КМ.

⁷ Информација о стању у привреди и предузетништву општине Гацко, јун 2021.

Слика 6. Остварене инвестиције у општини Гацко, 000КМ
(Извор: РЗС РС)

Остварене инвестиције у стална средства у 2017. и 2018. години су биле значајно мање у односу на 2015. годину, али је дошло до значајних инвестиција у стална средства у 2019. години у износу од око 28,47 мил. КМ. Наведни податак се односи на набавке предузећа и других организација ради добијања нове имовине, повећања вриједности или замјене постојећих сталних средстава (зграде и грађевине, опрема и уређаји трајнијег карактера, шумљавање и подизање дугогодишњих засада, дугорочна улагања у истраживање и развој, рударска и минерална истраживања, софтвери и базе података и сл.).

У периоду од последњих 5 године забиљежене су двије веће инвестиције у општину Гацко и од стране доо "Нешковић"-Бијељина, дакле једна од значајнијих (*greenfield*) инвестиција у посматраном периоду била је изградња модерне бензинске пумпе на магистралном путу Гацко-Требиње. Бензинска пумпа д.о.о. "Нешковић" изграђена је у периоду 2016-2017. године на укупној површини од 4005 м². У свом саставу, осим продаје нафтних деривата, посједује паркинг простор, маркет мјешовите робе, кафе бар и пружа услуге осигурања и техничког прегледа возила. Бензинска пумпа "Нешковић" запошљава 10 радника. Према подацима инвеститора, укупна набавна вриједност инвестиције је износила 596.419,88 КМ.

Друга важна инвестиције се односила на Хотел "Метохија" који је смјештен је у самом центру града. Раније је био у власништву АД "Угоститељство и туризам" Гацко. Након затварања овог хотела 2014. године од стране Пореске управе, 2016. године продат је приватном инвеститору за износ од 449.000,00 КМ) и у потпуности реновиран (*brownfield*), а са поновним радом почео крајем 2017. године.

2.1.5.1 Рударство, енергетика, индустрија и грађевинарство

У Гацку од већих привредних капацитета постоји: РО "Рудник" Гацко и Термоелектрана - Гацко. Рудни ревири се налазе југозападно и југоисточно од насеља у пољу, гдје супредвиђени површински копови. Највећи привредни субјект на територији општине ЗП „РиТЕ Гацко“ А.Д. Гацко запошљава највећи број радника. Овај субјект запошљавао је 2004 радника (2019), док је тај број тренутно нешто мањи и износи 1935 радника (2020), што у односу на укупан број запослених у Општини износи 60,54 %. Прва сазнања о постојању угља у Гатачком пољу везују се за 1880. годину. Убрзо по откривању

постојања угља, почиње и његову експлоатација која је била сезонског карактера. Први организовани радови на експлоатацији угља у Гацку су почели 1954. године отварањем површинског копа “Врбица”, методом примитивне површинске експлоатације на изданцима главног угљеног слоја. Укупна годишња производња рудника је била до 120.000 тона угља, а од њега су су данас остале само “рудничке јаме” запуњене водом. Да би се обезбиједиле довољне количине угља за рад ТЕ Гацко 1982. године на западном дијелу Гатачког поља пуштен је у рад П.К. „Грачаница“ Гацко са годишњим капацитетом 1.800.000 т угља и 3.200.000 м³ откритке. До 1999. године откопавање угља и откритке је вршено углавном примјеном континуалне технологије. На откопавању откритке су радила 2 БТО система, а на откопавању угља БТД систем. У међувремену је дошло до значајне промјене услова експлоатације (отежан рад БТО система због повећаних отпора копању, раслојавање угља и велико учешће јаловине условило је пад квалитета угља). Зато је урађена Студија селективног откопавања и након тога примијењена комбинована технологија селективног откопавања угља, а на производњи откритке је континуална и дисконтинуална технологија откопавања. Континуална технологија подразумијева рад 2 БТО система (I и II БТО систем) и комбиновани систем на транспорту и одлагању откритке и слојне јаловине. ТЕ Гацко је у функцији од 1983. године и за свој рад користи угаљ просјечне топлотне моћи 7.730 kJ/kg,

Производња угља. Остварена експлоатација угља у 2020. години износила је 2.686.644 т што је остварење плана 107,06% у односу на ребаланс плана производње. Од овеколичине за комерцијални пласман је остварено 9.553 т или 92,39% од плана. **Укупна производња откритке** и међуслојне јаловине са слојном јаловином у 2020. години остварена је у износу од 5.803.386 м³ ч.м., што у односу на план износи 90,68 %. Као највећи привредни гигант на територији општине ЗП “Рудник и Термоелектрана” Гацко који остварује највеће приходе, запошљава највећи број радника и представља окосницу привредног развоја. Позивајући се на јавно објављене податке у Интерном информативном часопису “ЕРС” из фебруара ове године, ЗП “Рудник и Термоелектрана” Гацко, са произведених 1.370,15 GWh учествовала је са 27,68 % у укупној производњи електричне енергије у Републици Српској. Иако је премашила план производње за 1,94 %, то је ипак за 7,71 % мање од остварених 1484,54 GWh електричне енергије у години раније.

Грађевинарство је подручје које заузима друго мјесто у којем послује 9 предузећа, од којих се 4 баве пословима.

Табела 4. Преглед грађевинских радова општине Гацко 2015-2019. година

	Вриједност извршених радова, хиљ. КМ			Завршени станови		
	Укупно	Објекти високоградње		Објекти нискоградње	Број	Површина, м ²
		Стамбене зграде	Нестамбене зграде			
2015	10929	17	307	10605	-	-
2016	5332	24	604	4704	-	-
2017	4782	88	44	4650	-	-
2018	13823	-	357	13466	-	-
2019	6647	14	533	6100	2	70

(Извор: РЗС РС)

Према званичној статистици улагања у сектор стамбене изградње су више него скромна, нпр., у периоду од 2015-2019. године завршена су само два стана површине 70km, у стамбене зграде уложено је у 2019. годни само скромних 14000KM, док су у сектору нестамбене изградње значајно већа улагања у претходној години и износе око 533 хиљ. KM.

2.1.5.2 Пољопривреда

Пољопривредна земљишта представљају велики природни потенцијал општине Гацко коме се у наредном периоду мора посветити много више пажње у циљу обновепољопривреде као гране привреде и заштите домаћег тржишта, опстанка руралних подручја, те очувања природне цјелине и амбијента. Оно што карактерише пољопривреду⁸ у општини Гацко је то да су носиоци пољопривредне производње углавном индивидуална пољопривредна газдинства којих је на подручју општине Гацко до краја 2020. године у АПИФ-у било **регистровано 661**, те **да мали број пољопривредних газдинстава остварују приходе искључиво од пољопривреде**. Иако се углавном већина сеоских домаћинстава баве пољопривредом, она није доминантан извор остваривања њихових новчаних прихода јер већина пољопривредних домаћинстава комбинују своје приходе од пољопривреде и из других извора, а врло је мали број пољопривредних газдинстава специјализованих искључиво за пољопривредну производњу.

Табела 5. Структура земљишта општине Гацко (2020)

Категорија	Површина (ha)				
	Приватно	%	Јавно	%	Укупно
Оранице и вртови	3756	67,37	1819	32,63	5575
Воћњаци	5	71,41	2	28,59	7
Виногради	0	0	0	0	0
Ливаде	5717	61,66	3555	38,34	9272
Укупно обрадиво земљиште	9478	63,8	5376	36,2	14854
Пашњаци	11466	33,08	23201	66,92	34667
Рибњаци	0	0	0	0	0
Укупно пољопривредно земљиште	20944	42,3	28577	57,7	49521
Шумскотло	9331	42,6	12577	57,4	21908
Неплоднотло	542	25,09	1619	74,91	2161
Укупно	30817	41,88	42773	58,12	73590

(*релативни %, Извор:РЗС РС)

Укупна површина **пољопривредног земљишта на територији Општине износи 49521 ha или 67% укупне површине**. Од тога, обрадиво земљиште (оранице и баште, воћњаци, виногради и ливаде) заузима 9272 ха, пашњаци су на 34667 ха. Дакле, са аспекта пољопривреде примарно мјесто заузимају пашњаци, ливаде и оранице. Међутим највећи дио тих површина се користи за пољопривредну производњу на екстензиван начин (прикупљање сијена и испаша стоке).

⁸Информација о стању у области пољопривредне дјелатности са приједлогом мјера за бржи развој пољопривредне производње, Општинска управа Гацко, април 2021.

Највећи приходи у пољопривреди остварују се од сточарске производње, а посебан значај у структури сточарства, па и укупне пољопривредне производње имају говедарство и овчарство. Говедарство је најзначајнија грана сточарства прије свега за мала и средња породична пољопривредна газдинства. Велики број ситних произвођача који се првенствено баве производњом за сопствене потребе имају једно до пет грла говеда, око 240 пољопривредних газдинстава имају преко пет (5) грла, мада последњих година забиљежене су позитивне промјене по питању консолидације газдинстава и повећању броја грла, па су се нека пољопривредна газдинства определијелила за изградњу мини фарми крава капацитета од 10 до 30 грла, тако да је у 2020. години било **око 45 таквих фарми**, са полуинтензивним и интензивним системом узгоја, захваљујући организованом откупу млијека од стране приватних мљекара "Пађени" на Платој (општина Билећа) и "Глоговац" у Невесињу. Захваљујући првенствено раду мљекаре „Пађени“ д.о.о. Билећа, број крава се задржао уз мање осцилације, а домаћинства од којих мљекара откупљује млијеко, имају редован и сигуран извор прихода. Мали произвођачи традиционално примјењују ниско интензивне системе производње, засноване на локално адаптираним расама. У говедарској производњи преовлађује домаће Сиво гатачко говече, док су знатно мање заступљена грла Сименталске и Холштајн расе. Сиво гатачко говече⁹ се показало као најпогодније за узгој из разлога што је отпорно на екстремне климатске услове добрих је репродуктивних особина са великим бројем лактација, релативно је скромно у погледу исхране и погодно за стајско - пашњачки систем гајења. Што се тиче бројног стања у 2020. години, према евиденцији Ветеринарске станице Гацко на подручју општине било је **око 3.500 крава**.

Табела 6. Структура сточарске производње општине Гацко (2020)

Врста пољ. произ.	2016		2017		2018		2019		2020	
	т, ком., 000 л	000 КМ	т,ком., 000 л	000 КМ	т, ком., 000 л	000 КМ	т, ком., 000 л	000 КМ	т,ком., 000 л	000 КМ
Говеђе месо	98	343	100	350	102	357	114	399	115	402,5
Свињско месо	110	330	100	300	103	309	105	315	106	318
Јаја, 000ком.	220	44	212	42,4	230000	46	232000	46,4	235000	47
Млијеко	2688,6	2150,95	2739,9	2191,9	3323,7	2658,9	3498,9	2.799,1	3843,4	3074,7
Телад	389	2334	390,5	2343	378	2268	448,2	2689,2	453,6	2721,6

(Извор: Општинска управа)

Производња крављег млијека је најзаступљенија пољопривредна производња у структури пољопривредних газдинстава и велики број пољопривредних газдинстава остварује релативно добар приход из ове производње. И у 2020. години откуп млијека од пољопривредних произвођача вршила су два субјекта и то мљекара „Пађени“ на Платој, која је откупила од **246 пољопривредних** произвођача са подручја општине **3.815.468 л**, што је за 316.533 л више него у предходној години, а планирала је да у току 2021. године откупи 20% више и мљекара „Глоговац“ у Невесињу која је откупила од

⁹ Информација о стању пољопривреде, 2020.

само 6 пољопривредних произвођача око 7.000 л, што је за 81.315 л мање него у предходној години, а планирала је да у 2021. године откупи знатно више. Остатак произведене количине млијека користи се за производњу традиционалних млијечних производа на пољопривредним газдинствима (сир, кајмак и други млијечни производи) за подмиривање властитих потреба, а преостала количина се пласира као тржни вишак на локалном тржишту и тржиштима ван општине. По економском значају у грани сточарске производње на подручју општине Гацко, овчарство је на другом мјесту. Укупан број оваца задњих неколико година се смањује, па је у 2020. години **број оваца био око 12.000**, а у погледу расног састава доминира домаћа аутохтона праменка, као и разни крижанци праменке са племенитим пасминама оваца за месо. Структура је доста неповољна јер доминирају мала стада 20 до 50 оваца, око 70 пољопривредних газдинстава узгаја преко 50 оваца, а њих око 45 више од 100 оваца. Доминира екстензивно овчарство, а врло мали број пољопривредних газдинстава је који држи овце на савременим фармама уз интензивну исхрану. Овце се узгајају углавном за производњу меса за потребе домаћинства и за производњу јагњади за сопствене потребе и за тржиште. Козарством се бави мали број газдинстава. Честа је појава да једно пољопривредно газдинство има и овце и козе.

Свињогојство и перадарство је заступљено у знатно мањој мјери и углавном се односи на подмиривање властитих потреба. Постоји регистрована само једна фарма кока носиља, која углавном своје производе пласира на локалном тржишту. Капацитет ове фарме у 2020. години био је 730 кока носиља. Знатан број пољопривредних произвођача, уз узгој крава и оваца, бави се и пчеларством јер села око Гацка обилују са квалитетним медоносним биљем. Постоји и удружење пчелара "Гацко" које је у 2020. години **бројало 41 члан**, а број пчелињих друштава у Гацку је **око 2.000**. Такође, **41 пчелар** се регистровао у Министарству пољопривреде, мада има и један број пчелара који посједују мањи број пчелињих друштава, а нису се регистровани у Министарству, нити су чланови Удружења пчелара. Мед се производи како за властите потребе тако и за продају. Већина произвођача мед продаје директно купцима јер тако постижу већу цијену. Неповољни климатски услови у 2020. години резултирали су лошим приносом меда. И поред добрих природних услова, због лоших климатских услова, пчеларство није на нивоу на коме би могло бити и још увијек представља извор додатних прихода. Опремљеност објеката за смјештај стоке је врло неуједначена и прије свега условљена је степеном специјализације и величином стада. Објекти које посједују поједина пољопривредна газдинства често су нефункционални, импровизовани и незавршени и као такви не могу да одговоре потребама интензивирања пољопривредне, нарочито сточарске производње. Стога је у случају повећања броја животиња и промјене начина њеног држања неминовно рачунати са потребом додатног инвестирања у изградњу нових и адаптацију постојећих објеката за њихов смјештај. Неколико објеката је технички добро опремљено и испуњава захтјеве предвиђене стандардима о добробити животиња. Стање пољопривредне механизације је задовољавајуће јер већина пољопривредних газдинстава има трактор и основне прикључке, а један број пољопривредних газдинстава њих око 30 % посједује сву потребну пољопривредну механизацију. Механизација је код једног дијела пољопривредних газдинстава застарјела, но задњих година захваљујући, како улагањима сопствених средстава индивидуалних пољопривредних произвођача тако и подстицајним средствима од стране ресорног Министарства, велики број пољопривредних произвођача је застарјели

механизацију замијенио новом. Тренутно **двје (2) регистроване меснице** и откупљивачи стоке из сусједних општина на сточној пијаци Гацко и Брљево су гаранција континуитета у откупу живе стоке.

Ветеринарска станица "Гацко" и Ветеринарска амбуланта "Милићевић" пружају сву потребну здравствену заштиту животиња на подручју општине.

Гацко пружа могућност и за **производњу ратарских култура**, углавном житарица и поврћа, иако су због неповољних педолошких и климатских услова приноси по јединици површине нижи упркос приближно истим улагањима у односу на подручја са нижом надморском висином. Због климатских услова и режима падавина пољопривредно земљиште се углавном искориштава за производњу ратарских култура које имају дугогодишњу традицију. Од озимих жита највише се сију раж и пшеница, а од јарих култура сије се искључиво зоб и јечам за сточну исхрану. И ратарска производња заступљена је искључиво на приватном сектору и сва жита, како јара тако и озима, због уситњености пољопривредног земљишта имају претежно карактер ниско механизоване производње са просјечним приносом од **2,5 до 3 тоне по хектару**. Најчешћа величина парцела под овим културама креће се од **0,5 до 1 ха површине**.

Табела 7. Структура ратарске производње општине Гацко

Врста пољ. произ.	2016		2017		2018		2019		2020	
	т	КМ	т	КМ	т	КМ	т	КМ	т	КМ
Пшеница	28	9800	30	10500	30	10500	32	11200	33	14850
Јечам	41	16400	45	18000	44	17600	42	16800	44	15400
Раж	5	1750	5	1750	6	2100	6	2100	6,5	2275
ДТС	120	33600	123	3360	125	350000	125	350000	127	35560
Тритикале	16	6400	18	7200	20	8000	20	8000	19	7600
Зоб	14	6300	13	6300	11	4950	10	4500	11	4950

(Извор: Општинска управа)

Што се тиче повртларских култура највише су заступљени: **кромпир, лук црни, лук бијели, пасуљ, сточна репа, мрква, купус**. Све ове културе се углавном узгајају за властите потребе, а врло мало за тржиште. Због неповољних климатских услова домаћинства се на подручју општине Гацко не одређују за интензивнији узгој повртларских култура.

Табела 8. Структура повртларске производње општине Гацко

Врста пољ. произ.	2016		2017		2018		2019		2020	
	т	КМ	т	КМ	т	КМ	т	КМ	т	КМ
Рајчица	18	27000	18,5	27750	20	30000	21	31500	20	30000
Кромпир	430	344000	429	343000	440	352000	450	315000	480	384000
Мрква	90	180000	100	200000	105	210000	125	315000	127	254000
Лук	80	240000	83	249000	95	285000	100	315000	120	360000

(Извор: Општинска управа)

Такође, изражена је мала заступљеност под воћњацима која је условљена неповољним земљишним и климатским условима. Највећи број воћних стабала засађен је у дворишним просторима као појединачна стабла неправилног распореда гдје се не могу примијенити адекватне агротехничке мјере, а ни прописна фитофармацеутска заштита, па су и приноси веома мали, док интензивних воћњака скоро да и нема, но уз већа финансијска улагања, што подразумијева првенствено изградњу система за наводњавање у неким подручјима општине би се могле интензивније узгајати поједине врсте воћа на што указује чињеница о подизању изузетно доброг воћњака у Автовцу на коме је засађено **1830 садница плантажне јабуке** на коме су примијењене све мјере заштите, па је и принос задовољавајући, уколико су временски услови повољни. У 2020. години климатски услови су били повољни па је и принос на свим врстама воћа углавном био добар, но ипак све ово упућује на закључак да је сектор производње воћа на подручју општине још увијек на ниском степену развијености.

Табела 9. Структура воћарске производње општине Гацко

Врста пољ. произ.	2016		2017		2018		2019		2020	
	т	КМ	т	КМ	т	КМ	т	КМ	т	КМ
Јабуке	68	102000	68	102000	70	105000	70	105000	71	106500
Крушке	14	28000	13	26000	13	26000	15	30000	16	32000
Шљиве	26	26000	26	26000	25	25000	25	25000	24	24000
Јагоде	0,5	2000	0,5	2000	1,1	4400	1	4000	1	4000

(Извор: Општинска управа)

У општини Гацко задњих година значајна средства су уложена у изградњу сеоске инфраструктуре. Асфалтни путеви постоје у више од 50 % села. Међутим многа села су пуно удаљена од магистралних путева, а и ријетко су насељена (постоји велика удаљеност од куће до куће) па би требала велика средства за асфалтирање путева у та села, а она су због одласка становништва у градска насеља и тешких услова за живот скоро остала пуста. И у 2020. години у складу са финансијским могућностима за изградњу инфраструктуре у сеоским подручјима из буџета је издвојено 250.504,56 КМ и то углавном за санацију сеоских путева и прикључака. Општина је издвојила и 6.996,12 КМ за изградњу господарског објекта-штале социјално угроженој породици у селу Чемерно.

Сва сеоска домаћинства углавном имају електричну енергију али је мрежа доста лоша, тако у зимском периоду кад су велики сњегови и олује, доста села због падања стубова, остаје без електричне енергије.

Прикључак на градску **водоводну мрежу има 21 село**, односно 33 % села. На водоводну мрежу су прикључена пољопривредна домаћинства која живе у селима која су смјештена на нижим надморским висинама. Но у љетном периоду услед недовољне количине падавина и ова сеоска домаћинства често остају без воде што представља проблем живота на селу. Међутим, већина пољопривредних домаћинстава саградила је чатрње као резервну солуцију за водоснабдијевање. Иначе снабдијевање питком водом, како у граду тако и у селима, представљају проблем, те изградња нове водоводне мреже за додатно водоснабдијевање представља приоритет у Општини. На основу општинског Правилника о додјели субвенција у пољопривреди којим су планиране субвенције за сточарску производњу, субвенције за воћарску производњу,

субвенције на средства осигурања и субвенције за капитална улагања, субвенције за 2020. годину нису рађене због недостатка средстава у Буџету. Општина је у 2020. години учествовала у суфинансирању набавке **стеоних јуница за 45 корисника**, расе чешки Сименталац, аустријски Сименталац и Сиво Тиролско говече у износу од 19.118,84 КМ или 10 % од вриједности пројекта који је финансиран из кредита који је добила Република Српска од међународног фонда за развој пољопривреде, а као подршка развоју малих мљекарских фарми на подручју Херцеговине. Ова набавка јуница је организована преко мљекаре Пађени, а корисници су учествовали са 40 %, док преосталих 50 % средстава од вриједности пројекта је финансирала Влада РС. У буџету су за 2021. годину планирана средства за субвенције у пољопривреди у износу од 160.000,00 КМ.

У погледу новчаних подстицаја у пољопривреди од стране Министарства у 2020. години, захтјев за подстицај за производњу и узгој квалитетно приплодних оваца, поднио је **31 пољопривредни произвођач**, који су испуњавали врло строге критеријуме за додјелу овог вида подстицаја јер је услов био да корисник подстицаја има основно стадо од најмање 125 оваца, а подстицај је износио 8,70 КМ по грлу. Новчана средства која су планирана за ову намјену у износу од 52.208,70 КМ су исплаћена. Захтјева за премију за узгој и производњу стеоних јуница у 2020. години је поднесено **само 40** из разлога што је било Правилником предвиђено најмање три јунице у властитом узгоју. Висина подстицаја по јуници износила је само 100,00 КМ, што је знатно мање него у предходној години (у 2019. години подстицаји износили 230 КМ по јуници), тако да су за ову намјену планирана средства у износу од 16.800,00 КМ, и средства су исплаћена. Пољопривредни произвођачи који не продају млијеко мљекарама, а имају у власништву најмање 7 крава, могли су остварити право на подстицај за узгој у систему крава-теле. У 2020. години за овај вид подстицаја у Гацку је поднесено **42 захтјева**. Подстицај за ову намјену износио је 120,00 КМ по грлу. Средства за овај вид подстицаја су планирана у износу од 50.880,00 КМ али још нису исплаћена. У 2020. години поднесена су **три захтјева за куповину трактора** и остварен подстицај у износу од 73.740,00 КМ. Поднесено је 11 захтјева за пољопривредне машине и остварен подстицај у износу од 26.959,60 КМ. Поднесена су и два захтјева за музне уређаје и остварен подстицај у износу од 400,00 КМ. Средства за овај вид подстицаја су исплаћена.

Што се тиче пчеларства, у 2020. години је према Министарству упућено **26 захтјева са** укупним бројем **2175 пчелињих друштава**. Услов за овај вид подстицаја је био да корисник подстицаја има најмање 50 пчелињих друштава, а подстицај за ову мјеру је износио 7,00 КМ по кошници, тако да су исплаћена средства у износу од 15.225 КМ. На основу Правилника о условима и начину остваривања новчаних подстицаја за развој пољопривреде и села Министарство додјељује премије за млијеко и то 0,25 КМ по литру. Премије за млијеко за 2020. годину су исплаћене у укупном износу од 955.617,00 КМ. У 2020. години по први пут је уведена мјера подстицаја наталитета, то јест за свако рођено дијете на пољопривредном газдинству у текућој години. Овај вид подстицаја остварило је 13 корисника за 14 новорођенчади. Износ подстицаја је био 500,00 КМ по дјетету, што укупно износи за нашу општину 7.000,00 КМ. Средства за овај вид подстицаја су исплаћена. Министарство је у току 2020. године обезбиједило регресивно дизел гориво (цијена умањена за 0,60 КМ/л) за прољетне и јесење радове у пољопривреди за 211 пољопривредних произвођача у укупном износу од 126.305,13 литара или 75.783,07 КМ. Иначе, од стране Министарства за све врсте подстицаја (премије за млијеко, јунице, овце, систем крава-теле, дизел гориво, пчеле,

механизација, музни уређаји, рођење дјецe) у Гацку је планирано и углавном (осим подстицаји за узгој у систему крава-теле) исплаћено за 2020. годину 1.274.613,37 КМ. Проблем досадашње политике новчаних подстицаја за развој пољопривреде је тај што су они били прописивани и додјељивани за готово све производње, а у скромним износима (са ријетким изузецима). Загарантовани износ подстицаја је неодржив са становишта буџетских могућности ресорног Министарства и неисплаћене обавезе се редовно преносе из једне у другу календарску годину. Иако се сваке године традиционално одржава регионална сточна изложба на којој се додјељују награде власницима најбољих приплодних грла, због епидемије изазване корона вирусом у 2020. години, изложба није одржана.

На територији Општин је активна **Општа земљорадничка задруга "Гацко"** која нажалост послује са акумулираним губитком од 53.633КМ, прије свега због неисплаћених обавеза према радницима. Исплаћено је само 11 плата. Из Буџета Општине финансирана су само лична примања, а све остале трошкове пословања и текуће обавезе измирују из средстава која остварују од промета на сточној пијаци и услужним дјелатностима према пољопривредницима. Структура приходи у прошлој години је: буџетска средства Општине: 98.175,00 КМ, приходи са сточне пијаце: 3.130,00 КМ и приходи од услужне дјелатности: 5.202,89 КМ.

2.1.5.3 Шумарство

Посебан простор у овој информацији одвајамо за подручје шумарства, а на основу података достављених од "Шумске управе Гацко". С обзиром да се знатан дио површине општине налази под шумама, шумски ресурси представљају важан привредни потенцијал. "Шумска управа Гацко" управља шумама и шумским земљиштем на подручју општине, а послује у оквиру Шумског газдинства "Ботин" Невесиње. Површина шума и шумског земљишта (по ширим категоријама шуме) заузима простор **од 24.560,34 ha** од чега се 30,73 % односи на високе шуме са природном обновом, 1,03 % на шумске културе четинара, 40,60 % на изданачке шуме, 15,60 % на голети погодне за газдовање и 12,04 % на голети неподесне за газдовање. Процењена укупна дрвна залиха износи 4.234.894 m³, у којој високе шуме са природном обновом имају учешће од 58,57 %, шумске културе 2,77 % и изданачке шуме 38,66 %. Дозвољени обим сјече за једну годину на подручју Општине Гацко износи 41.244 m³ укупне дрвне масе (четинара 5.959 m³ и лишћара 35.285 m³). Када су у питању шумско узгојни радови, проста репродукција подразумијева припрему земљишта за природно подмлађивање и његу природног подмладка у шумама са природном обновом, пошумљавање садницама у високим шумама, попуњавање и његу садница, док проширена репродукција шуме обухвата пошумљавање голети, попуњавање шумских култура и његу садница након садње. Количина садног материјала за обнову шумског фонда у просјеку годишње износи 27.630 комада. У току 2019. године засађено је **66.000 комада садница** на 28,5 ha, од чега 87,88 % (58.000 садница) на пошумљавање голети површине 23,20 ha.

Табела 10. Производња, продаја и сјеча дрвних сортимената у општини Гацко, м³

	2016	2017	2018	2019	2020
Производња, м³					
Трупци	8331,98	6001,63	4977,28	6962,25	5989,95
Јамско дрво	210,41	92,32	188,53	691,52	339,89
Просторно дрво (целулоза)	522,28	123,24	313,91	530,35	275,76
Огревно дрво	8957,09	11116,67	12795,61	13055,1	12554,95
Укупно	18021,76	17333,86	18275,33	21239,22	19160,55
Продаја, м³					
Трупци	8239,51	6027,54	4942,03	6951,81	5465,31
Јамско дрво	191,64	135,79	155,36	692,33	270,22
Просторно дрво (целулоза)	491,62	222,65	307,74	470,89	209,54
Огревно дрво	9087,85	11223	12789,01	12887,59	11584,34
Укупно	18010,62	17608,98	18194,14	21002,62	17529,41
Сјеча, м³					
Трупци	8331,98	6001,63	4977,28	6962,25	5989,95
Јамско дрво	210,41	92,32	188,53	691,52	339,89
Просторно дрво (целулоза)	522,28	123,24	313,91	530,35	275,76
Огревно дрво	8957,09	11116,67	12795,61	13055,1	12554,95
Укупно	18021,76	17333,86	18275,33	21239,22	19160,55

(Извор: Општинска управа)

Производни асортиман “Шумске управе Гацко” обухвата производњу техничког дрвета, огревног и целулозног дрвета. Техничко дрво (трупци) углавном се пласира домаћим преређивачима у Републици Српској на подручја општина Невесиње, Рогатица, Фоча, Источно Сарајево, Чајниче, Бијељина, Добој. Огревно дрво пласира се индустријским прерађивачима и за потребе снабдијевања локалног становништва. У току 2019. године није било већих проблема око пласмана дрвних шумских сортимената, већина производње је и реализована. Реализовано је 21.158 м³ шумских дрвних сортимената од чега трупаца 32,85 %, рудног дрвета четинара 3,20 %, целулозног дрвета четинара 1,50 % и огревног дрвета 62,45 %. Закључно са 31.12.2019. године залихе шумских дрвних сортимената износиле су 397,50м³. Финансијски показатељи пословања “Шумске управе Гацко” за предходну годину у овај резултат не улазе обрачунате прелазне залихе шумских дрвних сортимената), указују на остварене приходе од преко 1,7 мил. КМ и расходе од нешто више од 1,6 мил. КМ, у позитивну разлику од око 98.000КМ. У 2019. години у ШУ “Гацко” било је 25 запослених. Проблеми у пословању са којима се сусрела ова привредна област у предходној години су:

- елементарне непогоде, нарочито циклонски вјетар који је прошле године нанио штете реону Кошуте и Дебељца,
- бесправна сјеча у појединим дијеловима општине
- све већи број шумских пожара и
- недовољан број техничког шумског кадра на пословима узгоја и заштите, као и производње.

2.1.5.4 Туризам и угоститељство

С обзиром на географски положај (раскршће путева сјевер-југ, исток-запад, Јадранско море-Дубровник-Мостар-Никшић), изузетно сачуване природне љепоте и културно-историјско наслеђе, општина Гацко као и херцеговачки регион може представљати занимљиву и дугорочно гледано атрактивну туристичку дестинацију. Када се сагледају природне вриједности општине Гацко, потребни је издвојити Језеро Клиње је прави драгуљ у овоме дијелу високе Херцеговине, на коме се налази најстарија лучна брана на Балкану. Она је културно-историјски споменик и под заштитом је државе, грађена је од гатачког камена и пепела лаве са Везува као везивног материјала. Језеро Клиње, Десивоје и Врба представљају мјесто за рекреацију и купалишни туризам. Овдј се можеуживати у тишини и чистоћи ледничких језера Волујака и Зеленгоре, као и изузетној љепоти и разноврсности биљног и животињског свијета крашке љепотице Бјелашнице. Планина Зеленгора представља прави драгуљмеђу планинама бивше Југославије гдје се у нетакнутој природи можете купати, а у исто вријеме на обронцима околних планина грудвати наснијегу. Врелска пећина на Лебршнику, извориште ријеке Мушнице и Ђатло спадају међу десет најдужих, а Радошева јама и јама на Јефтовој коси међу десет најдубљих спелеолошких објеката РС. Чемерно је природна вододјелница: са једне стране крова куће, вода се слива ка Јадранском, а са друге ка Црном мору.

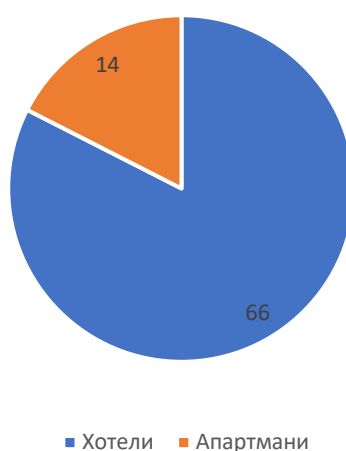
Културно-историјске вриједности свједоче о дугој и бурној прошлости овог краја. На простору општине постоји велики број сакралних објеката, међу којима је најзначајнија средњовјековна **црква Св. Николе** у селу Срђевићи подигнута је у XIV вијеку и представља важан културно-историјски споменик. **Црква Св. Димитрија** у Домркама је једна од најстаријих цркава на територији Гацка. Народно предање је везује за XIII вијек. Археолошка истраживања су показала да је црква обновљена 1883. године. У центру града се налази нови саборни **храм Св. Тројице**, као и саборни храм Св. Тројице (Силаска Св. Духа на Апостоле), подигнут 1884. године. Обновљан 1962-1965. и 2004. године. **Средњовјековни град Кључ** се налази недалеко од Гацка, кога јесаградио господар Захумља Сандаљ Хранић у XV вијеку, његовог најважнијег града у коме је издао највише повеља. Његова жена Јелена, ћерка кнеза Лазара и удовица Балшића, изградила је цркву пред градом. Утврђење се састоји од доњег и горњег града и у основи има правугаони облик. Кључ је био у реду најважнијих градова Херцеговине. Два топа са овог утврђења пренешена су у „Земаљски музеј“ у Сарајеву.

Стећци у општини Гацко, простиру се на 114 локалитета, гдје има око 2200 стећака (камених плоча, сандука, крстача) са 38 сачуваних натписа, смјештених уз средњовјековне православне богомоље. **Етно музеј у селу Данићи** постојиод 2010. године као значајна етнолошка установа која темељно проучава традиционалну културу. Стална поставка етнографског музеја Гацка нам дочарава стил иначин живљења краја XVIII до почетка XX вијека. Ту се могу видјети примјери старих предмета као нпр. традиционалне народне ношње Херцеговине, стара оруђа за рад, примјер старе колибе са огњиштем и др.

Општина Гацко је основала Туристичку организацију општине Гацко (ТО), која је основана Одлуком општине Гацко 2007. године. Уписана је у судски регистар Основног суда у Требињу, а основана је ради вршења послова развоја туризма, очувања и заштите

туристичких вриједности на подручју општине Гацко. Туристичка организација послује под називом Јавна установа "Туристичка организација општине Гацко" са п.о. Гацко. На дан 31.12.2020. године стање запослених у Туристичкој организацији је двадест два (22) запослена радника, од тога 16 радника на неодређено, а 6 радника на одређено радно вријеме. Укупни расходи ТО у 2020. години износили су 271.087 КМ.

Полазећи од основних опредјељења, у складу са дјелатношћу, све активности у 2021. години прије свега поштују основна начела, а то су: промоција туристичког производа, подстицање развоја постојећег и новог туристичког производа, унапређивање и развијање свијести о значају туризма, привредним, друштвеним, културним и мултипликативним ефектима туризма на цјелокупан привредни систем, унапређивање општих услова боравка туриста и пружања информација туристима.

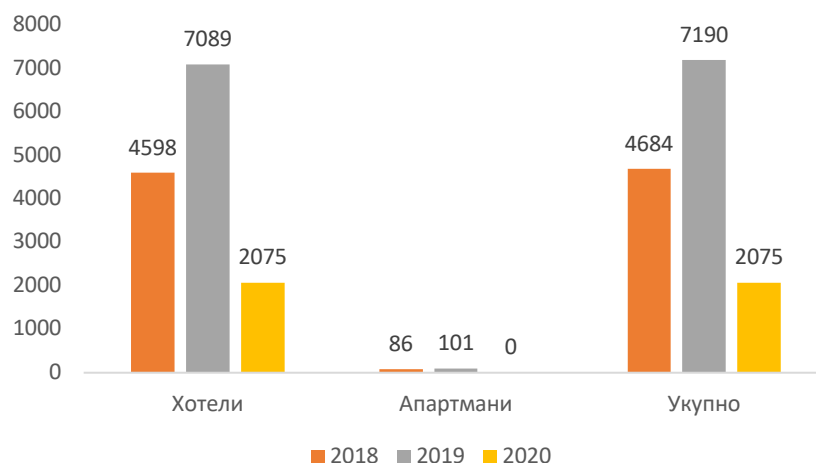
Слика 7. Смјештајни капацитет у општини Гацко, 2020.
(Извор: РЗС РС)

На подручју општине Гацко, укупан број лежаја је 80, али је очигледно да недостају смјештају у приватном или сеоским смјештајним капацитетима. Смјештајни капацитету¹⁰ су: **Хотел Метохија**-налази се у центру града. Хотел је категорисан са 3 звјездице, располаже са 24 собе, од чега 18 трокреветних и 6 двокреветних (66 лежајева). Свака соба посједује LCD TV са кабловским програмима, бежични интернет, телефон и сопствено купатило. У склопу хотела је салон са преко 300 сједећих мјеста и љетња башта са отвореним шанком и приближно 200 мјеста. Сала хотела може пружати услуге за свадбе и друге врсте прослава са већим бројем учесника. Хотел располаже сопственим приватним паркингом. **Мотел Кошута**- удаљен је 8км од града на путу Гацко-Требиње-Дубровник, укомпонован у амбијент нетакнуте природе на рубу стогодишње борове шуме, са погледом на околне планине и гатачко поље. Околина пружа изузетно повољне услове за шетњу, групне излете, припреме спортских екипа, рекреацију на спортским теренима за фудбал, одбојку, кошарку и тенис. Мотел располаже ресторанском салом и терасом са укупно 250 сједишта, а у свом саставу има и пет добро опремљених бунгалова са 20-так кревета. **Планинарским дом**-удаљен 26 km од Гацка. Налази се између три планинска масива (Лебршник, Волујак и Кук) и

¹⁰<http://www.gackoturizam.com>

представља идеално мјесто за смјештај планинара, спелеолога и осталих љубитеља природе. Располаже са 30-так лежајева.

Туристичка организација настоји својим будућим активностима у циљу унапређења и развоја туризма на подручју општине Гацко ће радити на следећим активностима: повећање смјештајног капацитета у домаћој радиности и сеоским домаћинствима, мапирање пјешачких и бициклистичких стаза, изградња сувенирнице и инфо центра, адаптација, реконструкција и ревитализација плажа на језерима Клиње и Десивоје.

Слика 8. Преглед ноћења у општину Гацко
(Извор: РЗС РС)

У општини Гацко постоји неколико већ традиционалних манифестација, а најпознатије су: Дан општине- 6. јун; Тројичин дан (слава Општине)-Јун; Илиндански народни сабор- село Наданићи, 2. август, гдје се одржавају традиционалне витешке игре; Сликарска колонија Клиње-у јуну. Учесници су сликари из региона и земаља у окружењу; Ђоровићеве вечери поезије; Научни скуп историчара који се одржава сваке године у посљедњој седмици мјесеца септембра. Могућност за развој ловног и риболовног туризма на подручју општине Гацко су велике и разноврсне. Основу за развој ловног туризма чини богатство у следећим врстама дивљачи: дивљач високог лова (медвједи, срнећа и дивокозја дивљач, дивља свиња, тетријуб, вук, лисица и др.), дивљач ниског лова (препелица, патке, шљуке, јаребица камењарка, зец и др.). Ловиште на коме је распрострањена горе наведена дивљач чини површина од 66.394 ха. Надморска висина варира од 821м па све до 2.336 м, што веома повољно утиче на разноврсност дивљачи и њену репродукцију. Могућности развоја риболовног туризма су такође значајне и састоје се у организовању риболова на многим ријекама и језерима. Може се ловити поточна и калифорнијска пастрмка. Ловиштем газдује удружење ловаца „Врањача“.

Закључак

На привреду општине Гацко утиче производња и развој РпТЕ Гацко, у другим сегментима недовољна је динамика привредног раста и континуирана проблематика пословања посебно изражена код већине јавних предузећа. Пољопривреда је у последњих десет година (по физичком обиму производње)

највиталнији дио привреде и то само у оквиру приватног сектора, нарочито у дијелу примарне производње. Терцијарни сектор привреде имао је неповољан ток, пад зарада и дохотка посебно је погођен био посљедицама пандемије КОВИД-а.

И поред свега, у општини нема извјесних инвестиција осим оних која су у значајној мјери везана за РИТЕ Гацко. Основни ресурс општине је пољопривредно земљиште које се простире на површини од 67% укупне територије општине. Сходно томе, пољопривреда, односно искориштавање пољопривредних потенцијала (нпр. Амборско и Автовачко поље) је једна од могућих грана развоја општине Гацко, имајући у виду да на подручју општине постоје значајне површине обрадивог земљишта. Уз адекватну инграструктуру и кориштење водених ресурса на овом пољопривредном земљишту је могуће организовање узгој разних воћарских и повртларских култура, те са екстензивног начина производње прећи на високоинтензиван начин пољопривредне производње. Општина Гацко има значајне потенцијале за развој пољопривреде, а то су између осталог:

- необрађене пољопривредне површине и неискористени пашњаци,
- дуга традиција производње аутохтоних производа,
- могућност производње веће количине квалитетног овчијег и крављег млијека,
- постоји релативно добра опремљеност пољопривредном механизацијом,
- могућност интензивнијим бављењем пчеларством,
- постоје природни услови за развој сеоског туризма и сл.

Међутим, основни ограничавајући фактори за интензивнији развој пољопривредне производње су:

- оштра клима и кратак вегетациони период,
- неорганизован откуп пољопривредних производа и несигурно тржиште,
- удаљеност од већих градова и потрошачких центара,
- немогућност наводњавања,
- неконтролисани увоз хране непровјереног квалитета,
- већи број старијих домаћинстава и све израженије напуштање села од стране млађе популације,

Осим земљишта у развоју индустрије и грађевинарства могуће је користити и друге природне и техногене ресурсе, тј. неметаличне минералне сировине (лапорац, кречњак и глина) и техногену сировину (електрофилтерски пепео). Економично и рентабилно кориштење природних ресурса који се налазе на територији општине Гацко може се реализовати кроз основне три врсте производа: цемент, керамичке производе и производе на бази електро пепела.

Туризам на подручју општине Гацко је могуће развијати средњорочно, једино у оквиру јединствене регионалне туристичке понуде источне Херцеговине, имајући у виду да у љетним мјесецима кроз општину Гацко пролази значајан број путника, затим сеоски и излетнички туризам који је тренутно потпуно без смјештајних капацитета, спортско-рекреативни туризам и културно историјски туризам и др., С обзиром на његов укупни годишњи приход, број и захтјеве посјетилаца. Но, свакако за динамичнији раст и развој ове заједнице потребно је интензивирати привлачење инвестиција, тј. неопходно је створити све регулаторне и техничке предуслове за "greenfield" или "brownfield" инвестиције и отварање нових радних мјеста, посебно користећи чиницу да су многи успјешни Херцеговци још увијек субјективно везани за Херцеговину и Гацко.

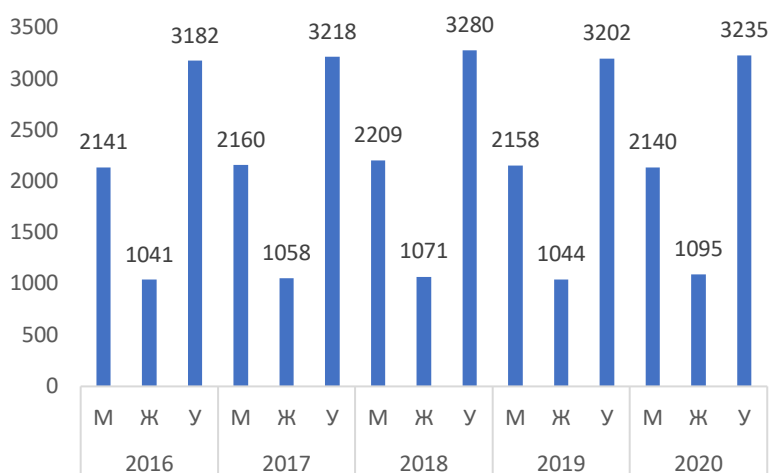
Претходну годину и годину израде овог документа обиљежила је пандемија вируса COVID-19, коју су по показатељима пословања, нека привредна друштва успјешно пребродила и остварила боље пословне резултате у односу на 2019. годину. Без обзира на ове показатеље, не може се бити задовољан секторском привредном структуром. На стање у области привреде утичу многи интерни и екстерни фактори. Велики проблем који није заобишао ни општину Гацко је континуирано смањење становништва и одлазак младих образованих кадрова. Тешкоће и ограничења се односе на низак ниво укупне привредне активности и конкурентности привреде, недостатак квалитетних идеја и иницијатива, оптерећеност привреде фискалним наметима, проблем приступа капиталу за инвестиције и обртном капиталу, низак ниво инвестиционих улагања, отежано усвајање европских стандарда квалитета и обезбјеђење нових технологија. Пратећи стање у претходној, али и годинама уназад, намеће се неопходност предузимања хитних мјера од стране цјелокупне заједнице за унапређење општег привредног амбијента, а што се првенствено односи на:

- *унапређење пословног окружења,*
- *искориштавање расположивих ресурса за развој реалног сектора у области пољопривреде, шумарства, грађевинарства и прерађивачке индустрије,*
- *искориштавање природних ресурса за промоцију и унапређење туризма,*
- *заустављање одлива младих образованих кадрова,*
- *искориштавање расположиве радне снаге,*
- *стимулацију запошљавања кроз давање подстицаја за дефицитарне облике предузетништва и развоја малих и средњих предузећа,*
- *могућност искориштавања средстава из међународних приступних фондова кроз добре пословне идеје и пројекте,*
- *проналасак нових тржишта,*
- *легислативу која би додатно олакшала пут од идеје до реализације,*
- *брзо и квалитетно рјешавање питања из надлежности локалне управе који су битни за нормално пословање предузећа, а све у циљу раста локалног привредног развоја.*

2.1.6 Преглед стања и кретања на тржишту рада

2.1.6.1 Запоселност, незапосленост, плате

Привредна активност становништва општине Гацко доминантно је везана за РИТЕ Гацко, јавну управу и са њом везана јавна предузећа и установе и пољопривреду, у којој најзначајније мјесто заузимају сточарство, ратарство и воћарство. Укупан број запослених радника према подацима Републичког завода за статистику 2020. године је 3235 (према општини пребивалишта), а незапослених пријављених у Заводу за запошљавање је 723 лица (од којих је 463 женског пола) који активно траже посао или остварују нека друга права.

Слика 9. Кретање броја запослених у општини Гацко
(Извор: РЗС РС)

Број запослених има позитиван тренд у односу на 2016. годину и већи је за 1,6% (53 запослених), што је мада позитиван ипак забрињавајући податак, знајући да је највећи дио новозапослених у претходном петогодишњем периоду запослено у јавној управи и предузећима.

Табела 11. Структура запослених по дјелатностима општине Гацко (2020)

ВРСТА ДЈЕЛАТНОСТИ	Број запослених		
	М	Ж	У
Пољопривреда, шумарство и риболов	3	1	4
Прерађивачка индустрија	13	7	20
Производња и снабдијевање ел. енергијом, гасом, паром и климатизацијом	1524	417	1941
Снабдијевање водом, канализација, управљање отпадом и дјелатности санације животне средине	52	56	108
Грађевинарство	187	23	210
Трговина на велико и мало и оправка моторних возила и мотоцикала	42	103	145
Саобраћај и складиштење	41	21	62
Дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерство и угоститељство	20	36	56
Информације и комуникације	3	15	18

Финансијске дјелатности и дјелатности осигурања	1	7	8
Стручне, научне и техничке дјелатности	8	7	15
Јавна, управа, одбрана, соц. осигурање	144	145	289
Образовање	41	139	180
Дјелатности здравствене заштите и социјалног рада	20	63	83
Умјетност, забава и рекреација	17	22	39
Остале услужне дјелатности	15	15	30
Дјелатност за предузећа ван РС	3	2	5
Неусклађена шифра КД	6	16	22
Укупно	2140	1095	3235

(Извор: Општинска управа)

На основу претходних података, могуће је примјетити значајан раст запослених у јавној управи са 234 у 2016. години на 289 запослених у 2020. години.

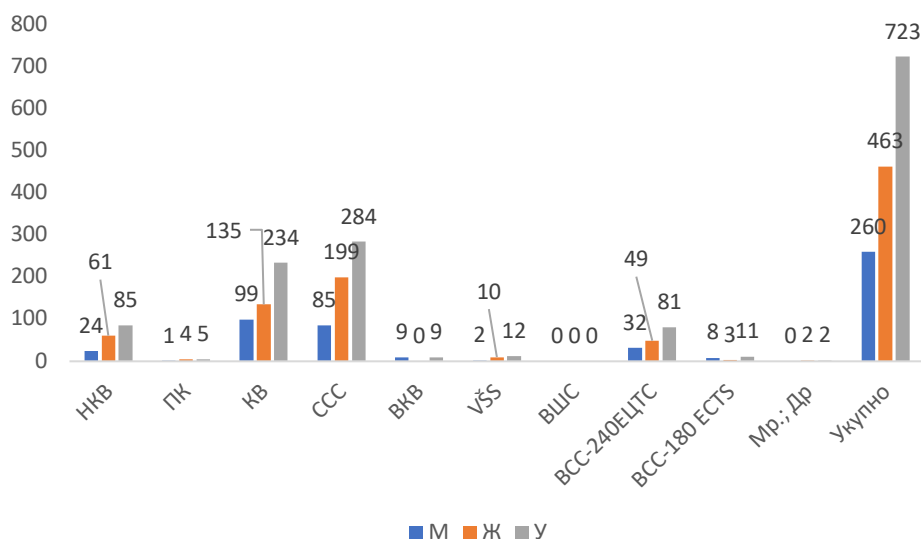
Од укупног броја запослених највећи број је у производњи и снабдијевање електричном енергијом (1941) или 60% свих запослених, јавној управи (289) или 9%, грађевинарству (210) или 6,5%, образовању (180) или 5,56%.

Табела 12. Структура пословних субјеката изапослених по полу општине Гацко

	2016		2017		2018		2019		2020	
	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж	М	Ж
Микро (до 9 запослених)	42	16	46	15	41	13	32	13	30	11
Мала (10-49 запослених)	50	34	51	30	51	29	106	36	108	35
Средња (50-250 запослених)	280	69	269	71	272	71	207	63	191	60
Велика (преко 250 запослених)	1472	318	1482	372	1550	408	1533	414	1501	488
Укупно	1844	437	1848	488	1914	521	1878	526	1830	594

(Извор: РЗС РС)

У погледу запослености, значајано су више запослене особе мушког пола (1830) те општина Гацко у наредно периоду треба користити потенцијал женске радне снаге, а у погледу незапослености, стање је обрнуто, тј. више од половине 64% укупног броја незапослених су особе женског пола. Највећи број радника у 2020. години био је запослен у РИТЕ Гацко, њих 1935 (2020) што у односу на укупан број запослених износи 59,8 %. Привредни субјекти који своју пословну активност обављају у подручју грађевинарства у истој години просјечно су запошљавали су 237 што је 7,26 % од укупног броја запослених.

Слика 10. Незапослени по полу и квалификационој структури у општини Гацко (Извор: РЗС РС)

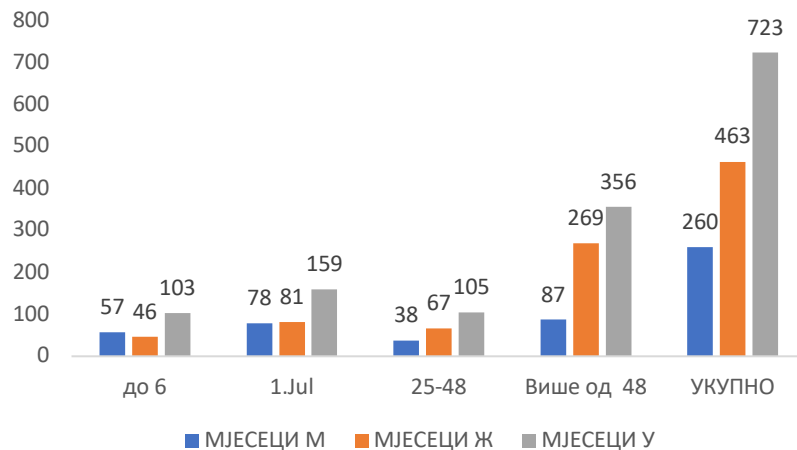
На основу расположивих података Републичког завода за статистику Републике Српске (РЗС РС), број незапослених лица се смањио у 2020. години у односу на 2016. годину (981 лица), од чега је било 618 лица женског пола.

Табела 13. Структура незапослених по полу и годинама старости општине Гацко

Доб	2016			2017			2018			2019			2020		
	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж	У	М	Ж	У
18-20	32	9	41	30	9	39	22	9	31	21	1	22	15	0	15
20-24	68	54	122	67	47	114	47	37	84	60	42	102	55	26	81
24-27	52	48	100	51	42	93	38	46	84	33	59	92	26	47	73
27-30	43	60	103	40	68	108	28	53	81	31	41	72	28	35	63
30-35	51	96	147	46	84	130	39	84	123	31	86	117	30	67	97
35-40	25	63	88	26	63	89	22	61	83	19	48	67	27	50	77
40-45	17	72	89	15	55	70	12	45	57	14	49	63	21	39	60
45-50	22	79	101	18	81	99	15	61	76	9	61	70	9	57	66
50-55	17	75	92	16	66	82	14	59	73	14	51	65	18	62	80
55-60	22	45	67	18	48	66	14	46	60	14	40	54	20	49	69
60-65	14	17	31	19	27	46	15	25	40	10	27	37	11	31	42
Укупно	363	618	981	346	590	936	266	526	792	256	505	761	260	463	723

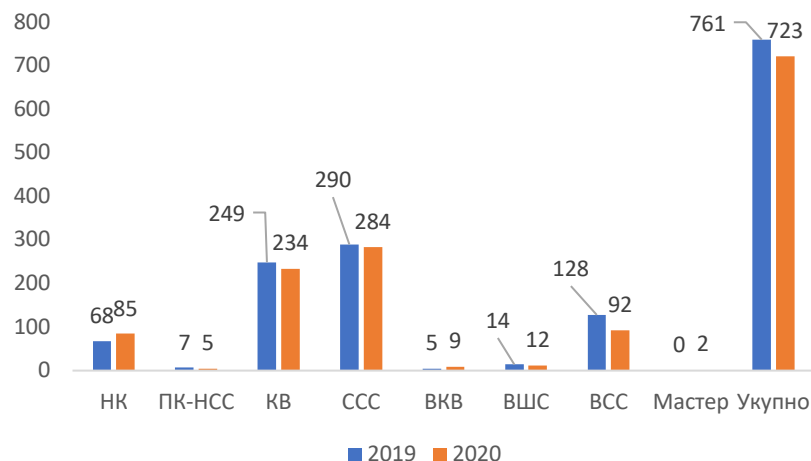
(Извор: РЗС РС)

Од броја незапослених лица, 32,36% незапослених је у доби 30-45 година живота док је 32,08% незапослених је у доби 18-30 година живота. Удио лица у доби 45-65 година живота у укупном броју незапослених 43,84%, тј. највећа кохорта која и најтеже долази до запослења.

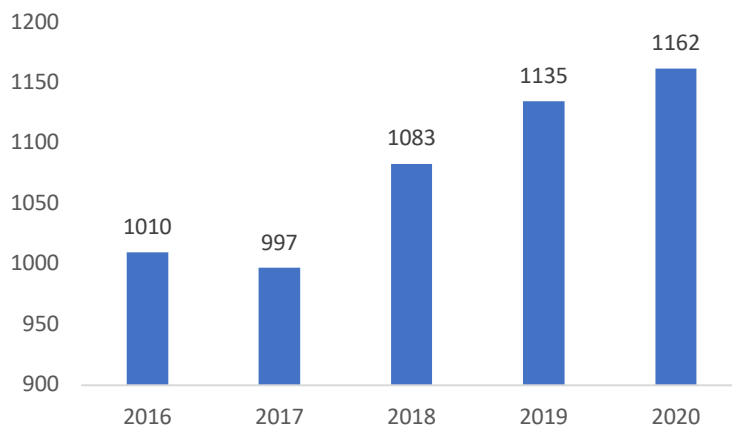
Слика 11. Незапослени по дужини чекања
(Извор: РЗС РС)

На основу података са слике, може се видјети да близу 50% незапослених чека на запослење дуже од 48 мјесеци, од чега 75,56% незапослених особа женског пола. У структури незапослених, највише има лица са ССС, затим трећим степеном образовања (КВ), затим нискоквалификованих радника (НК), а посебно забрињава повећани удио незапослених са ВСС (92).

Слика 12. Структура незапослених по квалификационој структури, КМ
(Извор: Општинска управа)

У структури незапослених (2020) предњаче лица без занимања (85), машинисти-механичари (85), финансијски радници (70), трговци (68), металци (59) и друга занимања.

Слика 13. Просјечна нето плата у општини Гацко, KM
(Извор: РЗС РС)

Просјечна нето плата у општини Гацко за 2020. годину је износила **1162 KM** и **значајно већа** је од републичког просјека (956KM) за 206 KM (плата након опорезивања). **У овом погледу настављају се позитиви трендови у погледу просјечне нето плате, те је она у односу на 2016. годину већа за 152KM**, мада је чињеница да иста у окружењу и на републичком нивоу такође расте, што само може указивати на чињеницу да продуктивност привредних субјеката остала иста или благо већа у односу на просјеке у окружењу.

Закључак

На основу претходних података, могу се условно дати опште процјене које се односе на захтјеве тржишта рада општине Гацко, мада је такво тржиште рада веома скромно и да се у свјетлу глобалне комуникације не може посматрати изоловано. Међутим, оно што се види у структури незапослених је да је највећи број лица на у евиденцији Забода за запошљавање са средњом стручном спремом трећег и четвртог степена и да је изузетно велики број особа без занимања, али и да расте број незапослених са ВСС.

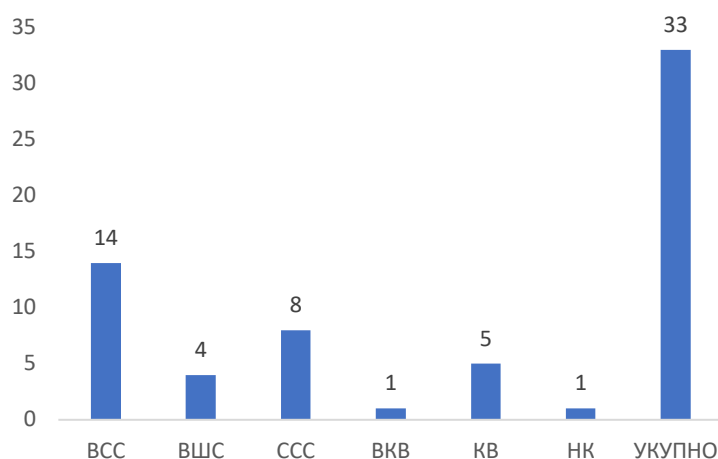
Једино значајне инвестиције могу довести до интензивнијег запослења у погледу свих квалификационих структура, посебно у погледу запошљавања радне снаге женског пола, тражећи могућност и подршку за развој женског предузетништва. У погледу незапослености лица без занимања потребно је осмислити начине за стицање одређених квалификације, користећи домаће установе (средње стручне школе и високошколске установе у Српској). Такође, овај модел цјеложивотног учења могуће је примијенити код свих категорија незапослених, посебно старијих од 45 година, узимајући у обзир квалификације незапослених и чињеницу да ли оне одговарају потребама тржишта рада у општини Гацко. И поред скромних људских ресурса, нажалост, много је већа понуда радне снаге од потреба локалног тржишта рада у општини Гацко. Као посљедица тога, извјестан је одлазак радне снаге, посебно високообразоване по завршетку студија у друге средине у земљи или у иностранство или останак у градовима и мјестима студирања. Слична ситуација је и по питању квалификоване и високо-квалификоване радне снаге (посебно механичара и

машинаца). Генерално, за подручје општине Гацко дефицитарна занимања су занатска (грађевинска) јер у грађевинској сезони највећа је потражња за овим занимањима. Потреба тржишта рада у Општини за високом стручном спремом у појединачним случајевима се јавља за занимањима: дипл. грађевинског инжињера, лекара специјалиста, ИТ инжињера и пољопривредног инжињера. Кроз консултације са предузећима такође су указали на недостатак одређеног квалификованог кадра, тј. највећи проблем имају са проналаском лица која изводе различите грађевинске радове (свих послова зидари, тесари, армирачи и др.), затим са руковоцима грађевинским машинама, затим потребу за електричарима, рударима и пјескарима и др. Из овога разлога потребно је остварити синергетски ефекат развоја привреде са могућностима ускађивања наставних планова и занимања у средњем образовања са могућностима цијеложивотног учења, модела и програма преквалификација.

2.1.7 Преглед стања и кретања у области друштвеног развоја

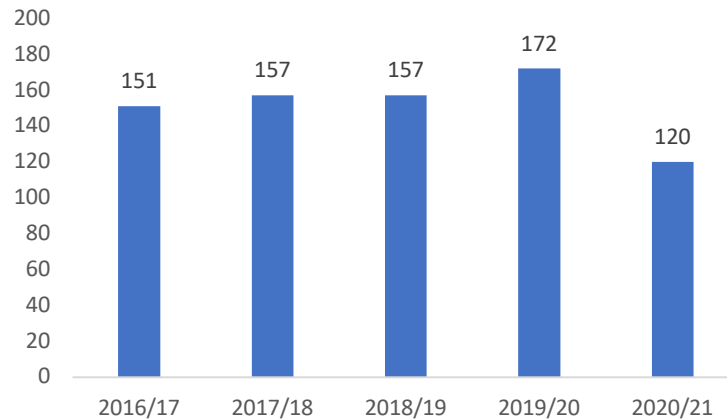
2.1.7.1 Образовање

Предшколско образовање-Јавна предшколска установа „Дјечији вртић“ Гацко је почела са радом 1987. године, на основу Одлуке СО-е Гацко о оснивању под називом Радна организација за предшколско васпитање и образовање Гацко. Одлуком СО-е Гацко број: 01-023-43/1 од 23.12.1994. године је пререгистрована у Јавна установа „Дјечији вртић“ са п.о. Гацко са сједиштем у Гацку. У складу са законом о предшколском васпитању и образовању („Сл. Гласник РС“ бр. 79/2015) Установа од 24.01.2018. године мијења назив у **Јавна предшколска установа „Дјечији вртић“ Гацко**. Основна дјелатност установе је предшколско образовање и дневна брига о дјечи. Рад са дјецом проводи се у мјешовитим групама узрасне доби од 2-5. године, а реализују се кроз основни примарни програм, као и кроз краће интересне повремене и пригодне програме путем којих се остварује васпитно-образовна, превентивно здравствена и социјална функција. Затворени простор грађевинског објекта вртића има 520м² корисног простора (5 функционалних учионица). Отворени простор (двориште и игралиште) је накнадно ограђен и постављени су тобогани и остали реквизити примјерени узрасту дјече, тако да испуњава услове за рад са дјецом на отвореном простору.

Слика 14. Кадровска структура ЈПУ „Дјечији вртић“ Гацко
(Извор: Извјештај о раду ЈУ)

У радној 2019/2020. години уписано је максимално 225. Дјеце по конкурс, а боравило је 172 дјеце распоређених у четири вртићке групе и продужени боравак, у предшколској 2020/21 уписано је 201 дјете конкурсом, услед пандемије боравило је у вртићу 120-оро дјеце (према препорукама Института за јавно здравство РС.)

Слика 15. Број дјеце полазника ЈПУ "Дјечији вртић" Гацко
(Извор: Извјештај о раду ЈУ)

Овим бројем капацитети су максимално попуњени. У плану је проширење вртића, па се надамо да ћемо задовољити потребе свих родитеља. Конкурсом 2021/2022. је пријављено 225 дјеце, али недостатак капацитета је очигледан. Програмом „Припрема пред полазак у школу“ у 2020. години обухваћено је 29 дјеце. Планирано је да програм траје три мјесеца. Програм је прекинут услед појаве вируса COVID-19 по одлуци Министарства просвјете и културе Републике Српске, а у 2021. години у Програм припреме пред полазак у школи уписано је 35 дјеце, програм није реализован због КОВИД-а 19. Овај програм организује и финансира надлежно министарство. У наредном периоду потребно је ријешити неке од следећих проблема:

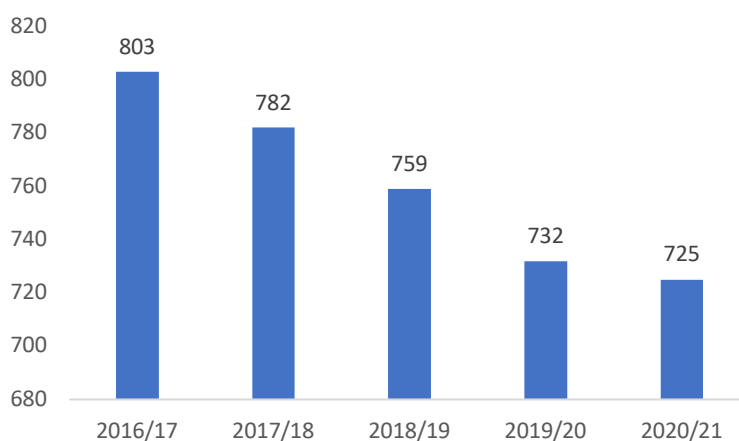
- Недостатак просторија за боравак дјеце, васпитачка соба, магацин. Установа ЈПУ „Дјечији вртић“ планирала је да се прошири за 80 м², што би било довољно за двије вртичке групе и у зависности од узраста капацитет вртића би се повећао од 50-оро до 60-оро дјеце. Што значи да би могли да одговоре свим захтјевима родитеља. Овдје треба напоменути да вртић прима дјецу узраста од 3 године до 6 година.
- Проблематика пријаве дјеце са посебним потребама, за које вртић нема адекватан кадар, прилаз, као ни финансијску могућност за обезбјеђивање истог. А такве дјеце је све више на пријавама на конкурс за упис дјеце, кроз сарадњу са постојећим Центар за дјецу са посебним потребама, гдје могу пратити адекватан програма прилагођен њиховом стању.
- Код постојећег објекта приоритет је завршити фасаду која је већ рађена, али је дошло до оштећења спољашњег дјела. Такође, мокри чворови су дотрајали и требала би комплетна санација. Што се тиче електро инсталација и оне су у лошем стању и ту би требали поставити тзв. лед плафоњере (24W) Ø300 mm и фло цијеви (18W). Овај дио покушаће се ријешити путем аплицирања на пројекте, као и уз помоћ општине Гацко.
- Оно што недостаје за рад у овој установи је рачунарска опрема која је дотрајала и не може да прати неопходне програме за рад. Као и копир апарат, без кога је немогуће замислити рад једног васпитача. Овај дио покушаће се обезбиједити кроз донације.

За финансирање предшколског образовања Општинска управа је издвојила у 2020. години укупно 613860КМ и тај просјек се на годишњем нивоу у посљедњих 5 година креће у оквиру око 600 хиљ. КМ. У ЈУ "Дјечији вртић" запослено је 33 радника, од чега 14 са ВСС и 4 радника са ВШС.

Основно образовање- Основно школско образовање и васпитање Гацко, у ранијем периоду, покривало је школском мрежом цијело подручје општине Гацко у 2деветоразредних (Гацко, Автовац) и 5петороразредних школа на општинском подручју. (Фојница, Наданићи, Добреља, Дулићи и Брљево) у 42 одјељења. Све остале подручне школе су престале са радом јер припадају брдско-планинском подручју гдје је пренаглашен проблем миграција.

Основна школа “Свети Сава“ у Гацку лоцирана је у непосредној близини центра са укупном површином од 2600м² и спратности П+1. Ова школа је и према планским пројекцијама, задовољавала потребе свих ученика из града, са своје 4 учионице, фискултурном салом, 10 кабинета, радионицом, управним дијелом, архивом, зубном амбулантом, кухињом и уређеним школским игралиштем.

Оно што забрињава је континуирани и значајни пад школске популације у основној школи и тај пада је значајан и износи 9,7% у посљедњих 5 година. Тренутно основно образовање похађа око 725 ученика. Запослено је око 92 радника од чега је 62 наставника.

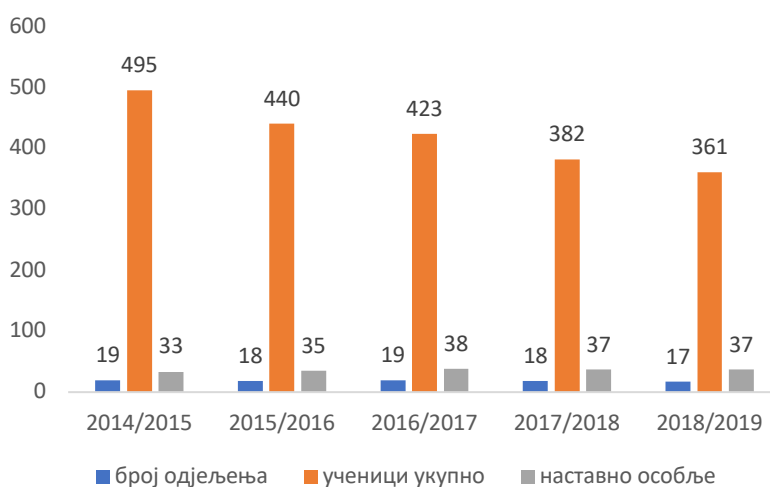
Слика 16. Број ученика у ОШ “Свети Сава” Гацко
(Извор: РЗС РС)

Школа постиже запажене резултате у наставним и слободним активностима. Резултати са такмичења на свим нивоима су изузетни, као и они са тестирања знања ученика од стране Завода или Агенције за стандарде и оцјењивање. Образовање има највеће заслуге што је Гацко у бившој Југославији, према броју становника имало највећи број доктора наука и високо образованих културних јавних радника.

Подручно одјељење музичке школе “Свети Роман Мелод” Невесиње у Гацку незванично је почело да ради школске прије 11 година у просторијама СШЦ “Перо Слијепчевић”. У први разред уписано је око 60 ученика на одсјеке: клавир, хармоника и кларинет. Музичка школа представља центар у коме се одвијају најљепши садржаји музичког живота у Гацку. Ради се по програму Министарства просвјете и културе Републике Српске за музичке школе.

Средњешколско образовање. Средњошколски центар „Перо Слијепчевић“ у Гацку наставља традицију средњошколског образовања које је временом мијењало струке и

занимања од 1921/22. школске године када је основана нижа реална гимназија. Одлуком Министарства просвјете од 1948. године отворена је Државна нижа реална гимназија, а школске 1955/56. године средња школа, 1958/59. године биле су све четири године са 124 ученика. Као је поменуто, према броју становника у Гацку је било највише факултетски образованих људи од којих више од 90 доктора свих наука. Тренутно школу похађа 355 ученика у 16 одјељења у стручним школама, подручје рада машинство и обрада метала, занимање машински техничар четврти степен, вариоца и бравара трећи степен; економија, право и администрација, занимање економски техничар и пословно правни техничар четврти степен и пословно правни секретар трећи степен; геологија и рударство - рударски техничар. Васпитно образовни рад у овој школи стручно је заступљен са 37 наставника који посједују лиценце. Рад се одвија у једној пријеподневној смјени у 21 учионици, властитој физкултурној сали са властитим металским радионицама и властитим централним гријањем на чврсто гориво. Око половина ученика је са ширег подручја општине Гацко која добро увезеним путним саобраћајем неусложњава васпитно-образовни процес у једној смјени. Настава је полу кабинетска. Добро су опремљени кабинети информатике, географије, машинства, физике, српског језика и страних језика. Школски објекти су у добром стању са замијењеним кровом и пластифицираним свим отворима. Плански се замјењује застарјела опрема у кабинетима. Савјет ученика и Савјет родитеља играју значајну улогу директно и индиректно у рјешавању свих питања у школи.

Слика 17. Број ученика, наставника и одјељења средњих школе Гацко
(Извор: РЗС РС)

Као и код Основног образовања, оно што забрињава је континуирани и изразито значајни пад школске популације у средњој школи и тај пад је значајан и износи преко 27% у посљедњих 5 година. Општинска управа је за суфинансирање овог вида образовања издвојила у 2020. години укупно 76890 КМ и тај просјек се на годишњем нивоу у посљедњих 5 година креће у оквиру п цца. 60-77 хиљ. КМ. Мада је било планова, СШЦ школске 2021/22. година није расписао конкурс за упис ученика у први разред електро смјера.

2.1.7.2 Здравство

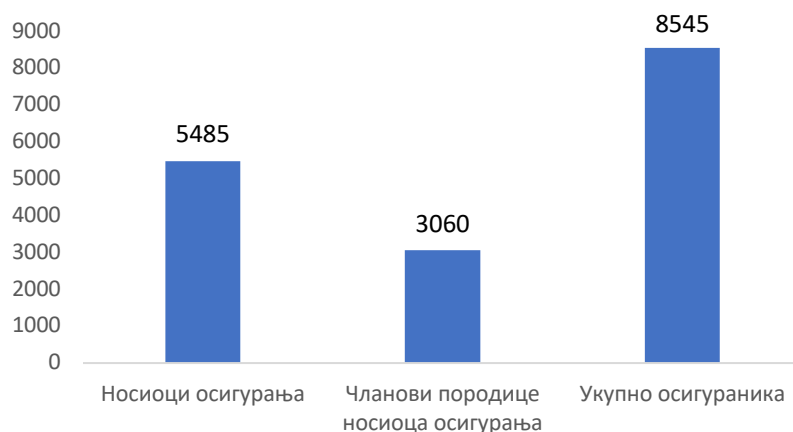
На подручју Општине, постоји Дом здравља, смјештен на западној страни Гацка, са На подручју Општине, постоји Дом здравља, смјештен на западној страни Гацка, са десне стране магистралног пута Билећа-Мостар. До 1992. године Дом здравља Гацко био је у саставу Регионалног центра Требиње, а од 1992. године ради као Дом здравља Гацко. 1996. године добија назив: Дом здравља “Проф. др Саво Бумбић” Гацко и запошљава 60 радника. Објекат је приземни, друге категорије, изграђен 1961. године са укупном површином од 1362м². У Дому здравља “Проф. др Саво Бумбић” Гацко се ради по моделу породичне медицине са шест тимова, са следећим организационим службама: гинекологија, педијатрија, стоматологија, хитна медицинска помоћ, центар базичне рехабилитација, хигијенско епидемиолошка служба, лабораторија и РТГ дијагностика. Број регистрованих становника за тимове породичне медицине је 8545 у току 2020. године. Дом Здравља “Проф. др Саво Бумбић” је једина установа здравствене заштите у подручју општине Гацко. У структури запослених радника је 39 здравствених радника од чега су 7 доктора медицине што задовољава потребе становништва општине. Иако су два доктора на специјализацији, а трећи обавља функцију в.д. директора.

Табела 14. Преглед основних болести са леталним исходима

Врста болести	Број умрлих				
	2016	2017	2018	2019	2020
Болести крвотока	48	46	50	46	61
Тумори	11	13	18	17	25
Болести органа за дисање	5	9	9	6	8
Болести органа за варење	2	2	3	2	3
Остало	87	12	26	14	16
Укупно	153	82	106	85	113

(Извор: Општинска управа Гацко)

Евидентно је да у погледу болести са смртним исходом, преовладавају болести крвотока, затим малигна обољења, те се број обољења крвотока, значајно повећао у 2020. години годтово 25% у односу на 2016. годину, док је број малигнух обољења повећан за чак 127%.

Слика 18. Број и структура здравствено осигураних грађана, 2020. година
(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Број регистрованих становника за тимове породичне медицине је 8545, у току 2020. године од чега су 5485 носиоци осигурања, 3060 чланови породице носиоца здравственог осигурања.

Табела 15. Преглед буџета и извора финансирања Дома здравља Гацко, КМ

Извори финансирања	2016	2017	2018	2019	2020
Остварени буџет, КМ	1.321.038	1.062.888	1.166.188	1.142.537	1.444.180
Дотације из општинског буџета, КМ	97.000	97.000	97.000	130.000	92.000
Учешће ФЗО, %	75,07	83,79	81,05	77,75	79,61
Учешће РС, %	-	-	-	-	3,87
Учешће Општине, %	7,34	9,12	8,31	11,37	6,37
Учешће корисника здр. заштите, %	6,06	5,98	5,83	5,29	3,17
Учешће других извора, %	11,53	1,11	4,81	5,59	6,98

(Извор: Општинска управа Гацко)

Општинска управа суфинансира Дом здравља Гацко у износу од 92.000 (2020) до 130.000 КМ годишње (2019). У саставу Дома здравља ради Центар базичне рехабилитације. Дијагностичке услуге у Дому здравља су: лабораторијске, РТГ и УЗ. Дом здравља “Проф. др Саво Бумбић” је једина установа здравствене заштите у подручју општине Гацко. Кључни проблеми Дома здравља могу се груписати на:

- неријешено питање гријања (постојећи котлоустан није у функцији), процијењена вриједност санације је око 100.000,00 КМ,
- прилазни пут и паркинг у кругу Дома здравља,
- неријешени доприноси за период од шест и по година за све раднике, што отежава за сваког радника остваривање права на пензију,
- потребна је набавка савременог лабораторијског биохемијског апарата који користи јефтине реактенте од постојећег (вриједност новог апарата је око 20.000,00 КМ,
- потребна је набавка једног новог санитарског возила,
- потребна је набавка савременијег рентген (РТГ) апарата.

2.1.7.3 Социјална заштита

Социјална заштита је дјелатност од општег интереса за Републику Српску којом се пружа помоћ лицима када се нађу у стању социјалне потребе и предузимају потребне мјере ради спречавања настајања и отклањања посљедица таквог стања.

ЈУ Центар за социјални рад је установа социјалне заштите која је у општини Гацко основана Одлуком скупштине општине Гацко 1993. године. Број запослених у Центру за социјални рад за 2021. годину је 15, а број запослених у Центру за дјецу са посебним потребама је 8. Центар своју дјелатност обавља примјењујући савремена стручна и научна знања, користећи методе социјалног и другог стручног рада а примјењујући важеће законске прописе. На стање социјалне заштите¹¹ у Општини утиче велики број

¹¹Извјештај о раду за 2020.годину, ЈУ Центар за социјални рад Гацко, 2021.

фактора. То су, прије свега макро-окружење, односно политичко-економска стабилност и привредна развијеност државе, уређеност и плански развој система социјалне заштите, развијеност и број установа социјалне заштите и других организација које се баве социјалним и хуманитарним радом, стабилност и уређеност других система подршке, прије свега пензионог система, система борачко-инвалидске заштите, система здравствене заштите система дјечије заштите, прилика на локалним нивоу и др.

Табела 16. Преглед буџета и извора финансирања Центра за социјални рад Гацко, КМ

	2016	2017	2018	2019	2020
Приходи					
Остварени приходи, КМ	641827,41	663300,84	675808,44	756376,37	681237,77
Удио Општине, %	77,21	74,97	73,49	68,91	59,79
% Удио РС, %	20,51	23,14	25,08	30,3	39,34
Властити приходи, %	2,28	1,89	1,43	0,79	0,87
Расходи					
Планирани расходи, КМ	809885	849506	869168	898450	983690
Остварени расходи, КМ	806586,18	833992,11	836218,93	872633,51	923373,08
Трансфери корисницима, КМ	563409,84	602927,7	614654,83	640264,16	680916,73
Трошкови ЦСР (плате и накнаде запослених, трошкови), КМ	243176,34	231064,41	221564	232369,35	242456,35

(Извор: Извјештај ЦСР, 2020)

Центар за социјални рад Гацко је смјештен у згради власништва Општине Гацко у којој се налази и Полицијска станица Гацко и Цивилна заштита. Користи дио другог спрата зграде, односно шест канцеларија укупне површине од око 140 м². Простор површином одговара потребама али канцеларије ЈУ Центра за социјални рад нису адекватно опремљене потребном информатичком опремом, а и постојећи канцеларијски намјештај је дотрајао и стар. Опрема коју посједују је застарела или недовољна. Потребна је и реконструкција објекта, крова, измјену вањских отвора-прозора и реконструкцију мокрих чворова. Проблеми који се јављају због неприсупачности канцеларија (II спрат) за одређене категорије корисника превазилазе се кориштењем просторија Центра за дјецу и омладину са посебним потребама, гдје не постоје архитектонске баријере. Од 2016. године ЈУ ЦСР Гацко у трајном власништву има аутомобил који је уручен од стране Министарства здравља и социјалне заштите Републике Српске.

Сталну новчану помоћ на територији општине Гацко прима 38 корисника, а новчану накнаду за помоћ и његу другог лица 190 корисника. Укупно је 1095 корисника разних врста права и услуга у оквиру социјалне и породичне заштите од којих неки корисници остварују права по више основа. Од укупног броја 709 корисника је женског пола, а 386 корисника мушког пола.

У домове, установе и заводе у Републици Српској, Федерацији БиХ, Републици Србији и Црној Гори имамо смјештено 8 лица и цијена смјештаја за 2020. годину била је, зависно

од функционалне способности лица, од 680 до 720 КМ мјесечно. У току 2020. године 1 дијете је завршило школовање, а 3 стара лица- корисника дома су преминула. Мјесечно смо у 2020. години у просјеку имали око 300 корисника који су имали одређени новчани износ на основу права из социјалне заштите. Већина права имала су свој новчани еквивалент или услугу из социјалне заштите. С обзиром да један број корисника, остварује помоћ по разичитим основима (нпр. новчана помоћ, право на додатак за помоћ и његу другог лица, здравствено осигурање, право на личну инвалиднину, једнократну новчану помоћ, помоћ породици) помоћ се кретала од 135,00КМ до 300,00КМ по кориснику мјесечно.

Одређене послове из своје надлежности ЈУ ЦСР Гацко **не обавља** (нпр. пружања услуга помоћи и његе у кући, услуге прихватишта, дневни боравак за стара лица и сл.), јер увођење тих услуга и права захтијева значајно повећање средстава из буџета као и набавку нових материјално техничких средстава, што је у овим околностима тешко изводљиво. То би захтијева и запошљавање нових радника-његоватељица и геронто домаћица. Међутим, то су Законом предвиђена права које ће се морати увести у наредну годину или двије, а обзиром на број старих, самачких домаћинстава та права су више него потребна грађанима.

Табела 17. Износ исплаћене помоћи путем Центра за социјални рад, КМ

Врста помоћи	Износ помоћи у КМ/годишње				
	2016	2017	2018	2019	2020
Стална новчана помоћ	5965,89	5611,65	5190,29	5184,85	5424,68
Новчана накнада за помоћ и његу друге особе	18648,98	21582,73	22838,65	23480,72	26619,71
Друга материјална помоћ	2035	2017,72	1918,17	1993,67	1797,67
Смјештај у другу породицу	796	796	1312,67	1416	1416
Смјештај у установе социјалне заштите	8412,61	7653,14	6771,41	5799,83	5083,81
Једнократне новчане помоћи	535,21	543,29	563,65	499,5	540,17
Здравствено осигурање	2366,33	2301,53	2267,01	2466,3	2345,38
Дјечији додатак	4686,25	4710,83	4186,5	4268,81	4632,27
Накнада умјесто плате родитељу који је у радном односу	13391,91	18157,48	15278,28	32421,29	30980,16
Накнада умјесто плате родитељу који није у радном односу	600,83	385	10229,58	32421,29	30980,16
Право на личну инвалиднину	0	0	3016,67	3366,67	4600,22
Укупна средства	57439,01	63759,37	73572,88	113318,93	114420,23

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Поред горе наведених јавних овлаштења и стручних послова који произилазе из Закона и општинских Одлука о проширеним правима, Центру је општинском Одлуком о организацији и раду Центра за дјецу и омладину са посебним потребама (ЦДПП) дата у надлежност организација и координација рада ЦДПП која се одвија према потписаном партнерском споразуму са Удружењем родитеља и пријатеља дјеце и омладине са посебним потребама „Растимо заједно“ Гацко, а у циљу пружања и подизања нивоа услуга дјеце и омладине са посебним потребама, односно особа са потешкоћама у развоју.

Табела 18. Дјеца без родитељског старања и потешкоћама, по евиденцији Центра за социјални рад

	Дјеца без родитељског старања			Дјеца се менталним и физичким потешкоћама		
	М	Ж	Укупно	М	Ж	Укупно
2016	0	1	1	14	8	22
2017	0	1	1	14	6	20
2018	0	3	3	17	5	22
2019	0	2	2	19	5	24
2020	0	2	2	20	5	25

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

У 2020. години Центар је поступао у 3 предмета мирења супружника у поступку развода брака. Такође, ЈУ ЦСР поред спровођења поступка мирења брачних супружника учествује и у уређивању породичних односа (између брачних и ванбрачних супружника, родитеља и дјеце). У 2020. години Центар је поступао у 8 предмета насиља у породици и породичној заједници, а у 2020. години су код 2 малољетника изречене васпитне мјере. У прошлој години орган старатељства је поставио 11 старатеља за посебне случајеве и поступао у 4 предмета одузимања пословне способности и постављања старатеља. Опрема за свако новорођено дијете и „подстицај“ за рађање трећег и четвртог дјетета као и од 2019. године, матерински додатак за сваку незапослену мајку у износу од 405КМ су добре мјере али реално нису до сада на локалу дале неке позитивне резултате. Општина Гацко је међу правима донијела Одлуке из ове области - „честитка“ за треће (1000 КМ) и четврто (1500 КМ), за вјенчање (500 КМ), али статистика показује да те мјере нису до сада на локалу дале жељени резултат и сматра се да исти треба измијенити и новом одлуком обухватити сву рођену дјецу. Почетком августа 2020. године дошло до одвајања ЈУ Јавног фонда за дјечију заштиту. До тада послове Фонда је обављао радник Центра за социјални рад.

Табела 19. Преглед износа војне и цивилне инвалиднине, КМ

Категорија	Степен инвалидности	Износ просјечне инвалиднине, КМ				
		2016	2017	2018	2019	2020
Војни инвалиди						
III	90%	474,93	483,48	493,17	493,17	504,2
IV	80%	463,75	472,1	481,57	481,57	492,16
V	70%	201,15	204,77	208,87	208,87	213,47
VI	60%	134,1	136,51	139,25	139,25	142,31
VII	50%	100,57	102,58	104,44	104,44	106,73
VIII	40%	49,5	50,16	52,8	52,8	53,76
IX	30%	33,52	34,13	34,81	34,81	36,65
X	20%	27,94	28,44	29	29	30,55
Цивилни инвалиди						
II	100 %- без помоћи са стране	240,3	243,66	248	248	151,23
III	90%	209,53	213,29	217,55	217,55	222,34
IV	80%	160,54	164,75	166,66	166,66	171,34
V	70%	146,67	149,31	152,28	152,28	155,63
VI	60%	125,72	127,98	130,53	130,53	133,4

(Извор: Извор ЈУ ЦСР Гацко)

Најугроженије групе су породице у којима има особа са инвалидитетом или са тешким обољењима. Велика популација је становника преко 65 година старости. ЈУ Центар за социјални рад не посједује евиденције о ромској популацији као корисницима права и услуга из социјалне заштите. Дешава се да на подручју општине Гацко сезонски-повремено бораве припадници ромске популације који се ту не задржавају дуго. Што се тиче повратничких породица, једна породица повремено користи права и услуге Центра и то претежно на основу наших сазнања о лошем социо-економском статусу породице, док су остале повратничке породице претежно орјентисане према другом мјесту пребивалишта-претежно Мостар. Сваки појединац и породица који се налазе у стању социјалне потребе, а испуњавај законске услове за остваривање права из социјалне заштите (од којих је један и пребивалиште на подручју општине Гацко) могу обратити Центру за остваривање било ког права под законом дефинисаним условима.

Недостаци који су примијећени у току посљење епидемиолошке ситуације изазване Ковид-ом су спорије реаговање надлежних органа и Републике и Општине, неизвјесност у роковима испоруке и неблаговременост у информисању. Овакве ситуације су могуће и у будућности и можда би требало размишљати у правцу организовања једног вида робних (материјалних) резерви-брашна, уља, шећера, тјестенине, конзерви и слично, које би биле под ингеренцијом Цивилне заштите и помогле би у задовољавању основних потреба најугроженијег дијела становништва у прво вријеме (када се ни новцем не може набавити роба јер је на тржишту нема). У наредном периоду потребно је провести следеће активности које се односе на:

- Помоћ и њега у кући за стара лица и лица са инвалидитетом, а која су без породичног старања;
- Дом за стара лица у склопу кога би био и Дневни боравак за стара лица;
- Превенција насиља у породици и породичној заједници, као и рад са жртвама и починиоцима насиља у породици;
- Социјализација дјецe са посебним потребама;
- Приједлог за повећање мјесечног новчаног износа проширеног права дефинисаног Одлуком општине Гацко;
- Активности усмјерене на правовремено реаговање у случају појаве кризних ситуација;
- Реконструкција крова зграде у којој је смјештен Центар за социјални рад, адаптација канцеларија и столарије, као и мокрог чвора;
- Набавка неопходне информатичке опреме, постојећа опрема је застарјела и отежава рад радника ЈУ Центра за социјални рад.

2.1.7.4 Спорт, култура, НВО и удружења

Јавна Установа „Културно спортски центар” ЈУ „КСЦ“ основана је 2000. године, објекти којима располаже ЈУ „Културно спортски центар“ Гацко су:

- Дом културе са 3 канцеларије, 2 свлачионице, благајном, галеријским простором. Зграда Дома културе је саграђена и стављена у употребу 1974. године. Од тада је рађена једна велика реконструкција, а због велике хаварије, непосредно по отварању, 2016. године је урађена реконструкција дотрајалог и оштећеног крова

- зграде. Реконструкција канцеларија и свлационица је урађена 2016. године. У току 2019. године урађена је дјелимична реконструкција галеријског простора (кречење).
- Спортска дворана је изграђена 1998. године, ситне реконструкције и санације су рађене спорадично. Теретана је реконструисана и опремљена новим справама 2018. године, свлационице су саниране 2016. године, а терени су у првој фази постављени 2018. године, у 2019. године су вршене¹² дораде на теренима у смислу исцртавања терена за фудбал и кошарку и стављањем тениског терена у употребу.

Табела 20. Преглед активности ЈУ КСЦ Гацко, 2020. година

Активности	Број догађаја	Број посјетилаца
Изложбе	6	250
Књижевне вечери и академије	2	350
Кино-пројекције	2	50
Музичко-сценске активности	3	450
Квиз	1	50
Скупштинска засједања	6	180
Политички скупови	5	250
Редовне спортске активности (термини у теретани, тренинзи клубова, рекреација)	3020	
Спортски догађаји (утакмице+турнири)	56+3	*3000
УКУПНО		4580

(*Закључно са мартом, активности након марта без присуства публике. Извор: Општинска управа општине Гацко)

Основне дјелатности Установе: газдовање објектима и спортским теренима, филмске пројекције, умјетничко и књижевно стваралаштво, сценска умјетност, спортске активности у објектима и на спортским теренима, рекреативне активности спортских клубова и појединаца и остале забавне активности. Руководство ЈУ „КСЦ“ је ове године доставило оснивачу план капиталних улагања у објекте а прослијеђена је и молба Руднику и ТЕ Гацко за реконструкцију објеката, али у току 2020. године већих улагања у објекте није било. Из буџета Установе су редовно вршене ситне поправке у објектима којима газдује ова установа. Укупан број запослених радника на крају 2020. године у ЈУ “КСЦ” Гацко је био 31 (24 на неодређено и 7 на одређено радно вријеме).

Градска библиотека. Народна библиотека Гацко основана је 1957. године. Посједује око 22000 књига различите грађе. У склопу библиотеке налази се читаоница са 20 сједишта. Запослено је 5 радника. Годишње чланство је око 500 читалаца.

ЈУ „Информативно културни центар“ Гацко. Скупштине општине Гацко 07.12.1992. године донијела је Одлуку о формирању локалног информативног гласила, под називом ЈУ “Информативно културни центар” Гацко-Радио Гацко. Радио Гацко емитује програм на УКТ фреквенцији 90 МХз. Настоји се објективно информисати о свим актуелним темама у општини из различитих области привреде, политике, образовања, културе, спорта. Са посебном пажњом обилазе се а села, снимају емисије о сваком мјесту и насељу на територији општине. Иако у специфични условима током 2020. године обрађиване су актуелне и разнолике теме: активности које су провођене у циљу

¹²Информација ЈУ КСЦ, 2020.

сузбијању ширења вируса корона (сталне контакти са општинским Кризним штабом и Домом здравља), промовисане су мјере заштите од КОВИД-а у Руднику и Термоелектрани Гацко, као и мјере заштите радника општине, јавних установа као и васпитно образовних установа и предузећа. Биљежене су привредне теме, посјете званичника општине, савјетовања пољопривредних произвођача (млекара, пчелара), подстицаји у пољопривреди, незавидан положај радника „Водовода“ и „Комуса“, косидбени радови, улагања и одржавање електро-мреже на подручју општине. Када се сведе на процентуалну заступљеност појединих садржаја у 2020. години реализован је значајан број програмских садржаја.

Табела 21. Преглед емитованих програмских садржаја, 2020. година

Врста садржаја (најзначајније изражено у бројевима)	
Актуелни тонски прилози	119
Јутарњи програм	364
Емисија Избори 2020	17
Историја Срба	12
Емисија: Актуелно у спорту	32
Емисија: Меридијани знања	262
Емисија Кроз Херцеговину	33
Дјечија емисија „Плави чуперак“	51
Емисија „ У царству књиге“ (промоције књига, отварање научног скупа, реферати са научног скупа историчара и емисије уредништва)	36
Интервју	29
Репортажа	13
Репризирано укупно: емисија и тонских прилога	112

(Извор: ЈУ "Информативно културни центар" Гацко)

И док у дијелу новинарског посла могу се видјети високи стандарди, техничке карактеристике радија нису на истом нивоу. Недостаје стручан и квалитетно обучен технички кадар што би нам умногоме олакшавало производњу и реализацију програма. Дугогодишњи проблем су и неусловне просторије које не задовољавају основне потребе за рад. Намјенски студио са новом опремом, соба за новинаре, канцеларије за одговорне и књиговодство, помоћни студио претпоставке су за оптималан рад на припреми и реализацији програма. Услови рада и подршка раду захтијевају значајна унапређења. На припреми и реализацији програма запослено је 11 радника. Сходно Уговору са Радио Телевизијом Републике Српске након 15:00 часова на фреквенцији Радио Гацко реемитује се програм РТРС-а. Емисиона локација предајника је на Јовановом брду.

На подручју општине Гацко, дјелују следће друштва за очување традиције: **Културно умјетничко друштво „Зеленгора“** је основано 1997. године, има око 300 чланова, распоређених у пет група по старосној доби. Друштво његује народне обичаје, бави се сакупљањем народних старина и посједује богату етномузеолошку збирку. Учесници су многих фестивала како у Републици Српској тако и у иностранству. **Друштво за очување народне пјесме и игре „Сава Владиславић“**-мушка изворна група. Основана је у јануару 2010. године, има 150 чланова. **Удружење гуслара и епских пјесама „Тешан**

Подруговић“ је основано крајем 1997. године. Од тада па до данас, удружење је забиљежило импозантне резултате, како у појединачној, тако и у екипној конкуренцији. Удружење броји око тридесетак чланова од којих је трећина активних гуслара, трећина изворних пјевача док преосталу трећину чине млади гуслари из „Тешанове“ школе гусала.

На подручју општине Гацко постоји и дјелује релативно велики број спортско-рекреативних друштава и удружења. Општина Гацко је Програмом развоја спорта за четворогодишњи период (2018-2022), усвојила стратешке циљеве којима ће јој приоритет бити масовност и квалитет рада кроз што веће укључивање дјеце и омладине у спортске активности, као и грађана у спортско- рекративне активности.

ФК Младост је основан 1970. године и фудбалски спорт има најдужу и најбогатију традицију организованог бављења спортом на територији општине Гацко. Клуб се такмичи у разним степенима такмичења а највише успјех је пласман у Премијер лигу БиХ 2003/04 године и четвртфинале Купа Босне и Херцеговине. Био је дугогодишњи члан Прве лиге РС а тренутно се такмичи у Другој лиги РС, група исток. Клуб располаже са главним и помоћним тереном као и техничким просторијама. ФК Младост има све такмичарске селекције (сениори, јуниори, кадети, пионири и предпионири) које окупљају преко 120 чланова.

Женски одбојкашки клуб „Гацко“ (ЖОК Гацко) је основан 1996. године као женска селекција ОК Гацко, а од 2009. године функционише као самостална спортска организација. Кроз двије и по деценије постојања ЖОК Гацко је израстао у најуспјешнији и најтрофејнији спортски колектив на подручју општине. Највећи успјеси клуба су освојена Првенства Републике Српске, Купови Републике Српске и Босне и Херцеговине, и бројне медаље и титуле у млађим селекцијама. Клуб је и редован учесник званичних европских такмичења. Уз први тим клуб има пет омладинских селекција у којима вриједно тренира више од 80 дјевојчица.

Мушки одбојкашки клуб „Гацко“ (ОК Гацко) је основан 1985. године. Због ратних дешавања 1992. године клуб је престао са радом, а 1996. године је обновљено дјеловање клуба са двије секције: мушком и женском. Одвајањем женске екипе остаје Мушки одбојкашки клуб који се такмичи у Првој лиги РС а највећи успјех је пласман у Премијер лигу БиХ. Клуб броји 50 чланова по свим селекцијама.

Омладински кошаркашки клуб „Гацко“ основан 2005. године. Клуб има све селекције (сениори, јуниори, кадети, пионири и школа кошарке) и окупља 115 чланова и 6 тренера у тим селекцијама. Клуб се такмичи у Другој лиги РС.

Стрељачки клуб „Младост“ Гацко је основан 1992. године. У обављању својих активности стрељачки клуб користи стрељану а такмичи се екипно и појединачно на првенствима Републике Српске и БиХ у мушкој и женској конкуренцији, и остварује завидне такмичарске резултате. Стручни рад у клубу обавља један главни и два помоћна тренера, а клуб тренутно има око 70 чланова (25 пионира, 20 кадета, 15 јуниора и 10 сениора).

Шаховски клуб „Младост“ Гацко основан 1996. године. Клуб се такмичи у Првој лиги РС у сениорској конкуренцији а имао је пласман и у лигу БиХ. Окупља око 20 такмичара (сениори и кадети) а организује и школу шаха како би га чинио приступачног и дјеци.

Планинарско друштво „Волујак“ Гацко је основано 2005. године. Располаже репрезентативним објектом и бунгаловима на локалитету Папин До у подножју планине Волујак, погодним за спортску рекреацију и планинарење. Друштво има око 150 регистрованих чланова у свим узрастима.

Џудо клуб Гацко је у континуираном успону од свог оснивања 2014. године како по обезбјеђењу услова рада, тако и по броју чланова и постигнутим спортским резултатима. Клуб броји 20-ак чланова и то само у млађим селекцијама.

Стрељачки клуб инвалидних лица Гацко основан 2012. године на препоруку Министарства о организовању спортских такмичења за инвалидна лица. Клуб броји 15 до 20 чланова (претежено РВИ) и остварује завидне резултате на свим такмичењима.,

Кик-бокс клуб „Тигар“ Гацко је основан у августу 2003. године. За релативно кратко вријеме клуб је направио изузетне резултате и у својој грани спорта био међу водећим клубовима Републике Српске. Клуб константно броји 20 чланова а у клубу раде 2 тренера.

Плесни клуб “We Dance” од оснивања 2014. године када је формирана плесна постава клуб постаје равноправан учесник познатих плесних такмичења од републичког, преко државног до међународног нивоа.

Удружење ловаца и риболоваца „Врањача“ Гацко је удружење које успјешно дјелује дужи низ деценија и бави се узгојем и заштитом дивљачи и рибе, али и ловом и риболовом. Друштво окупља 100 ловаца и 70 риболоваца.

Стање у области спорта на простору општине Гацко се може окарактерисати тако да постоји и дјелује релативно велики број спортских друштава и удружења, али су доста мала улагања у аматерски спорт и рекреацију. Наплата чланарина је изражено у млађим узрасним категоријама, а највише у разним школама спорта, односно школама фудбала, кошарке, одбојке, тениса и сл., гдје дјеца спознају своје прве спортске кораке. Ово све доводи до чињеница да доступност спорта постаје проблем великом број грађана, односно укључивања њихове дјеце у спортске активности. Надаље, изостају реконструкције постојећих објеката за спорт и културу, опремање физкултурних сала и свлационица по школама и спортској дворани и унапређење садржаја Спортске дворане, затим и разни програми подршке младим спортским талентима (како финансијска подршка кроз спортске стипендије тако и подршка клубова у којима тренирају итд.).

У општини Гацко постоји значајан али недовољан број спортских објеката како би се задовољиле све потребе спортских клубова за одржавање тренинга и одигравање утакмица. Општина Гацко има повољне услове за развој спорта и рекреације. У југоисточном дијелу града постоји фудбалски стадион, величине 1,30 ха са изграђеним гардеробама за спортисте. Такође град посједује вишефункционалну спортску дворану у

којој се одржавају спортска такмичења. Постоји и више игралишта у склопу школских објеката. Град такође располаже са спортским теренима за тенис, кошарку, одбојку и мали фудбал, као и стрељану. У непосредној близини хотела „Кошута“ налазе се спортски терени за тенис, кошарку, одбојку и мали фудбал. Околна језера пружају могућности развоја спортова на води.

Табела 22. Број, врста и стање спортских објеката

Р.бр	Спортски објекат	Корисни простор, м ²	Број, врста и намјена	Испуњавање стандарда
1.	Стадион ФК Младост	18000	Главни и помоћни терен, техничке просторије и прилаз	Дјелимично испуњава
2.	Спортска дворана	1000	Спортска сала са пратећим свлачионицама и трибинама	Дјелимично испуњава
3.	Стадион малих спортова	2200	Терени за мали фудбал, кошарку, одбојку и тенис	Испуњава
4.	Теретана КСЦ	70	Теретана са реквизитима	Испуњава
5.	Стрељана	320	Простор са стрељачким линијама за гађање	Дјелимично испуњава
6.	Фискултурна сала СШЦ	450	Фискултурна сала	Не испуњава
7.	Шаховски клуб	80	Простор са столовима за шах	Испуњава
8.	Планинарски дом	825	Главни објекат са камин салом, тоалетима и спаваоницама; бунгалови; простор за камповање	Испуњава
9.	Трим стаза	10000	Стаза за рекреативно трчање	Испуњава
10.	Теретана на отвореном	100	Теретана са справама на отвореном	Испуњава
11.	Терен малих спортова Автовац	900	Терен за мали фудбал	Дјелимично испуњава
12.	Терен малих спортова СШЦ	900	Терен за мали фудбал	Дјелимично испуњава
13.	Спортски терени Кошута	2600	Терени за мали фудбал, кошарку, одбојку и тенис	Не испуњава

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Такође, према пројекту Универзалне спортске дворане у Гацку, главна намјена објекта би била мултидисциплинарна спортска дворана са пратећим просторијама: гардероба, тушеви, санитариије, просторија за судије, канцеларија, кафе бар, фитнес сала, пословни простор и пригодна продаја. Спортска дворана би требала испуњавати услове одржавања свих дворанских спортова (рукомет, кошарка, одбојка, тенис) са гледалиштем од 834 сједећих мјеста на трибинама.

У погледу помоћи рањивим категоријама и других врста помоћи значајно је истаћи да је Општинска управа (буџетска позиција 416000) по разним основама субвенционисала различите категорије становништва. Примјера ради у 2020. години је по основу склопљеног брака исплаћено 19.500КМ, наталитетне политике-22.000КМ, стипендија-192.072КМ, сталне новчане помоћи-65.096КМ, помоћи за његу другог лица-319.436КМ, инвалиднина-55.202 КМ, једнократне новчане помоћи-6.482КМ, тј. укупно је исплаћено 679.789КМ.

Закључак

У погледу здравствене заштите у општини Гацко заиста је за похвалу чињеница да готово цјелокупно становништво Општине има неки од видова обавезне здравствене заштите. У здравству је неопходно обезбјеђење додатног броја лекара и здравствених радника како би био покривен 24-часовни период здравственим услугама. Такође, континуирано опремање Дома здравља, савременом дијагностичком и другом опремом, је један од приоритета, као и са санитетским возилом и осталом медицинском опремом и уређајима.

Главни проблем школства у општини Гацко је континуиран и значајан пад школске популација, он је посебно изражен у погледу средњошколског образовања. Популациона политика, је детерминанта будуће образовања и његове везе са тржиштем рада као и опремање школа кроз пројектне активности савременим училима је један од приоритета у наредном периоду, како би се унаприједио наставни процес и модела преквалификације незапослених лица, те усклађивања наставних планова.

За несметано функционисање Дома културе неопходно је извршити низ санацијских и реконструкцијских послова као што су санација мокрог чвора уз биоскопску дворану, уређење бине, сједишта и др. Потребно је извршити набавку опреме као што је биоскопски пројектор, озвучење и друге уређаје како би се побољшао или обезбједио адекватан рад.

Основни услов за спровођење спортских активности је постојање довољног броја адекватних објеката и пратеће инфраструктуре (опрема, справе и реквизити), 2020. година је протекла у очекивању изградње адекватног спортског објекта који би инфраструктурно, инсталационо-технички, санитарно-хигијенски и прописаних стандарда везаних за безбједност, против-пожарних и осталих услова, како би се у њима могле несметано одвијати спортске активности.

У погледу спорта, битно је обезбјеђење финансијских средстава за тактичења и унапређење постојећег стања спортске и рекреативне инфраструктуре, али и навика становништва. Такође, потребно је интензивирати улагања у културу, успоставити и одржавати традиционалне манифестације у циљу препознатљивости општине Гацко.

У наредном периоду у спорту је потребно дефинисати општи интерес у спорту општине Гацко, утврдити механизме и методологију финансирања спорта (модел финансирања спорта), успоставити правну основу спорту примјеном позитивне правне праксе у области спорта, унаприједити стање спортских објеката и инфраструктура (изградња, одржавање и коришћење спортских објеката), извршити контрола активности спортских организација, као и унаприједити такмичарски спорт (заступљеност), успоставити стручни рад и континуиране едукације, дати пуну подршку спорту лица са инвалидитетом као и здравственој заштити спортиста, развијати спорт код дјеце и омладине (школски спорт и спорт доступан дјеци), као и укључивање већег броја жена у спорт и развоја и унапређење спортске рекреације.

Општепозната је чињеница да рањиве и угрожене категорије становништва све теже могу да остваре своје здравствено-социјалне, стамбено материјалне и друге потребе, такође, уочава се убрзано старење популације у Општини што повећава број лица у стању социјалне потребе, те је према томе потребно и прилагођавати услуге овим социјалним категоријама. Најугроженије групе су породице у којима има особа са инвалидитетом или са тешким обољењима. Значај дио рањиве популације је преко 65 година старости, као и диоромске популације. Такође, недостаци који су примијећени у току посљење епидемиолошке ситуације изазване пандемијом су спорије реаговање надлежних органа и Републике Српске и Општине, неизвјесност у роковима испоруке и неблаговременост у информисању. Овакве ситуације су могуће и у будућности и можда би требало размишљати у правцу организовања једног вида робних (материјалних) резерви у погледу основних потреба најугроженијег дијела становништва у прво вријеме (када се ни новцем не може набавити роба јер је на тржишту нема).

Стање друштвеног сегмента прије свега огледа се у квалитету живота грађана општине Гацко и њених демографских трендова и економских кретања. С обзиром на ограничена буџетска средства локалне самоуправе, која су и сада углавном више орјентисана на социјална давања, плате и накнаде запослених, неопходно је јасно и прецизно утврдити приоритетне области дјеловања (здравствена и социјална заштита, образовање и др.) и усмјерити активности ка идентификованим циљним групама и корисницима услуга.

Општина Гацко у сарадњи са вишим новом власти као и другим заинтересованим странама у наредном периоду треба изнаћи адекватне мјере да се превазиђе проблем незапослености, неповољне старосне структуре становништва, присутних константних миграција радно способног становништва (посебно младих), што свакако представљају детерминанте које усложњавају неадекватне трендове друштвеног сегмента развоја Општине.

2.1.8 Стање јавне инфраструктуре и јавних услуга

2.1.8.1 Водоснабдијевање и канализација

Водоснабдијевањем и канализацијом на подручју општине Гацко управља Јавно предузеће "Водовод" а.д. Гацко. Предузеће је годинама уназад пословало са губитком, и то: 2016. година-322.969 КМ, 2017. година-251.503 КМ, 2018. година- 299.214 КМ, 2019. година-23.690 КМ и 2020. година-43.375 КМ. Дакле, и поред тешког материјалог стања предузећа, постоје позитивни трендови у смањењу губитака.

Предузеће тренутно запошљава 45 радника од којих је 7 са ВСС, 2 ВШС, 19 са ССС, 15 су КВ и 2 НК радника али без неопходног броја КВ и НК радника. Основна дјелатност ЈП "Водовод" је дистрибуција питке воде, изградња и одржавање водоводне и канализационе мреже, земљани радови и др., „Водовод“ а.д. је компанија са већинским државним капиталом.

У периоду од 2016. година, дужина водоводне мреже није се мијењала и износи 254km, са друге стране инвестиције варирају и у принципу су више резултат неопходних интервенција, него планске изградње водоводне инфраструктуре. Такође ни цијена која од 2013.годне износи 1,30КМ/м³ за домаћинства и за привреду 2,30КМ/м³ (до 250 запослених) и 3,00КМ/м³ (преко 250 запоселних). Процјена је да око 280 домаћинстава тренутно нема приступ водоводној мрежи, а домаћинстава у општини који користе воду из локалних контролисаних водовода је око 50 домаћинстава док је укупна број прикључака из категорије домаћинстава 1620, удио домаћинстава који имају квалитетно регулисано водоснабдијевање је око 70%.

Табела 23. Основне карактеристике водоводног система општине Гацко

Опис	2016	2017	2018	2019	2020
Инвестиције у водоводну инфраструктуру	0	0	957.140	1.701	225.000
Инвестиције у одржавање водоводне инфраструктуре	3.900	4.980	5.900	5.100	20.000
Број потрошача, на јавном водоводном систему	1.796	1.825	1.840	1.831	1.861
Губици воде ¹³ , %	-	-	-	-	Апрокс. 70%
Бр. домаћинстава у општини без прикључка на водовод	298	290	290	290	280
Наплата услуга водоснабдијевања, %	79,68	74,17	83,19	83,24	80,13

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Водоводни систем Гацко располаже са 6 резервоара укупног капацитета 1.770 м³:

- Гацко 1 (горњи базен) 1.000 м³ (2*500 м³)

¹³ На основу анализе која је спроведена у оквиру предузећа, вађењем потрошње воде, дошло се до података да је потрошња воде изузетно мала и нереална за поједине кракове водоснабдијевања и закључка да су огромни губици воде на паушалима и краји воде. Наиме у селу Михољаче је 28.05.2021. године постављен контролни сат на базен, затим је 24.06.2021. године тај исти сат поново очитан и на њему је стање било 2239 м³. Исти дан, извршено је читање потрошње воде на мјерним мјестима потрошача и очитано је укупно 682 м³. Појављује се разлика од 1552 м³ и процентуално 30% воде је фактурисано, а 70% воде је губитак.

- Гацко 2 (доњи базен) 500 m³ (2*250 m³)
- Степен 60 m³
- Самобор 100 m³
- Кула 50 m³
- Михољаче 60 m³

У погледу водоводне мреже, у систему гатачког водовода изграђено је: 11,532 km транспортног цјевовода и 242,50km дистрибутивних и прикључних цјевовода. Укупна дужина водоводне мреже износи цца 254 km. У току 2020. године потрошачи нису имали уредно снабдијевање водом. Проблем, како и сваке године, је љетни период када се врши рестрикција у снабдијевању. У овом периоду најугроженија су села као и зоне града на високим тачкама. У овом периоду фактурисано је 276 цистерни воде. Контролу квалитета воде за пиће вршио је Институт за јавно здравство РС, Регионални центар Требиње. У 2020. години извршене су по 24 физичко-хемијске и микробиолошке анализе. За хлорисање воде потрошено је око 1200кг натријум-хипохлорита (*NaClO*). Санитарни прегледи радника на базену, водоинсталатера, радника на систему хлорисања и спремачице врши се два пута годишње.

Општи систем канализационе мреже износи цца 5km. Главни колектори фекалне канализације су профила 500-1000 мм док је мрежа уличних колектора профила 200-500мм. Број уличних сливника је 110.

Табела 24. Основне карактеристике канализационог система општине Гацко

	2016	2017	2018	2019	2020
Дужина канализационе мреже, km	2.700	2.700	2.700	2.700	5.000
Ниво инвестиција у одржавање канализацијске инфраструктуре, KM	3.200	4.100	3.000	2.800	1.500
Домаћинства-прикључци	831	841	856	855	852
Правна лица прикључци	139	148	152	146	146
Број домаћинстава без прикључка, процјена	857	826	833	829	863
Просјечна цијена одводње отпадне воде, KM/m ³	0,26	0,26	0,26	0,26	0,26
Наплата услуга одводње отпадних вода, %	80	80	80	75	80,13

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Укупан број прикључака на канализациону мрежу ЈП "Водовод" за 2020. годину је 998. Постојећи канализациони систем је мјешовитог типа, истим колектором се одводе употребљене и атмосферске воде. Канализационим системом је обухваћен један дио урбаног подручја Гацка, тј. само око 4.000-5.000 становништва градске зоне, чак око 2/3 становника општине користи септичке јаме за фекалне отпадне воде. Употријебљене воде се дакле, махом диспонирају у индивидуалне септичке јаме или директно упуштају у канале повремених водотока и јаруге. Септичке јаме су најчешће преоптерећене односно грађене без пројектне документације, водопрпусне и зато неусловне и потенцијални извор заразе. Садашње цијене, које су успоставиле општине и водоводна предузећа, исувише су ниске да би се њима обезбиједили услови за нормално функционисање и одржавање. Средства која се прикупљају водопривредним накнадама недовољна су за озбиљније инвестиције. Ово је довело до ситуације да су

инвестиције знатно ниже од оптималних и планираних, до ниске ефикасности инвестиција, никакве развојне функције, ниског нивоа услуга и на крају, до одбијања плаћања за водне услуге.

Са аспекта даљих улагања у систем водоснабдијевања, коначну ријеч ће дати лиценцирано правно лице из области водоснабдијевања које ће анализирати стање садашњег водоснабдијевања Гацко са уоченим проблемима, и приједлогом мјера за побољшање у будућем периоду. Такође, добиће се основни подаци на основу досадашњих студија о дистрибуцији и потрошњи воде, затим основни подаци о губитцима воде као и детекција неоткривених губитака. Извршиће се анализа садашњег стања пројекта „Придворица-Вратло“ са подацима о основним параметрима, цијени воде уколико пројекат буде завршен и његов утицај на евентуално побољшање водоснабдијевања општине Гацко. Урадити студију генералног водоснабдијевања општине Гацко до 2030. године са основним подацима о потенцијалним новим извориштима:

- врело Придворица,
- акумулација Клиње и Врба,
- Драмешински поток,
- евентуални други извори водоснабдијевања.

Основни и главни циљ је елиминисање паушала (уградњом водомјера) и изналагање дивљих прикључака који су годинама заступљени у општини Гацко. Предузимаће се даљи кораци у циљу елиминисања истих постављањем сатова на све кракове водоснабдијевања. Оно што би требало и било неопходно за даљи несметан рад предузећа је: цистерна за воду, цистерна за канализацију, мала машина за копање „мини багер“, теренско возило типа „Дастер“ и др.

2.1.8.2 Путна инфраструктура

На простору општине Гацко развијен је само друмски саобраћај. Најближа жељезничка станица је у Никшићу око 60 km, најближи аеродром у Мостару око 90 km, најближа морска лука је Дубровник 106 km. Постоје два магистрална правца М-20 и М-6. Магистрални правац М-20 је Дубровачки туристички правац, који води од Републике Србије (Београда) преко Вишеграда, долине ријеке Сутјеске, Гацка, Билеће и Требиња ка Јадранском мору. Магистрални правац М-6 Мостар-Невесиње-Гацко повезује општину са долином Неретве и Западном Херцеговином. Дужина магистралних путева који пролазе кроз општину Гацко износи: М20 -46,2 km и М 6.1-24 km. Регионални путеви, који пролазе кроз територију ове општине, и њихова дужина су: Р 432-15,06 km (асфалтиран), Р 432 А-9,05 km (асфалтиран) и Р434 Чемерно-Зеленгора-24 km (макадам). Под појмом мреже градских саобраћајница подразумијева се систем објеката који имају функцију задовољавања захтјева динамичких и стационарних видова свих врста саобраћаја, као и приступа урбанистичким садржајима, а уједно резервишу простор и служе као коридор за смјештај објеката и водова осталих видова инфраструктуре. Кад се уз ово уважи и чињеница да саобраћај утиче на економски и друштвени развој, односно динамику и карактеристике урбанизације, јасно произилази да је градска путна мрежа један од најзначајнијих сегмената инфраструктуре савременог града. Општина Гацко смјештена је у југозападном дијелу Републике Српске, на сјечишту магистралних путних праваца М6 Невесиње-Гацко-Автовац и М20 Фоча-Гацко-Требиње, који га

повезују са подручјем Херцеговине и шире са сјеверним и западним дијеловима Републике Српске, те се са геопрометног становишта може сматрати да Гацко има повољан положај. У табели је приказана дужина путне мреже на територији општине Гацко.

Табела 25. Структура путне мрежа на територији општине Гацко

Опис	Дужина (km)	%	Стање (добро/лоше)
Некатегорисани	28,5	6,03	лоше
Локални	321,95	68,11	добро
Регионални	52,05	11,01	лоше
Магистрални	70,2	14,85	лоше
Укупно	472,7	100,00	-

(Извор: Општинска управа Гацко)

Осим стања локалних путева, чије се стање условно може категорисати као добро, стање осталих путева је незадовољавајуће, а посебно је забрињавајућа чињеница у погледу стања магистралних путева у који пролазе кроз општину Гацко и представљају кључ регионалне повезаности Општина. У табели је приказана дужина путне мреже у надлежности општине Гацко, чија укупна дужина износи 350,45km од чега је асвалтирано око 30% путева.

Табела 26. Путна мрежа у надлежности општине Гацко

Путеви	Укупно, km					Асфалтирано, km				
	2016	2017	2018	2019	2020	2016	2017	2018	2019	2020
Некатег.	46	42	33,5	33,5	28,5	0	0	0	0	0
Локални	287,75	307,45	315,95	316,55	321,95	124,3	143,2	154,5	155,1	155,5
Укупно	333,75	349,45	349,45	350,05	350,45	124,3	143,2	154,5	155,1	155,5

(Извор: Општинска управа Гацко)

Током 2016. године општина Гацко је за санацију и изградњу некатегорисаних путева издвојила 162.000KM, док су средства за изградњу локалних путева углавном реализована од 2017. године. Укупна дужина асфалтираних путева на територији општине износи 218,5km и у последњих 5 година асфалтирано је 9km нових путева, само су 2 МЗ чији центри нису асфалтним путем повезани са центром општине (МЗ Врба и МЗ Бистрица).

Табела 27. Инвестиције у путну инфраструктуру општине Гацко

	2016	2017	2018	2019	2020
Средстава из општинског буџета који је уложен у санацију и изградњу локалних путева, KM	0,00	265.019	299.245	365.098	70.000
Средстава из општинског буџета који је уложен у редовно одржавање путева, KM	140.000	90.000	100.000	120.000	160.000
Дужина уређених тротоара на подручју општине, km	8,8	10,8	11,5	11,7	11,7
Број насељених мјеста чији центри нису асфалтном цестом повезани са центром општине	26	26	26	24	22

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Постојећу градску путну мрежу чине највећим дијелом саобраћајнице изграђене у прошлости, а главне градске саобраћајнице представљају управо дијелови наведених магистралних путева М6 Невесиње-Гацко-Автовац и М20 Фоча-Гацко-Требиње, који пролазе кроз сам центар урбаног подручја. Ове саобраћајнице примају највећи дио локалног и укупан транзитни саобраћај што има за посљедицу умањену безбједност саобраћаја, загушеност саобраћајних токова, као и појачану буку и загађење околине. Поред ових главних градских саобраћајница, већина осталих саобраћајница примарне путне мреже директно је везана за главне саобраћајнице. Основна карактеристика ових саобраћајница је недовољно широк профил, континуирана изграђеност непосредно уз тротоар, чворна мјеста на малом одстојању, непрегледне раскрснице, неповољна нивелациона рјешења, лоша коловозна конструкција и недостатак површина за пјешаке и мирујући колски саобраћај. Осим главне градске улице која је реконструисана и уз нове улице у насељу, уређених тротоара је у дужини 11,7km и значајно је унапријеђено стање у последњих 5 година.

Организованих површина за паркирање, има **201 паркинг мјеста у јавној својини**, али је тај број недовољан и неадекватно одржаван, за паркирање се користе тротоари и зелене површине, поготово у централном дијелу града, што има за посљедицу отежано одвијање колског и пјешачког саобраћаја. Паркирање се не наплаћује. Распоред паркинг мјеста је следећи:

- Трг Саве Владиславића-Подземна гаража-23 паркинг мјеста, паркинг општине Гацко-18 паркинг мјеста (паркинг је слободан за кориштење после 15 и 30);
- Улица Богдана Зимоњића-Паркинг уз једносмјерну улицу-15 паркинг мјеста;
- Улица Краљице Јелене-Паркинг иза општине(средњи плато)-10 паркинг мјеста;
- Улица Стојана Ковачевића -Паркинг са обје стране улице(код Сбербанке и теретане)-17 паркинг мјеста и паркинг код Основне школе-25 паркинг мјеста;
- Улица Видовданска-Паркинг од М-тела до раскрснице са улицом Стојана Ковачевића-80 паркинг мјеста;
- Улица Његошева-Паркинг између зграда-13 паркинг мјеста.

Јавни саобраћај на подручју општине је аутобуски и у предратном периоду локалније био много изражајнији од међуградског, због потреба рудника и термоелектране. Данас, аутобуски саобраћај није обиман због нефункционисања привредних капацитета и смањених потреба за кретањем и за путовањима (низак стандард), али ће се у планском периоду интензивирати, те је потребно пружити дужну пажњу овом виду саобраћаја. Општина Гацко субвенционисаће локални јавни превоз од 2019. године са износом од 90.000КМ на годишњем нивоу.

Аутобуска станица је у центру града са недовољним бројем перона, иста је у функцији и у привратном власништвиу), неадекватном станичном зградом и малим манипулативним платоом, те намеће потребу за измјештањем и изградњом аутобуске станице на новој локацији, задовољавајућег капацитета и техничког рјешења које ће удовољити захтјевима савременог начина организовања јавног превоза. Бензинска станица смјештена је у југозападном дијелу града, уз магистрални пут, задовољава потребе локалног и транзитног саобраћаја града.

2.1.8.3 ТТ комуникације

Процјена је да је више од 95% становништва покривено мобилном мрежом, а проценат непокривне територије од 5% се углавном односи на ненасељена подручја општине. Савремено пословање све више се ослања на пословање путем електронских комуникација и услугама информационих технологија, те у том погледу ову чињеницу треба узети у обзир у развоју општине Гацко. Увођење нових информационих технологија те услуга за које су потребне велике брзине приступа незамисливе су без широкопојасног приступа интернету, који је могућ путем оптичких кабловских мрежа и бежичним путем. Свакако треба тежити повећању покривености, квалитета сигнала и брзине +100 Мбит/с. На подручју општине Гацко услугу фиксне телефоније пружа МТЕЛ. Укупан број домаћинстава која су покривена фиксном телефонијом је око 5000 (процјена). Читаво подручје општине је покривено мобилном мрежом (МТЕЛ, БХ ТЕЛЕКОМ, ХТ ЕРОНЕТ), на појединим дијеловима слабијег квалитета. ТВ сигналом је путем репетитора и телеком оператера покривена читава територија општине Гацко.

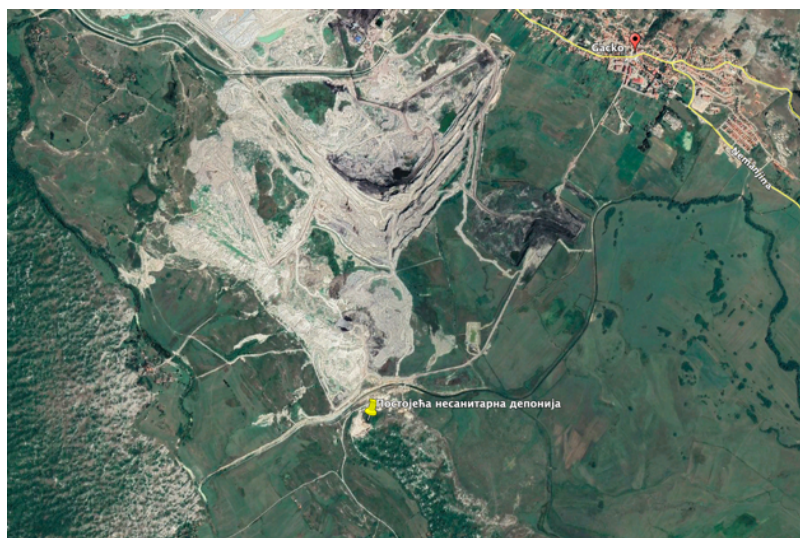
2.1.8.4 Стамбени фонд

Према резултатима пописа из 2013. године у општини Гацко структуру стамбеног фонда чини укупно 3957 станова у објектима колективног становања и у објектима индивидуалног становања (кућама), укупне површине 164114м², од чега су најзаступљеније површине 3-собни (51906), 4-собни (32399) и 5-собни станови (26274) стана, а по броју станова двособни 1692 стана и 3-собни 1534 стана.

2.1.8.5 Одвоз комуналног отпада

Предузеће које управља отпадом је ЈП „КОМУС“ а.д.Гацко. Нажалост, ово предузеће је у 2020. години пословало са губитком од 115.882 КМ. Практично, у Гацку се тренутно као једина могућност управљања, како комуналним, тако и опасним отпадом (индустријским, медицинским и осталим опасним отпадом), нуди одлагање на локалне (општинске) депоније, при чему је већина тих одлагалишта на неадекватним локацијама и/или технички неопремљена. Мада је и званични податак о дивљим депонијама висок јер је број дивљих одлагалишта отпада¹⁴ (10), процјена је да је овај број чак и неколико пута већи. У великом броју случајева бацања отпада у ријеке, језера, напуштене каменоломе и површинске копове. Званична, али несанитарна депонија комуналног отпада општине Гацко је депонија која се налази испред одлагача јаловине (земље) са Рудника и ТЕ Гацко која уједно затрпава отпад, а то је **подручје Златице** по Одлуци СО-е Гацко. Дјелимично је уређена, тј. постоје изграђена ограда и путеви унутар депоније.

¹⁴ Овај број дивљих депонија континуирано се појављује и процјена је да је неколико пута већи, посебно у љетном периоду у условима повећаног транзита у саобраћају.

Слика 19. Локација постојеће депоније отпад у општини Гацко
(Извор: GoogleEarth, 2020)

Сакупљање комуналних отпадака из домаћинстава је само у неким МЗ је добро организовано. На подручју града, насеља Автовац степен покривеност и прикупљања и одвоза отпада у овим насељима износи 99%, док је за Грачаницу мањи. Остала насеља општине Гацко нисуобухваћена прикупљањем и одвозом отпада.

Табела 28. Основи показатељи система управљања отпадом општине Гацко

	2016	2017	2018	2019	2020
Покривеност одвозом отпада, %					
Домаћинства	59,40	60,20	60,20	66,6	65,66
Правне особе	100	100	100	100	100
Број корисника услуге одвоза отпада					
Број корисника услуге одвоза отпада	1.646	1.669	1.669	1.845	1.819
Број контејнера за колективно прикупљање отпада на подручју општине	130	140	140	160	160
Удио наплате услуга, %	94	93	99	96	99

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Процјена је да се мање од 10% отпада сортира, од укупне количне од **1320т отпада годишње**. На подручју општине је **10 сталних дивљих** депонија, периодични број је значајно већи. Годишње се 5 депонија санира и на ово санирање и одржавање се издваја 15.000-20.000КМ/год., али исте усљед низа разлога поново настају. Осим градског подручја само су 2 МЗ покривене организованим прикупљањем отпада. Нажалост, индустрија најчешће одлаже свој отпад на исте депоније заједно са комуналним отпадом. Термоелектрана посједује властито одлагалиште у свом окружењу на које одлаже јаловину, шљаку и пепео. Одлагање опасног отпада, није адекватно ријешено. У Гацку не постоји савремена спалионица/инсинератор-у којој се може спаљивати комунални и посебно опасни отпад. Коинсинерација, тј. спаљивање појединих врста отпада (старе гуме, неке врсте отпадних уља) у енергетским и индустријским пећима, иако за то постоје реалне могућности не примјењује се. Комунални и безопасни индустријски отпад. Само сакупљање неких индустријских

секундарних сировина је донекле успјешно. Постоје фирме које су нашле свој интерес у прикупљању и промету отпадних материја. Најуспјешније је сакупљање старог жељеза, обојених метала и папира. Тренутно стање управљања отпадом у Гацку карактеришу сљедеће чињенице:

- Безначајан ниво рециклаже и поновне употребе отпада (осим папира и амбалаже), што представља озбиљан економски губитак за заједницу.
- Прикупљање и рециклажа папира и картонске амбалаже проводи се дјелимично.
- Не користи се енергетска вриједност садржана у отпаду и др.

Отпад се у принципу у покривеним дијеловима општине, одвози редовно. На подручју општине, а посебно на обалама водотокова налазе се дивље депоније мањег или већег капацитета које се периодично уклањују, а путем комуналне полиције врше се превентивно-репресивне мјере на спречавању настанка дивљих депонија. У општини Гацко **нема организовано селективно прикупљање и одлагање отпада**. У склопу трговинских објеката врши се, од старане власника, одвајање картонске амбалаже која се продаје. Цијена одвоза комуналног отпада је за привреду 0,97KM/м², кориснике комуналних услуга који имају кабасти отпад 1,10KM/м², и за категорију домаћинства 0,17KM/м² стамбене или пословне површине објекта, а наплативост је већа од 94%. Предузеће има 61 радника, од тога 30 жена (стање са 31.12.2020. године). Основни проблеми у управљању отпадом односе се прије свега на: дотрајала и неадекватну опрему којом располаже предузеће и недовољан број контејнера и посуда за прикупљање отпада. Наиме, за подручје града потребни намјенски контејнери како би се вршило разврставање отпада по врстама, папир, пластика, лименке, стакло итд., као и за подручје мјесних заједница да се покрију одрђеним контејнерима за прикупљање отпада који нису до сада покривени. Такође, проблематика изградње санитарне градске депоније. Осим наведеног, ниска је савјест грађана о правилима управљања отпадом, недовољна едукација дјеце и младих кроз основне и средње школе, као и активна улога комуналне полиције по питању поштовања одредби Одлуке о комуналном реду (несавјесно бацање отпада, стварање дивљих депонија на подручју града и сл.) што би свакако утицало на унапређење стања животне средине у општини Гацко.

2.1.8.6 Електроенергетска инфраструктура

Снабдијевање електричном енергијом општине Гацко врши се из електро-енергетског система Републике Српске, путем ЗП "Електро-Херцеговина" а.д.Требиње, РЈ Гацко. У непосредној близини града Гацко лоциран је значајан електро-енергетски објекат, Термоелектрана Гацко, док је град својим јужним дијелом омеђен границом експлоатационог поља рудника. Наведени објекти заузимају знатан простор на којем су лоцирани електро-преносни и основни објекти електро-енергетског подсистема. Из разводног постројења термоелектране изведена су два 400 kV далековода у правцу Мостара и РП Требиња као и два 110 kV далековода у правцу Невесиња и Билеће. Примарни извор напајања града је трафостаница преносног односа 35/10kV, инсталисане снаге 4MVA+2,5. Тренутна вршна снага у зимском периоду је око 5MVA. Напајање трафостанице је изведено из расклопног постројења термоелектране преко 35 kV далековода, који је једним дијелом лоциран у простору експлоатационог поља површинског копа рудника.

Табела 29. Основни показатељи области електро-енергетског снабдијевања општине Гацко

Опис	2016	2017	2018	2019	2020
Дужина електро-мреже, km	379	387	395	398	400
На високомнапону	167	174	176	178	178
На ниском напону	212	213	219	220	222
Дужина реконструисане мреже, km	29	29	29	39	39
На високом напону	10	10	10	17	17
На ниском напону	19	19	19	22	22
Дужина изграђене мреже, km	6	9	2	2	0
На високом напону	5	2	1	0	0
На ниском напону	1	7	1	2	0
Број корисника					
На високом напону	4	4	3	3	4
На ниском напону	3.753	3.765	3.785	3.795	3.808
<i>Домаћинства</i>	<i>3.427</i>	<i>3.437</i>	<i>3.457</i>	<i>3.468</i>	<i>3.481</i>
<i>Јавна расвјета</i>	<i>13</i>	<i>15</i>	<i>16</i>	<i>17</i>	<i>17</i>
<i>Остала потрошња</i>	<i>313</i>	<i>310</i>	<i>312</i>	<i>310</i>	<i>310</i>
Укупно	7510	7531	7573	7593	7620

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Преносни капацитет далековода је 16 MVA што значи да постоје знатне резерве у односу на инсталисану снагу трафостанице. Дистрибутивна мрежа је изведена 10 kV надземним водовима у правцу Фојнице и Врбице, и подземним 10 kV кабловима према граду и индустријској зони. Велики недостатак 10 kV дистрибутивне мреже је у томе што је већином радијално напајана, без могућности двостраног напајања, што умањује сигурност рада. Квалитет снабдијевања електричном енергијом може се оцијенити као задовољавајући, посебно у урбаном дијелу општине, док у појединим руралним подручјима постоји потреба за реконструкцијом електро-енергетске мреже.

Табела 30. Показатељи стања јавне расвјете у општини Гацко

	2016	2017	2018	2019	2020
Покривености становништва општине јавном расвјетом, процјена, %	57	57	59	63	63
Средства из општинског буџета који је уложен у изградњу јавне расвјете, KM	3.510	0	0	1.000	27.684
Средства из општинског буџета који је уложен за одржавање јавне расвјете, KM	23.881	36.020	36.020	42.086	43.197
Трошак електричне енергије за јавну расвјету на територији Општина, KM	95.866	85.372	79.297	84.843	87.974
Број расвјетних тијела кориштених за јавну расвјету на територији Општине	457	457	506	556	574

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Када се посматра стање јавне расвјете, негде је око **63% становништва је покривено системом јавне расвјете**, број расвјетних тијела се мијењао у периоду од 2016-2020. године, а издаци за утрошену електричну енергију су значајна средства за локални буџет и износе 87.974KM (2020). Ови издаци су нешто мањи у односу на 2019. годину али не и

у односу на 2015. годину, с обзиром да су уложена одређена средства за одржавање и иградњу јавне расвјете у периоду 2016-2020. година. По питању енергетске ефикасности јавне расвјете, постоје значајне потребе за унапређење исте, те тиме и смањења трошкова за њено одржавања и утрошену енергију. На подручју општина Гацко има 574 расвјетних тијела од тога је око 140 ЛЕД расвјета.

2.1.8.7 Остала инфраструктура

Гробља. Уређење и проширење постојећих локација, као и отварање нових локација гробаља врши се, у складу са потребама сваког насеља, према одлукама локалне самоуправе (попуњеност 75%, ЈКП). Свако гробље треба бити опремљено инфраструктуром, прилазима и сл. Гробља морају бити одржавана према савременим принципима уз поштовање безбједоносних и санитарних стандарда. Нова гробља могу се формирати искључиво према планској документацији нижег реда. Локална самоуправа и овлаштено комунално предузеће пружа помоћ у одрживом управљању гробљима. Одређен број гробаља у удаљеним руралним насељима ће до 2034. године постати потпуно неактиван и планира се њихово затварање. Гробља у општинском центру и осталим центрима на територији општине могу задовољити потребе за сахрањивањем тих насељених мјеста до краја планског периода.

Градско гријање-општина Гацко нема топлификациону мрежу тј. систем централног гријања. Стамбени објекти се загријавају углавном на чврсто гориво-дрво. У посљедње вријеме поједини индивидуални стамбени објекти прелазе на гријање на пелет. Процјена је да свега 10% домаћинстава има ријешено квалитетно гријање, док је процјена да 2570 домаћинстава нема квалитетно ријешен систем загријавања.

2.1.8.8 Локална управа

За обављање послова из своје надлежности, послова локалне самоуправе и управних послова из самоуправног дјелокруга општине, као и пренесених надлежности Републике, начелник општине Гацко је организовао општинску управу у форми Одјељења са подорганизационим јединицама унутар Општинске управе општине Гацко постоје следећа одјељења и службе:

- Одјељење за општу управу
- Одјељење за привреду финансије и друштвене дјелатности
- Одјељење за просторно планирање и цивилну заштиту
- Одјељење за инспекцијске послове
- Стручна служба
- Служба за заједничке послове
- Јединица за интерну ревизију
- Територијално ватрогасне-спасилачке јединице

Тренутно је у Општинској управи запослено 142 радника (63 са ВСС, 72 особе женског пола), укључујући изабране и именоване функционере, као и двоје (2) ангажованих по уговору о дјелу. Од овог броја 40 запослених је запосленоу Ватрогасно-спасилачкој јединици. У погледу финансирања расхода за лична примања јавне управе у Буџету

општине Гацко за 2021. годину планирана су средства у износу од 5.322.670 КМ (од планираних 11.957.800КМ) и иста су за 23% већа у односу на претходну годину.

Табела 31. Основни показатељи Општинске управе Гацко

	2016	2017	2018	2019	2020
Износ финансијских улагања у техничко опремање (информатизација и сл.), КМ	6.000	6.000	6.000	6.000	6.000
Број рачунара	-	-	-	71	-
Број предмета	4427	4283	4597	7394	4427
Процент ријешених предмета, %	70	80	80	60	70
Процент пренесених предмета, %	30	20	20	40	30

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

На основу табеларно приказаних податка, може се видјети да нема значајног унапрјеђења у погледу улагања у техничко унапрјеђење, с обзиром на број запослених и број рачунара у општинској управи. Исто је у погледу новчаног износа (6000КМ/год.) још увијек релативно скромно, као и износ улагања у обуку особља који није ни планиран нити извршен. Посебно треба имати у виду да се број предмета на годишњем нивоу креће око 4500 предмета, са степеном ријешености од 70% (2020). У зависности од захтјева предмети се рјешавају у за то предвиђеном року, али постоје и специфични предмети, нпр. пројекат који траје 5 година или предмет у којем је издато рјешење о обављању дјелатности који се не може раздужити по издавању рјешења. У зависности од питања може се десити да у анализи се ствара "искривљена слика" ријешених/неријешених предмета због одређеног броја активних предмета. У општинској управи Гацко не проводи се анкета о степену задовољства грађана услугама општинске управе. Такође, није проведена ни свеобухватна анализа о организацији саме општинске управе и са њом везаних јавних предузећа и установа, као ни потребном броју извршилачких мјеста.

Закључак

Општина Гацконема задовољавајућу канализациону мрежу као и систем пречишћавања отпадних вода, те је у будућем периоду потребно планирати значајне инвестиције у овом погледу.

У погледу водоснабдијевања, узевши у обзир садашњи број потрошача и количине воде која се захвата, могао бисе извести закључак о доброј снабђевености потрошача водом. Ефективно испоручене количине воде потрошачима због великих губитака су међутим знатномање. Неки од водовода у сушним периодима године не могу задовољити потребе корисника у количинама воде. Често није задовољен нити квалитет, недостају водозаштитни објекти као и одговарајуће мјере заштите изворишта. Изворишта су потенцијално угрожена органским материјама, будући да уз недовољну непосредну заштиту, недостају и уређаји за пречишћавање отпадних вода, неуредно се одржавају канализациони системи, интензивна је сјеча шума, неконтролисано се користе средства за заштиту биља итд. У већини случајева извори воде нису бактериолошки сигурни.

Одрживо управљање отпадом, укључујући одлагање отпада у општини Гацко није ријешено, од изградње регионалне депоније отпада у Гацком се највјероватније одустало, те је у овом погледу у сарадњи са другим локалним заједницама у окружењу потребно наћи одрживо и дугорочно рјешење ове проблематике.

Саобраћајна инфраструктура, иако релативно разграната, није задовољавајућег квалитета, веома често неадекватно одржавана, посебно у зимском периоду. У сарадњи са Републичким органима и предузећима, потребно је наћи начин за унапређење стања путних саобраћајница, посебно магистралних, имајући у виду значајан број транзитних путника ка другим општинама, Јадранском мору и Црној Гори.

Такође, очигледно је за број запослених у Општинској управи Гацко значајно превазилази број прописан чланом 67. Закона о локалној самоуправи Републике Српске, који је везан за број становника општине, те ће у наредном периоду бити потребно изнаћи нове организационе моделе одрживог развоја и функционисања локалне управе.

2.1.9 Заштита животне средине укључујући смањење ризика од катастрофа/несрећа

Општина Гацко је током 2010. године израдила **Локални еколошки акциони план (ЛЕАП)**, овим стратешким документом обухваћене најважнији аспекти заштите животне средине. Такође, одређене мјере заштите животне средине су предвиђене и Просторним планом општине Гацко 2014-2034. године. Међутим, усљед објективних околности, није се или се недовољно у претходном периоду на систематичан начин приступило имплементацији конкретних пројектних активности тј. операционализацији ових стратешких докумената, те се овим стратегијом такође препознати значајни утицаји на животну средину општине Гацко.

2.1.9.1 Управљање квалитетом ваздуха

У општини Гацко од стране РИТЕ Гацко проводи се систематско мјерења и мониторинг квалитета ваздуха. Информације о квалитету ваздуха заснивају се на измјереним подацима и пружају информацију о концентрацијама загађујућих материја у вањском ваздуху. Подаци о квалитета ваздуха пружају информацију о изложености обиму проблема квалитета ваздуха и о усклађености са републичким прописима. Подаци о квалитету ваздуха не пружају директну информацију о томе како различити извори загађења доприносе измјереним вриједностима. Ради добијања адекватних показатеља квалитета ваздуха у Гацку, **у близини ОШ „Свети Сава“ Гацко, инсталирана је аутоматска станица за континуирано мјерење квалитета ваздуха.** Станица за контролу квалитета ваздуха у Гацку је дио републичке мреже мјерних станица и у функцији је Републичког хидрометеоролошког завода Републике Српске, који има приступ подацима у реалном времену. Ова мјерна станица врши мјерење полутаната: **PM10, SO₂, NO, NO₂, NO_x**, поред мјерења концентрације полутаната врши се мјерење метеоролошких параметра ваздуха: брзина вјетра, смјера вјетра, атмосферски притисак ваздуха, влажност ваздуха глобално сунчево зрачење, температура ваздуха. У погледу концентрација полутаната у 2020. години резултати¹⁵ су следећи:

- Просјечне дневне концентрације PM 10 за период јануар-децембар 2020. године виша је од дневне граничне вриједности-50 µg/m³ тридесет три (33) пута, а према Уредби о вриједности квалитета ваздуха у току календарске године дозвољено је да просјечна дневна гранична вриједност PM 10 буде прекорачена највише тридесет пет (35) пута).
- Просјечне дневне концентрације PM 10 за период јануар-децембар 2020. године виша је од дневне толерантен вриједности-54 µg/m³ двадесет седам (27) пут које су прописане Уредбом о вриједности квалитета ваздуха (Уредба).
- Граничне и толерантне вриједности више су од прописаних у периоду гријне сезоне. Највиша дневна просјечна концентрација PM 10 (91,58µg/m³) измјерена је у новембру.
- Граничне и толерантне вриједности више су од прописаних у периоду грејне сезоне, док у љетним мјесецима није било прекорачења прописаних вриједности. Највиши број прекорачења био је у мјесецу јануару.

¹⁵Годишњи извјештај квалитета ваздуха за 2020. годину, РИТЕ Гацко, март 2021. године.

- Највиша дневна просјечна концентрација PM10 (145,42 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) измјерена је у марту.
- Просјечна годишња вриједност концентрације PM10-26,643 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ за 2020. годину није виша од просјечних граничних и толерантних вриједности (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ и 41 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) прописаних Уредбом.
- Просјечне дневне концентрација SO₂ за период јануар-децембар 2020. године нижа од дневне просјечне граничне (толерантне) вриједности-125 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ које су прописане Уредбом.
- Вриједност концентрације SO₂-38,525 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ за 2020. годину није виша од годишње просјечне граничне (толерантне) вриједности (50 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) прописане Уредбом.
- Просјечне дневне концентрација NO₂ за период јануар-децембар 2020. године нижа од дневне просјечне граничне вриједности-85 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ и толерантне вриједности - 91 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ које су прописане Уредбом.
- Просјечна годишња вриједност концентрације NO₂-14,012 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ за 2020. годину није виша од просјечних граничних и толерантних вриједности (40 $\mu\text{g}/\text{m}^3$ и 43 $\mu\text{g}/\text{m}^3$) прописаних Уредбом.

Мада гопшта процјена квалитета ваздуха указује на квалитетан ваздух на подручју већег дијела општине Гацко, могуће је констатовати присутност веома значајних извора потенцијалног загађења (првенствено РИТЕ Гацко). У циљу заштите ваздуха неопходно је спровести сљедеће планске активности:

- Смањење и спречавање емисије димних гасова у ТЕ Гацко (смањење емисије SO₂- мокри скрубер или суво одсумпоравање додатком креча; побољшавање технологије вишестепеног сагорјевања-реконструкција NO_x горионика; реконструкција постојећег или инсталисање новог система за отпашивање)
- Развој система топлификације градског насеља (планирати централизовано загријавање стамбеног простора, индустријских предузећа, јавних установа).
- Повећавање енергетске ефикасности, веће кориштење обновљивих извора енергије, те унапређење шумских екосистема у циљу смањивања емисије.
- Изналажење и реализација архитектонских, грађевинских и хортикултурних рјешења између саобраћајница, стамбених и радних зона и објеката у плановима нижег реда.
- Вршење контроле возила на техничком прегледу сагласно прописима о безбједности саобраћаја у односу на дозвољене количине издувних гасова.
- Стварање катастра загађивача подручја у циљу боље контроле квалитета ваздуха, који треба динамички обнављати.
- Успостављење мониторинга квалитета ваздуха за праћење основних загађујућих материја (SO₂ и чађ, таложне материје, суспендоване честице, и СО и NO_x) на подручју ширег подручја општине.
- Повремено мјерење карактеристичних загађујућих материја из саобраћаја.
- Повремено мјерење специфичних загађујућих материја из индустријских и других производних објеката који угрожавају квалитет ваздуха.
- Предвиђање максималног озелењавања слободних површина, како јавних површина, тако окућница индивидуалних стамбених објеката у плановима нижег реда.

- Успостављење заштитних дрвореда и других видова чврстих баријера приликом пројектовања и извођења саобраћајница за заштиту од индивидуалних гасова, прашине и буке из саобраћаја.
- Ономогућавање третмана чврстог отпада непрописним спаљивањем (долази до емисије штетних гасова).
- Обезбјеђење комуналне хигијене.

Такође, у општини није вршен прорачун емисије стакленичких гасова из индивидуалних ложишта. Међутим, општи квалитет ваздуха, у највећем дијелу године је одговарајући нема података о повећаном броју респираторних обољења услед аерозагађења.

2.1.9.2 Управљање водама

Општина Гацко располаже значајним водним ресурсима. Међутим, као и у многим другим локалним подручјима, недовољно је улагано у заштиту вода и заштиту од вода. Стање се додатно погоршало збогштећења инфраструктуре. Посебно је алармантна ситуација у сегменту заштите одштетног дјеловања вода. Квалитет воде за пиће у појединим дијеловима општине је још увијек незадовољавајући. Могуће загађење и даље остаје пријетња здрављу људизбог старих и оштећених цјевовода, те неконтролисаног хлорисања. Контрола квалитета воде такође није адекватна, посебно у руралним подручјима гдје сестановништво снабдијева из индивидуалних бунара. Капацитети за третман отпадних вода готово да не постоје, тако да се отпадне воде без пречишћавања испуштају у површинске токове. Подземне воде у Гацку се налазе у подручју карстификованог крша на коме се налазе већа кршка поља. Значајна су врела у сливу Неретве и Требишњице.

Отпадне воде највећег дијела популације (близу 90%) испуштају се без пречишћавања директно у најближе водотоке или подземље. Степен обухваћености становништва канализационим системом у урбаним срединама износио је 998 домаћинстава. На канализацију је прикључено 36% укупног броја домаћинстава пописаног 2013. године (2776 домаћинстава). Канализациони системи су непотпуни, парцијално пројектовани и грађени, и недовољног капацитета за пријем атмосферских вода. Одржавање углавном није адекватно. Процјена је да се око 220.000м³ непречишћене воде из овог система испушта годишње.

Вода се у Гацку загађују директним одлагањем отпада у ријеке или његовим одлагањем у непосредној близини водотокова. Неконтролисана сјеча шума, ерозија земљишта и бујице имају посебне импликације на сектор вода. Проблему заштите вода неопходно је озбиљније **приступити у наредном периоду, али саме локалне заједнице у сливном подручју, без помоћи виших нивоа власти и међународних организације не могу ријешити** овај проблем који превазилази њихове могућности и највећим дијелом надлежности. С обзиром да јужни дио општине Гацко карактерише готово потпуна безводност, неопходно је посветити посебну пажњу очувању квалитета вода, те смањењу и елиминисању постојећих и потенцијалних извора негативних утицаја на квалитет вода. У циљу заштите вода неопходно је спровести сљедеће планске активности:

- Обезбјеђење квалитетне воде за водоснабдијевање становништва и остале намјене одржавањем опреме и провођењем мониторинга.
- Довођење и одржавање водотока Мушница, Грачаница, Заломка, Неретва и Сутјеска у прописаној категорији квалитета.
- Доградња постојеће и изградња нове канализационе мреже у урбаном подручју Гацко, приградским насељима и Автовцу.
- Изградња уређаја за пречишћавање отпадних вода за потребе градског насеља Гацко и приградских насеља.
- Рјешавање питања санитарне депоније отпада.
- Изградња санитарно исправних септичких јама.
- Успостављање заштитних зона, првенствено зоне санитарне заштите, око изворишта Вратло и Срњ.
- Заштита акумулација Клиње и Врба, те регулација и измјештање водотока Мушница у циљу спречавања плављења.
- Спречавање одлагања отпада у Мушницу и акумулације.
- Санација постојећих дивљих депонија уз водотоке и акумулације.
- Успостављење сталног мониторинга квалитета површинских вода (Мушница, Неретва, Сутјеска и акумулације).

Заштита од штетног дјеловања вода. Због недовољног броја црпних станица, густине каналске мреже и одбрамбених насипа, ови системи не могу обезбиједити планирану пољопривредну производњу. Може се рећи да у Гацку нема објеката за адекватну заштиту од великих вода. Степен заштите појединих подручја по појединим системима је различит и креће се од заштите великих вода повратног периода 20 година до повратног периода 100 година.

2.1.9.3 Заштита земљишта

Деградација земљишта може бити посљедица природних и антропогених чинилаца који доводе до погоршања карактеристика земљишта и његових функција, а некада и до потпуног губитка. Узроци антропогене деградације земљишта овога подручја су биолошки, хемијски и механички утицаји. Хемијска деградација настаје усљед хемијских загађивача који доспијевају у земљиште као резултат загађивања ваздуха и ацидификације земљишта, индустријског загађивања водотока, комуналних и пољопривредних отпадних вода, неконтролисаног одлагања чврстог отпада, као и на мјестима различитих акцидената. Највећи¹⁶ извори деградације и загађивања земљишта на подручју општине Гацко јесу **пепео са депоније, аероседименти, испуштање отпадних вода, кориштење хемијских средстава у пољопривредној производњи и неадекватно одлагање комуналног отпада.** У општини Гацко укупно је 31320м² парковских површина. Такође, посебно је битна заштита **водног земљишта**, наиме према Закону о водама, водно земљиште означава скуп земљишних честица које чине корита ријека, језера и акумулација, као и њихове обале до нивоа стогодишњих вода, односно до нивоа највише коте за акумулације. Када је у питању подручје општине Гацко, површине под водама су акумулације Врба и Клиње (са укупном површином од 116,76 ha), те стални и повремени водотоци. Постојеће водно земљиште у обухвату

¹⁶Просторни план општине Гацко 2014-2034. годна.

Просторног плана општине, има велику вриједност за квалитет живљења у насељима. Стога се намеће приоритетна потреба квалитетнога одржавања водених површина у будућем развоју појединих насеља. Такође, поред постојећих акумулација, језера Врба и Клиње, планира се и изградња акумулације Заломка у склопу ХЕС "Горњи хоризонти". Укупна површина акумулације (на територији општине) износи 456,52 ha. Очување квалитета водног земљишта (површина под водама и заштитних обалних појасева поред језера и водотока) у обухвату Просторног плана општине Гацко, своди се на реализацију низа активности, осим већ наглашене изградње канализационог система, на одржавање корита водених токова, (као и понора), који имају велику улогу у заштити насеља од поплава, те према одредбама Закона о уређењу простора и грађењу, санкцијама за нелегалну изградњу на просторима водног земљишта. У циљу заштите земљишта потребно је предузети сљедеће планске активности:

- На вишем нивоу власти законско регулисање и заустављање процеса бесправне градње објеката и са тим повезаног процеса заузимања пољопривредног земљишта, те на локалном нивоу предузету све радње у циљу имплементације законских одреби у погледу грађења.
- Стручна примјена пестицида и минералних ђубрива и строга контрола њихове употребе од стране стручних служби (умањивање њиховог штетног дејства на измјене хемијског састава тла).
- Регулисање септичких јама градитељским захватима што ће смањити опасност од потенцијалног загађивања тла и подземних вода.
- Регулисање отпадних вода свих загађивача у циљу спречавања промјене хемизма тла и продирања загађивача у подземље.
- Примјена одговарајућих техничко-технолошких рјешења у термоелектрани и регулација транзитног саобраћаја, чиме ће се смањити утицај на аерозагађење, као и таложјење чврстих материја из ваздуха на тло.
- Рекултивација и санација напуштених експлоатационих мјеста.
- Рекултивација вањског одлагалишта јаловине на локалитету Трноваче - Златице.
- Коначна рекултивација некадашње депоније пепела у Дражљеву.
- Санација општинске депоније комуналног отпада Златице и дивљих депонија Автовац и Престрижени До.
- Спречавање нелегалне и неконтролисане експлоатације шума у циљу спречавања губитка земљишта.
- Деминирање подручја загађених минама (насељена мјеста Башићи, Гацко, Друговићи, Кула, Ходинићи, Браниловићи и Мекавци).

2.1.9.4 Управљање отпадом

Управљање отпадом које врши **ЈКП "Комус" Гацко** односи се на комунални отпад и индустријски отпад. Одлагање опасног отпада, анималног и електронских отпада није ријешено. Комунални отпад се одвози на депоније на претходно поменутој локацији „Златице“. С обзиром да на подручју општине Гацко постоје дивља одлагалишта отпада, уклањање се врши континуирано са осталим активностима из области заштите животне средине које ће помоћи спречавање настанка нових дивљих депонија чиме ће се истовремено смањити и ризици по људско здравље, тј. потребно је радити на превенцији настанка дивљих депоније. У том погледу је веома важно одрживо рјешење

одлагања отпада као и санирање најзначајнијих дивљих депонија **Автовац и Престрижени До**. Квалитетно сакупљање, транспортовање и депоновање отпада могуће је како уз побољшавање и осавремењивање опреме и механизације локалног комуналног предузећа, тако и уз уређење постојеће депоније која ће задовољавати минималне услове за депоније до коначног рјешења регионалне санитарне депоније за одлагање отпада. Након изградње регионалне санитарне депоније потребно је извршити санацију постојеће депоније "Златице". Систем управљања отпадом подразумијева и процес рециклаже (локације за одвојено прикупљање рециклабилног отпада, сортирање отпада по врсти и материјалу, кориштење отпада за добијање енергије и секундарних сировина).

Како је већ наведено, у општини Гацко **не постоји селективно прикупљање** или селекција отпада или се веома мало отпада селективно прикупља (10%) највише папира и картонске амбалаже, а јавна свијест по овом питању готово и да не постоји. Из овог разлога у циљу смањења загађења тла, воде и ваздуха неопходно је у наредном периоду тражити одржива рјешења управљања отпадом у складу са ЕУ директивама¹⁷ и најбољим праксама. Посебно се као приоритет појављује одрживо одлагање и санација депоније, увођење система рециклаже отпада на извору настанка уз набавку нових камиона за одвоз комуналног отпада, те је планирана 100% покривеност општине одвозом комуналног отпада што би требало утицати на смањење броја дивљих депонија.

2.1.9.5 Биодиверзитет, заштита природе и културно-историјског наслеђа

Гацко је препознатљиво по специфичном биодиверзитету¹⁸ с обзиром да припада различитим геолошким и климатским регијама. Управо на подручју Гацка се налазе бројни развојни ендемни центри, те центри реликтности-рефугијуми терцијарне флоре и фауне, која се управо у специфичним условима палеоклиме одржала и до данас. Овај богати биодиверзитет је угрожен. Тренутно постоји велики број регистрованих питомих биљки у воћарству, виноградарству, узгоју поврћа и хортикултури, који су очувани само у специфичним дијеловима. Гацко је имало специфичних врста стоке, али се овај број смањује. Гацко располаже изузетно високим степеном диверзитета биотопа (станишта) или георазличитости. Томе доприноси специфична орографија, геолошка подлога, хидрологија и еоклима. Иако под израженим антропогеним утицајем георазличитост је још увијек локално очувана па је треба ставити под одговарајући систем одрживог управљања. Нажалост, велики број пејзажа данас је измијењен, девастиран, деградиран кроз различите антропогене активности и трансформисан у ниже облике еколошке организације.

Сјеверни дио територије општине Гацко је у обухвату Националног парка "Сутјеска", који је најстарији и највећи национални парк у БиХ. Површина парка износи 16.051,61 ha, од чега је на територији Гацка 1950,87 ha. На простору коју обухвата Национални парк налази се **богат и разноврстан биљни и животињски свијет, те низ ендемичних и**

¹⁷Нитратна директива, WEE директива и др.

¹⁸Локални еколошки акциони план општине Гацко.

ријетких врста. Вегетација¹⁹ парка састоји се из густих шума (66%), планинских пашњака, ливада и каменитог тла са местимичним растињем. Конкретно, на падинама северозападних брда постоје густе четинарске и букве до висине од 1.600 м, док су у осталим деловима веома стрме падине неплодне и камените. Пашњаци се налазе на надморским висоравнима изнад 1.600м. Цвјетно богатство обухвата 2.600 врста васкуларних биљака, од којих су многе ретке и ендемске врсте, као и приближно стотину врста јестивих гљива. Прашума **Перућица** састоји се од великих букових стабала високих 60 метара, са обимом од око једног и по метра, те ендемичних примерака црних борова. Дрвеће у прашуми Перућица никада није пописивано, а нека од њих стара су чак 300 година. Популација животиња је разнолика и знатна. Медвједи, дивокозе, дивље свиње, вукови, куне, дивље мачке, лисице и дивље козе виђени су у парку, нарочито у шумама Перућице. У парку има више од 300 врста птица на подручју великих језера на Зеленгори и на мочварним површинама. Балканске дивокозе, врста коза-антилопа распрострањених у Европи и на Карпатима, такође се налазе међу врстама које живе у парку. Неке од врста птица забележених у прашуми Перућице су: златни орао, тетреб, сиви соко, кос и јаребица камењарка.

Измјенама и допунама Просторног плана Републике Српске до 2025. године је планирано његово проширење у укупној површини од 2173,68 ha. Потребно је нагласити да се Законом о Националном парку "Сутјеска" уређују границе, режими заштите, питања управљања, заштите и развоја националног парка.

Поред НП "Сутјеска", у општини постоје значајне природне вриједности, првенствено везане за крашки рељеф и шумске екосистеме великог пространства. Од заштићених простора потребно је навести геоморфолошке споменике природе језеро Клиње, извор Горњи Крупац и извор Придворице, Чељину пећину, пећину Ђатло, ријеку Мушницу, и клисуре на горњем току Неретве. Од културно-историјског наслеђа, Комисија за очување националних споменика је за четири споменика донијела Одлуке о проглашењу националним спомеником БиХ (Црква св. Николе у Срђевићима, џамија у Казанцима и Придворици, стари град Кључ и Кључка џамија). Још у периоду прије 1992. године на подручју општине Гацко под заштитом Републичког завода за заштиту културно - историјског и природног наслеђа СР БиХ била су сљедећа природна добра:

- Национални парк Сутјеска - дио (површина 1950,88 ha);
- Геоморфолошки споменик природе језеро Клиње;
- Геоморфолошки споменик природе извор Придворице са ријеком, до ушћа у Неретву;
- Геоморфолошки споменик природе извор Горњи Крупац и ријека до ушћа у Неретву, испод Думош планине;
- Геоморфолошки споменик природе Чељина пећина, изнад извора Придворице;
- Геоморфолошки споменик природе ријека Мушница.

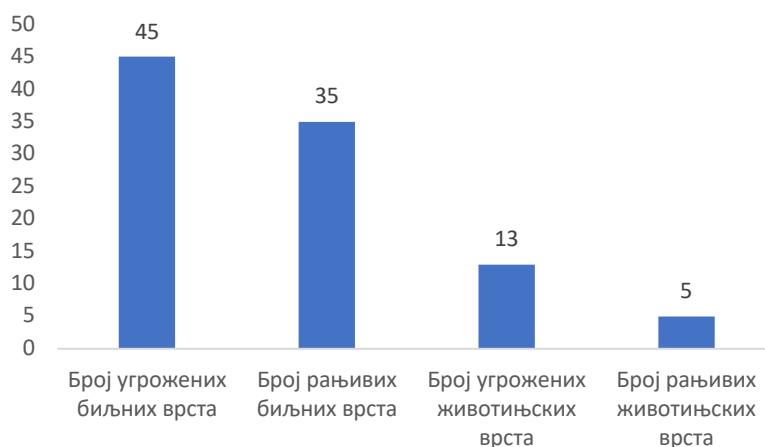
Такође, као природне ријеткости и љепоте БиХ у том периоду су заштићене и клисуре на Неретви-Чељина, Градина, Мрка Стијена, Крстац, Хотовска Брда, Велетин. Од наведених клисура на ријечи Неретви, клисуре Чељина и Крстац се налазе на подручју општине Гацко. Влада Републике Српске је 2013. године на иницијативу Републичког

¹⁹https://sr.wikipedia.org/wiki/Национални_парк_Сутјеска

завода за заштиту културно - историјског и природног наслеђа донијела Одлуку о заштити споменика природе "Пећина Ђатло". Сама пећина Ђатло се налази на подручју општине Билећа, а зона заштите улази и на подручје општине Гацко (насељено мјесто Церница).

Измјенама и допунама Просторног плана Републике Српске до 2025. године на подручју општине је планирано проширење Националног парка Сутјеска (Волујак и Лебршник), те издвајање паркова природе (категорија V): језеро Клиње - Мушница и Бјеласница. Као подручја управљања стаништем (категорија IV) су планирани горњи ток Неретве и Гатачко поље - дио. Као планирани геоморфолошки споменици природе²⁴ на подручју општине Гацко се још могу издвојити значајније пећине: Дабојева пећина, Сомина, Добрељска пећина (Гарева пећина), Пећина Ђатла, Лебршник, Пећине Голубинке, Вучево, Орловића пећина, Заградци, Пећина (естевела), Луковице, Шпиља Добрељи, Врелска пећина, Црвена греда, Вилина пећина, Лебршник, Вилина пећина, Кључ, Пећина Звокотуша, Градина, Јама ПБЛ373 Бјеласница (најдубља јама у РС).

Од предложених ЕМЕРАЛД подручја (еколошка мрежа подручја од посебног интереса за заштиту према Бернској конвенцији), на простору општине Гацко се налазе у цјелости Гатачко Велико поље (8527 ha), а дијелом и горњи ток Неретве, те комплекс Маглић - Волујак - Зеленгора. Укупна површина под заштићеним природним добрима на крају планског периода на територији општине Гацко износиће 20213,66 ha, што ће чинити чак 27,75 % површине општине. Посебан облик интеграције културног наслеђа и природног окружења представљају заштићени културни пејзажи. На подручју општине планира се формирање заштићеног културног пејзажа "Придворица" (подручје насељених мјеста Придворица и Игри) са површином од 51,07 ha. На листи одабраних NATURA 2000 подручја на територији Републике Српске, налази се и Баба - Бјеласница тип А, површине 101,02 km², Гатачко поље тип С (39,94 km²), Лебршник тип В (27,63 km²), Маглић - Волујак - Зеленгора тип С; 470,72 km².

Слика 20. Број угрожених и рањивих биљних и животињских врста општине Гацко
(Извор: Општинска управа општине Гацко)

У оквиру документа "**Валоризација културно-историјског и природног наслеђа општине Гацко**" дефинисане су зоне заштите градитељског наслеђа општине Гацко. **Прва зона заштите** је утврђена за простор око цркве у Срђевићима и Трг Сава Владиславића у градском насељу Гацко. У овој зони не дозвољава се нова градња, осим

рестаурације валоризованих вриједних објеката уз враћање њиховог аутентичног изгледа, а према архивској, фото и техничкој документацији, те детаљних пројеката по условима заштите. **Друга зона заштите** обухвата дијелове Немањине улице, Улица херцега Стефана и војводе Богдана Зимоњића у градском насељу Гацко, те простор око сакралних објеката који имају архитектонску вриједност. У овој зони заштите дозвољава се рестаурација вриједних објеката уз поштивање њиховог аутентичног изгледа, архитектонског склопа, диспозиције, конструкције и материјала, те њихове примјерене ревитализације. **Трећа зона заштите** обухвата све остале просторе. У овој зони поред рестаурације вриједних објеката и њихове ревитализације, те одређених интервенција прилагођавања појединих објеката амбијенту дозвољава се и нова градња са више слободног приступа, али и даље са поштивањем основних карактеристика околних простора, као и визура и осигуравањем cjеловитости са осталим зонама. Интервенције у другој и трећој зони захтијевају мјере заштите. Неопходно је стављање под званичну заштиту на нивоу Републике Српске и БиХ сљедећих споменика на подручју општине:

- Некрополе стећака са црквом св. кнеза Лазара Косовског-Придворица;
- Црква Силаска св. Духа-Гацко,
- Црква св. Димитрија - Домрке,
- Црква св. Николе - Добрељи,
- Црква св. Тројице - Југовићи,
- Црква св. Николе - Грачаница,
- Црква св. Николаја - Михољаче,
- Црква св. пророка Илије - Изгори,
- Црква св. Тројице - Гарева,
- Црква св. Василија Острошког - Автовац,
- Лучна брана Клиње.

2.1.9.6 Енергетска ефикасност-енергетски одржив развој

Приступањем Енергетској заједници БиХ је преузела и обавезу смањења штетних емисија. Ово захтијева милионске инвестиције у модернизацију или замену постојећих блокова како би се њихов рад ускладио са захтевима Директиве о великим ложиштима. Дугорочни развој енергетског сектора БиХ подразумијева смањење емисија загађујућих материја и производње енергије из фосилних горива, због тога је врло важно да се будуће активности експлоатације и производње угља проводе ефикасније, примјењујући адекватну технологију и методе рада. Ефикасно кориштење ресурса у пољопривреди ће дати допринос прије свега конкурентности (кроз додатне приходе), а затим и смањењу емисије GHG и адаптацији на климатске промјене кроз диверсификацију ризика пољопривредне производње²⁰. Могућности изградње даљинског гријања на локалним ресурсима у Гацком могло довести до боље ресурсне ефикасности, приступачности енергије за грађане и рјешавање многих проблема у урбаном дијелу општине (загађеност зрака, заузимање зелених површина, бука, одлагање пепела, пожари итд.). Будућа снажнија орјентација према никокарбонској енергији, која је данас базирана доминантно на хидроенергетским потенцијалима и

²⁰Стратегија прилагођавања на климатске промјене и нискоемисионог развоја БиХ за период 2020.-2030. године, нацрт, 2020.

дрвној биомаси, захтијева добро управљање природним потенцијалима. Испуњавање овог циља укључује дигитализацију, нове технологије и ИТ системе који омогућавају смањење трошкова, квалитетнији рад те нове пословне моделе, те ове строге захтјеве и потенцијелане ризика за општину Гацко треба превести у нове могућности развоја пратећих дјелатности и стварања нових радних мјеста.

Када се анализирају издавајања у јавним установа и институцијама у погледу енергетске ефикасности, најављена су пројекти енергетске ефикасности у школама у Гацко, са друге стране општине Гацко издваја одређена средства за енергетску ефикасност, али иста нису довољна за значајне енергетске уштете. Такође општина на годишњем нивоу издваја значајна средства за набавку енергената (цца 44 хиљ.КМ) и укупне трошкове електричне енергије (цца 30 хиљ. КМ), такође укупан број расвјетних тијела је око 500 али иста нису у потпуности енергетски ефикасна.

Табела 32. Издвојени показатељи енергетске ефикасности Општинске управе Гацко

	2016	2017	2018	2019	2020
Улагања у енергетску ефикасност стамбених објеката, КМ	10.169,70	21.082,18	17.000,00	-	17.000,00
Укупан трошак за набавку енергената за загријавање објеката у власништву општине, КМ	56.362,18	20.889,00	36.676,41	28.704,69	44.118,70
Укупан трошак ел. енергије у објектима у власништву општине, КМ	20.503,71	26.681,42	24.916,23	30.723,08	31.161,92

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

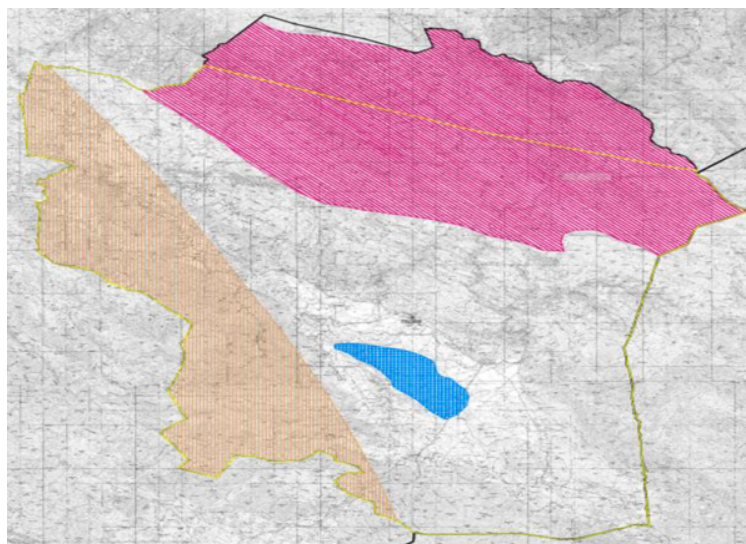
Будућа снажнија оријентација према никокарбонској енергији, која је данас базирана доминантно на хидроенергетским потенцијалима и дрвној биомаси, захтијева добро управљање природним потенцијалима. Испуњавање овог циља укључује дигитализацију, нове технологије и ИТ системе који омогућавају смањење трошкова, квалитетнији рад те нове пословне моделе, те ове строге захтјеве и потенцијелне ризике за општину Гацко треба превести у нове могућности развоја пратећих дјелатности и стварања нових радних мјеста.

2.1.9.7 Управљање ризицима и изазовима климатских промјена

Област заштите и спасавања на нивоу Републике Српске утврђена је Законом о заштити и спасавању у ванредним ситуацијама („Службени гласник Републике Српске“, бр. 121/12, 46/17), чланом 22. наведеног закона дефинисано је да Скупштина општине доноси Процјену угрожености од елементарне и друге несреће и да начелник општине предлаже наведену процјену. Општина Гацко **није донијела ажуран документ Процјене угрожености** у тренутку израде ове стратегије, те се израда овог документа намеће као један од приоритета у наредном периоду из разлога што процјена угрожености од елементарних непогода и других несрећа на подручју општине Гацко представља полазни документ за израду планске документације у области заштите и спасавања.

С обзиром на брдско-планински карактер подручја општине Гацко изражен је потенцијални хазард од елементарних непогода и других несрећа: **земљотреса, пожара, одроњавања и клизања земљишта, поплаве и атмосферске падавине, мине епидемије и др.** Јаки вјетрови, сметови, сњеголомови у зимском, односно, невремена

са електричним пражњењима, олује, и слично у љетном периоду угрожавају живот становништва. С обзиром на велику шумовитост подручја, пожари и угроженост од биљних и животињских шумских штеточина представљају значајну пријетњу. У области заштите од елементарних непогода потребно је предузети сљедеће мјере: стриктна примјена прописа о асеизмичкој градњи, регулација и измјештање водотока Мушница, стриктна примјена противпожарних прописа са нарочитим нагласком на урбанистичку регулацију (урбанистичке мјере заштите), изградња противпожарних путева и др.

Слика 21. Карта ризика општине Гацко
(—клизишта, —пожари, —поплаве)
(Извор: Просторни план општине Гацко)

Земљотреси. Поред земљотреса из локалног жаришта на ово подручје Гацка сеизмичке ефекте остварили су земљотреси из сусједних држава, а посебно земљотрес из Црне Горе 1979. године интензитета у епицентру 9° MCS скале, магнитуде 7,1. и земљотреси из Републике Хрватске посебно из жаришта Имотско у коме се догодио земљотрес 1923. године интензитета у епицентру 8-9° MCS скале, магнитуде 6,2. На територији општине Гацко десио се земљотрес са епицентром у зони мјеста Кључ са магнитудом између 5-6. Према подацима карата из Правилника о техничким мјерама и условима за грађење у сеизмичким подручјима, општина Гацко се налази у зони максималног очекиваног интензитета потреса VIII° MSK-64 за повратни период од 500 година док је мањи дио сјеверног дијела општине у зони максималног очекиваног интензитета потреса VII° MSK-64. Територија општине Гацко се одликује веома сложеном геолошком и тектонском грађом. Према ауторима основне геолошке карте листова Калиновик, Гацко, Невесиње и Фоча, обухват је подијељен на три тектонске јединице.

Пожари. Заштита од пожара је комплексан систем који обухвата разноврсне друштвене активности, почев од научних истраживања у различитим областима, апликације резултата на конкретне услове, израде конзистентног система стандарда, правилника и прописа, едукације на свим нивоима, па до непосредне репресије пожара. Увођење нових технолошких процеса са модерно изграђеним објектима, опремљеним најсавременијим техничко-технолошким уређајима и инсталацијама (посебно већем

броју бензинских станица и објеката РИТЕ "Гацко"), упоредо са побољшањем радних и животних услова, праћено је и бројним могућностима за настајање одређених догађаја који угрожавају човјека, материјална добра и животну околину. Нарочито угрожене од пожара спадају шуме четинарских култура којих има на подручју општине Гацко. Шуме високог степена угрожености од пожара су шуме бијелог и црног бора које представљају 3 и 4 степен угрожености од пожара. Оне због свог географског положаја лоших приступних саобраћајница и неуређених имовинско правних односа преставља сталну пријетњу за настајање пожара. У шумском газдинству врши се непрекидно осматрање у сврху благовременог откривања пожара тако да су организована дежурства од стране радника-осматрача. На водотоцима у овим СГ су изведени водозахвати. Шумски путеви се углавном одржавају проходним. Мјере које треба предузети у циљу ефикасније заштите шума од пожара су: забрана ложења ватре осим на одређеним мјестима уз контролу, изградња акумулационих језера на воденим токовима у сврху узимања воде за ауто цистерне. На територији општине постоје акумулације воде погодне за узимање приликом гашења пожара.

У Гацком постоји професионална ватрагосна јединица са 41 запосленим радником и иста је готово у потпуности попуњена. Током 2020. године ова јединица имала је значајан број интервенција (580), што је значајно више у односу на 2016. годину (158) или 2019. годину (350) интервенција.

Клизишта. На територији општине Гацко се налази и више великих клизишта од којих је најпознатије клизиште на локалитету Чемерно и на локалитету Присоје. Клизиште на локалитету Чемерно је једно од највећих и најсложенијих клизишта у Републици Српској. И поред више покушаја санације, одустало се од даљњих активности на овом плану, те је изграђена нова траса пута. Клизиште Чемерно је, у геолошком смислу, грађено од кредног флиша који на предметној локацији уз карактеристичну тектонику и остале геолошке чиниоце, представља изузетно лабилан терен склон процесима клизања и пузања. Значајан број клизишта се јавља и у експлоатационом пољу рудника угља, али та клизишта санира рудник у оквиру својих активности. Неопходно је да се уради катастар клизишта на територији општине Гацко, а да се затим врши и систематска санација истих. Клизиште Чемерно је издвојено на листи високог ризика. Процијењене посљедице за клизиште Чемерно (више од 20 - 30 клизишта може се десити једном у току године) оцијењене су као тешке и озбиљне, са врло високом вјероватноћом, према чему су нужна одговарајућа прилагођавања. Неопходно је санирање оних клизишта на којима ће материјална улагања бити оправдана, као и она која угрожавају значајне грађевинске и инфраструктурне објекте.

Поплаве. Воде Гатачког поља отичу у подземље преко понорске зоне у дну поља, чији је капацитет "понора" око $160 \text{ m}^3/\text{s}$, са најзначајнијим понором Срђевићи ($65 \text{ m}^3/\text{s}$). Анализирајући 2010. и 2011. годину види се да су у том периоду забиљежене падавине изузетно ријетког ранга појаве (у Гацку је од 13.12. до 13.01.2010. године измјерено $669,20 \text{ l/m}^2$, а од тога је у првих 12 дана мјесеца јануара измјерено $359,29 \text{ l/m}^2$). Кроз Гацко, на краткој дионици, урађена је регулација ријеке Мушнице, чиме се повећала пропусна моћ водотока, што омогућава брже отицање поплавне воде, али не ријешава утицај поплаве који је у директној вези са обимом и трајањем падавина (кише).

Мине. Сумњиве минске површине покривају 437,86 ha или 0,6 % површине општине, док ризичне минске површине покривају свега 3,19 ha или 0,004 % територије. Лоциране су, највећим дијелом, на простору насељених мјеста Башићи, Гацко, Друговићи, Кула, Ходинићи, Браниловићи и Мекавци. Укупно је у периоду 2015-2020. године прикупљено НУС-а: 1306 ком. муниције разног калибра, 464 ком. НУС-а, 105 ком. детонирајућих штапића, 6 ком. ручних бомби и 6,200 кг експлозива. У области заштите од неексплодираних убојних средстава и мина потребно је предузети следеће мјере:

- У координацији са ВНАС-ом до краја временског хоризонта превести све сумњиве и ризичне минске површине у мински неконтаминиране површине на територији општине Гацко;
- Израдити планове транспорта експлозивних и запаљивих материја, као и планове заштите од техничких акцидената.

Пандемије и епидемије. Пандемија је епидемија заразне болести која се шири кроз популацију људи једне веће области, континента или целог света. За болести животиња се користи појам „панзоотија“. Према Светској здравственој организацији, о пандемији се може говорити када су испуњена три услова: (1) у некој популацији се појавило до тада непознато обољење, (2) узрочници инфицирају људе и изазивају тешке последице, (3) узрочници болести се шире брзо и задржавају се међу људима. Опште су познате последице пандемије изазване Ковид-ом 2020. и 2021. године.

Климатске промјене. Најизраженије промјене дешавају се у атмосфери, проузроковане емисијом гасова са ефектом стаклене баште, антропогеног поријекла (ГХГ). Глобално загријавање атмосфере повећањем емисија гасова са ефектом стаклене баште последица је сагоријевања фосилних горива, крчења шума и претварања шумског земљишта у земљиште за пољопривредну намјену. Антропогене активности које значајно утичу на пораст емисија су производња и потрошња енергије и транспорт. Анализа тренда температуре ваздуха и падавина на територији БиХ, као два најваријабилнија метеоролошка елемента, указује на податак да су се просјечне вриједности температуре ваздуха повећале, а просјечне вриједности падавина смањиле. Емисије²¹ гасова стаклене баште (ГХГ) у Босни и Херцеговини у 2014. години, која је уједно и посљедња година за коју је до сада урађен инвентар, износиле су 26.062 Gg CO₂екв. По глави становника, емисије GHG у 2014. години износиле су око 7,38 тона CO₂екв, што је за око 15% мање од просјека држава ЕУ (ЕУ-28) у истој години. Емисије GHG по јединици БДП-а за БиХ су износиле 1,87 kg CO₂екв по једном евр у 2014. години, док је просјек ЕУ износио 0,39 kg CO₂екв по једном евр у, **што указује на нерационално кориштење ресурса, прије свега енергије.** Безусловни циљ смањења емисије GHG за 2030. годину износи 12,8% у односу на 2014. годину или 33,2% у односу на 1990. годину. Условни циљ (уз интензивнију међународну помоћ за декарбонизацију рударских подручја) за 2030. годину износи 17,5% у односу на 2014. годину или 36,8% у односу на 1990. годину. Циљ смањења емисија ГХГ за 2050. годину износи 50% (безусловни) односно 55% (условни) у односу на 2014. годину, тј. 61,7% (безусловни) односно 65,6% (условни) у односу на 1990. годину. У условном циљу интензивнија међународна помоћ се очекује за бржу декарбонизацију електроенергетике са нагласком на праведну транзицију рударских подручја. Сви наведени циљеви не укључују поноре ГХГ. У сектору шумарства су предвиђене

²¹ Утврђени допринос БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (NDC) за период 2020-2030. година.

мјере за повећање понора за 93 GgCO₂ekv до 2030. године. Према резултатима истраживања климе за подручје БиХ и процјене климатских промјена као посљедице глобалних промјена климе, констатује се да ће у периоду **до 2030. године** бити настављен тренд раста температура ваздуха, до 1°C на годишњем нивоу на читавој територији Босне и Херцеговине. Највеће повећање очекује се у љетном периоду (јуни и август), до 1,4°C. Модели указују на неједнаке промјене количине падавина. У централним и планинским подручјима очекује се благо повећање падавина, док се на осталим подручјима очекује смањење падавина. У погледу смањења утицаја климатских промјена, потребно је:

- Развити базе просторних података и информација о локалним промјенама климе укључујући информације о климатским екстремним појавама и непогодама и рањивости појединих подручја;
- Примјенити конвенције, стандарда и добре праксе ЕУ и других развијених земаља о укључивању фактора климатских промјена у процес планирања просторног развоја;
- Развијати свијести јавности о узроцима и посљедицама климатских промјена, као и укључивање приватног и невладиног сектора у процес доношења одлука у вези са климатским промјенама.
- Смањивати емисије ГХГ гасова на локалном нивоу.

Наведене активности на локалном нивоу су важне јер се од БиХ очекује, да изврши значајну декарбонизацију привреде, посебно електроенергетике, уз улагања од око 17 милијарди ВАН у периоду до 2030. године што је преко 5% БДП-а, заустављање дугогодишњег тренда раста емисије у кратком року, амбициозно смањење емисије GHG у релативно кратком периоду (2014-2030) и смањење емисија до 2050. године на пола у односу на 2014. годину.

2.1.10 Стање просторно-планске документације

Како је већ наведено, општина Гацко се налази у југоисточном дијелу Републике Српске и саставни је дио Источне Херцеговине (заједно са општинама Невесиње, Берковићи, Љубиње, Требиње и Билећа). То је гранична општина Босне и Херцеговине према Црној Гори (Плужине и Никшић) са укупном дужином државне границе од 39,49 km. Просторно је организована у 19 катастарских општина. Овај простор је насељаван од још од давнина, чему свједоче бројна археолошка налазишта (евидентирано око 200 археолошких локалитета из различитих временских раздобља - праисторијски, антички и средњевјековни). Општина је усвојила Просторни план за период 2014-2034. година. Од регулационих планова усвојени су регулациони планови "РиТЕ" Гацко, "Канал", "Клиње", "Бурак 2", "Барице", "Бурак-Воћњак", „Зечице“, „Центар 2“, „Лазарићи“, РП за подручје горњег тока Неретве. У току је израда Урбанистичких планова „Гацко“ и „Автовац“, с тим да је за Урбанистички план Автовац усвојен Нацрт, док је за Урбанистички план Гацко тек у току припрема Преднацрта. Такође је покренут поступак израде Измјене и допуне „Регулациони план Центар 1“, чија се израда планира ускладити са поменутиим Урбанистичким плановима, након њиховог усвајања. Подаци о броју нелегалних објеката на подручју општине Гацко нису доступни.

Закључак

У погледу заштите и управљања земљиштем општина, приоритет је и потреба радити на заштити земљишта, у погледу превенције полутаната, од чега је најважније питање изградњи колектора и пречистача оптадних вода и проширење обухвата канализационе инфраструктуре.

По питању одлагања отпада потребно је изабрати одговарајући санитарни модел управљања и одлагања отпада, континуирано вршити набавку контејнера и посуда за одлагање отпада, као и усмјерити пажњу ка моделу тзв. циркуларне економије и рециклаже и кориштења комуналног отпада и смањена глобалних емисија гасова са ефектом стаклене баште.

Потребно је улагати у опрему за заштиту, нпр. од опреме посебно опрему професионалне ватрогасне јединице и професионалних јединица за спасавање.

У области заштите и спасавања, неопходно је израдити квалитетне планске и provedbene акте и планове од којих је најважнији документ Пројекте угрожености од елементарних непогода и других несрећа општине Гацко. Систем заштите и спасавања је обједињен облик управљања и организовања снага и субјеката система заштите и спасавања на спровођењу превентивних и оперативних мјера о извршавању задатака заштите и спасавања људи и добара од посљедица елементарних непогода, техничко-технолошких несрећа, катастрофа, епидемија и других опасности и несрећа које могу угрозити становништво, материјална и културна добра и животну средину, укључујући и мјере опоравка од насталих посљедица. Циљеви који се постижу израдом и доношењем Пројекте угрожености су:

- идентификација и анализа ризика;
- утврђивање релевантних чињеница које утичу на спречавање, смањење и отклањање посљедица елементарних непогода, и других несрећа по људе, материјална добра, инфраструктуру, и животну средину;
- давање приједлога и препорука за смањење ризика;
- прилагођавање, односно димензионирање јединица и тимова заштите и спасавања, односно цивилне заштите, спасилачких и хитних служби, превентивних и интервентних капацитета, правне легислативе, и планских докумената идентификованим ризицима;
- стално провјеравање предложених рјешења у пракси и њихова ревизија.

Такође, један од највећих изазова на овим просторима је деконтаминација подручја општине од МЕС и НУС, на које општина Гацко може веома мало утицати с обзиром на вриједност таквих пројеката да се проводе од стране БХ МАЦ-а.

Уопштено, потребно је побољшање и стално праћење квалитета воде за пиће, побољшање санитарно-хигијенских услова у свим јавним објектима, подизање свијести грађана о заштити животне средине, посебно о важности правилног одлагања чврстог отпада, те активности на идентификацији свих штетних аспеката који утичу на животну средину или јавно здравље, укључујући и спровођење неопходних епидемиолошких мјера.

2.1.11 Анализа буџета и пројекције средстава за финансирање реализације стратегије развоја

Укупно остварени приходи и примици Буџета општине Гацко у 2020. години износили су 9.486.568 КМ, што је за око 8,8% мање у односу на планирана средства, што је највећим дијелом посљедица пандемије током календарске 2020. године.

Табела 33. Преглед укупних прихода Буџета општине Гацко, КМ

	2016	2017	2018	2019	2020
Укупно планирани приходи	9.952.656	10.159.309	11.399.709	10.773.000	10.547.000
Планирани примици	256.000	217.000	190.413	130.000	220.000
Укупно планирани приходи и примици	10.208.656	10.376.309	11.590.122	10.903.000	10.767.000
Укупно остварени приходи	10.067.048	9.653.332	10.827.337	11.362.599	9.415.077
Укупно остварени примици	275.506	224.668	195.350	127.669	71.491
Укупно остварени приходи и примици	10.342.554	9.878.000	11.022.687	11.490.268	9.486.568

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

У погледу намјенских прихода значајно је навести приходе Буџета по основу накнаде по разним основама (тзв. рударска рента, накнаде за шуме, накнаде за воде, минералне сировине), а у сврху расход по основу изградње инфраструктуре, текућег одржавања. Ова средства не могу се користити за лична примања запослених, као ни за остале накнаде за лична примања.

Табела 34. Преглед структуре прихода Буџета општине Гацко, КМ

ОПИС	2016	2017	2018	2019	2020
Порески приходи	4.456.100	4.310.217	4.548.477	4.867.939	4.520.719
Непорески приходи	5.439.180	5.159.238	6.052.204	6.008.823	4.395.052
Грантови	-	-	16.509	-	-
Трансфери између или унутар јединица власти	171.768	183.877	210.147	485.837	499.306
Пимици од земљишта	10.746	27.077	42.975	3.780	8.254
Примици (враћени кредити)	264.760	197.591	152.375	123.889	63.237
Примици од задуживања	1.100.000	2.900.000	0	0	0
Буџетски приходи	10.067.048	9.653.332	10.827.337	11.362.599	9.415.077
Укупно приходи и примица без кредитног задужења	10.342.554	9.878.000	11.022.687	11.490.268	9.486.568
Укупно приходи и примица	11.442.554	12.778.000	11.022.687	11.490.268	9.486.568

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

За локални развој општине Гацко у периоду од 2016. до 2020. године планирана су средства од 15.387.081,00 КМ, а извршена су у износу од 10.249.145,00 КМ, односно 66,61%. Због већег извршења расхода за лична примања и расхода за коришћење роба и услуга извршења средстава за локални развој одступа од планираних средстава. У

наведеном периоду локални економски развој већински је финансиран из буџета општине са 74,12 %, а из екстерних извора финансирања-кредитно задужење са 25,88 % (Табела 1).

Табела 35. Преглед издвојених буџетских средстава по изворима финансирања, 2016-2020. година

Извори финансирања локалне развојне стратегије	Извршење по годинама					Укупно, КМ
	2016	2017	2018	2019	2020	
Из буџета Општине Гацко	1.382.415	1.088.908	1.730.512	1.070.492	2.324.131	7.596.458,00
Из екстерних извора (кредити)	98.759	900.618	459.113,00	689.309	504.888	2.652.687,00
УКУПНО, КМ	1.481.174	1.989.526	2.189.625	1.759.801	2.829.019	10.249.145,00

(Извор: Општинска управа општине Гацко)

Структура финансирања по секторима развоја, за наведени период, је сљедећа: економски сектор 6,95 % (пољопривредни подстицаји), друштвени сектор 88,27% (спортски терени, споменици, сточна пијаца, пазариште, спортска дворана, асфалтирање и реконструкција улица) и сектор заштите животне средине 6,1 % (водоснабдијевање, канализација, гријање у ОШ и СШЦ).

Табела 36. Преглед издвојених буџетских средстава по секторима развоја 2016-2020. година

Сектори развоја	Извршење по годинама					Укупно, КМ
	2016.	2017.	2018.	2019.	2020.	
Економски сектор	105.424	140.279	153.321	6.000	307.352	712.376
Друштвени сектор	1.280.829	1.849.247	1.942.394	1.538.482	2.435.978	9.046.930
Сектор заштите животне средине	94.921	127.063	93.910	215.319	85.689	616.902
УКУПНО, КМ	1.481.174	1.989.526	2.189.625	1.759.801	2.829.019	10.249.145

Образложење процјене средстава за период 2022.-2026. Прогноза финансирања развојне стратегије за период 2022.-2028. припремљена је на основу процјене:

- Буџета за 2021. годину;
- Тренда издвојених средстава у периоду 2016.-2020. године;
- Остварења буџетских прихода, првенствено концесионе накнаде;
- Плана капиталних улагања 2020.-2022.;
- ДОБ-а за период 2022.-2024. година,;
- Очекивана и обезбијеђена допунска средства из екстерних извора (кредити, донатори и фондови);

- Ограничења у погледу запослених, акумулираних обавеза, задужености, као и других ризика.

Општина Гацко настоји ријешити акумулиране краткорочне обавезе, које на дан 31.12.2020. износе 6.678.209,00 КМ, а за које је Одлука о дугорочном задужењу од 2.800.000,00 КМ послата Министарству финансија на сагласност, репрограмирање обавеза и уштедама у буџету текуће године. За сервисирање постојећих кредитних обавеза у наредних пет година ће бити потребно издвојити укупно 2.007.556,00 КМ, (693.871,00 КМ у 2022. години, 693.845,00 КМ у 2023., 422.640,00 КМ у 2024. години, 82.282,00 КМ у 2025. години и 114.918,00 КМ у 2026. години). Плаћање главнице по кредиту ЕИБ почиње 2025. године. За сервисирање потенцијалних кредитних обавеза у наредних пет година ће бити потребно издвојити укупно 3.364.701,00 КМ, односно 672.940,00 КМ годишње. Пројекцијом кредитне изложености, поред постојећег и потенцијалног задужења, општина Гацко се у наредних пет година може максимално задужити у износу од 1.500.000,00 КМ. У погледу осталих могућих финансијских обавеза које могу утицати на могућности финансирања локалне развојне стратегије највиши ризик се односи на немогућност рјешавања вишка запослених и исплате буџетских средстава за створене и потенцијалне обавезе.

Табела 37. Преглед процјене по главним изворима финансирања за период 2022.-2028. године

Извори финансирања стратегије развоја ЈЛС	Оквирна процјена по годинама, 000 КМ							Ук.
	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	
Из буџета општине	2.060	1.960	2.210	2.300	2.390	2.000	2.000	14.920
Из екстерних извора (кредити, РС, кантони, држава, јавна предузећа и приватни извори)	1.500	-	-	-	-	-	-	1.500
Из екстерних извора (ИПА, донатори и остало)	1.200	200	200	200	200	200	200	2.400
Укупно	4.760	2.160	2.410	2.500	2.590	2.200	2.200	18.820

(Извор: Општинска управа општине Гацко-процјена)

Табела 38. Приједлог оквирне расподеле финансирања по развојним областима

Економски развој	Друштвени развој	Развој заштите животне средине	Укупно
5.800.00 КМ	8.020.000 КМ	5.000.000 КМ	18.820.000 КМ

(Извор: Општинска управа општине Гацко-претпоставка)

Напомене/образложење

Из буџета општине	<ul style="list-style-type: none"> - На бази извршења буџета Општине за 2020. годину, Буџета за 2021. годину и пројекција датих у ДОБ-у Републике Српске, израђена је пројекција пореских и непореских прихода за период 2022.-2028. година. - Годишњи раст пореских прихода у 2022. години ће се повећати за 6% у односу на 2021. годину, у 2023. години ће се смањити за 1% у односу на 2022., док ће у 2024. години бити већи за 5% у односу на 2023. годину. - Годишње остварење непореских прихода рађено је на основу планиране концесионе накнаде за кориштење електроенергетских објеката, по произведеном киловат-сату (kWh) електричне енергије, у наредне три године и циклично, јер су најзначајнији непорески приходи. Пад непореских прихода, а који директно утичу на изворе финансирања локалне развојне стратегије, у 2023. години, пројектован
--------------------------	---

	<p>је због пада производње kWh, односно плана капиталног ремонта РИТЕ Гацко, гдје је укупан пад непореских прихода 800.000,00 КМ у односу на претходну и/или наредну годину. Законска је обавеза да се најмање 30% укупних средстава концесионе накнаде користе за изградњу и санацију примарних инфраструктурних објеката, а што је узето у обзир приликом израде ове пројекције.</p> <ul style="list-style-type: none"> - Извори финансирања развојне стратегије повећани су и за износ средстава који су у исплаћивани за плате запосленим на основу природног одлива. Пројектовано је повећање у 2022. за 130.000,00КМ, у 2023. за 220.000,00КМ, у 2024. за 260.000,00КМ, у 2025. за 300.000,00КМ, у 2026. за 340.000,00КМ. - Пројектовано је повећање издвајања за субвенције предузетницима за ново запошљавање (у 2021. години планирана су средства у износу од 300.000,00 КМ, а сваке наредне године повећање по 50.000,00 КМ). - За подстицаје у пољопривреди, планирано је издвајање од 140.000,00 КМ на годишњем нивоу.
<p>Из екстерних извора (кредити, ентитети, држава, јавна предузећа итд.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - На основу израђене пројекције о кредитној задужености, у наредних пет година Општина Гацко се може задужити у износу од 1.500.000,00 КМ, а пројектовано је да то задужење буде у 2022. години.
<p>Из екстерних извора (ИПА, донатори и сл.)</p>	<ul style="list-style-type: none"> - Од Министарства финансија добијен Позив за пријаву пројеката, за чије ће финансирање/суфинансирање Министарство издвојити до 1 милион КМ по јединици локалне самоуправе, а ми смо пројектовали да ћемо на основу припремљених пројеката та средства добити 2022. године. - Од разних фондова на које ће се ОУ пријевљивати процјењује се да је на годишњем нивоу је могуће добити између до 200 000 КМ годишње.

2.2 SWOT анализа и стратешко фокусирање

2.2.1 Преглед унутрашњих и спољних фактора – SWOT анализа

SWOT анализа представља мост између садашњег стања, које је утврђено анализом и жељеног будућег стања које је дефинисано овом стратегијом развоја општине Гацко. Унутрашњи фактори, **снаге** које општини Гацко пружају конкурентне предности, чинећи ово подручје атрактивним мјестом за живот и пословање с једне стране и **слабости** које представљају препреке или ограничења за развој општине Гацко с друге стране. Екстерни фактори, **прилике** општина треба користити и истовремено избором одговарајуће стратегије минимизирати утицај **пријетњи**.

Табела 39. SWOT анализа

СНАГЕ	<ul style="list-style-type: none">- Географска локација у близини значајне саобраћајнице ка Јадранском мору- Природни ресурси (угаљ, лапорац, кречњак, акумулације, шума и др.)- Висок буџет општине са високим удјелом непореских прихода (чија је намјена реализација стратешких пројекта)- Значајне површине пољопривредног земљишта- Повољни климатски услови сточарску производњу- Производња млијека - релативно висока количина млијека која се предаје мљекарама- Традиција у преради млијека-производња кајмака и сира- Релативно развијен овчарски сектор- Природни ресурси за развој туризма- Близина националног парка- Релативно очувана, еколошки здрава и чиста средина Гатачке површи за развој одређених видова туризма- Вриједно културно-историјско наслеђе и др.
СЛАБОСТИ	<ul style="list-style-type: none">- Велики вишак запослених у јавној управи и јавним установама- Негативни демографски трендови-старење становништва, одлив радно способног становништва- Слабо насељена сеоска подручја-одлив становништва, села у гатачкој површи слабо насељена- Недовољна организованост пољопривредних произвођача- Мали број МСП предузећа- Слаб интерес за предузетништво- Недостатак смјештајних капацитета и туристичких садржаја- Неодговарајућа валоризација природних ресурса у туристичке сврхе- Неусклађеност потреба тржишта рада и плана и програма СШЦ- Неријешено водоснабдијевање и канализација- Оптерећеност буџета започетим, а незавршеним пројектима велике вриједности- Недовољно развијени капацитети општинске управе за привлачење средстава из вањских извора (разни пројектни фондови домаћи и међународни)- Негативно мошљење Главне службе за ревизију јавног сектора о ревизији усклађености- Неадекватан начин идентификовања и управљања имовином ЈЛС

	<ul style="list-style-type: none"> - Недовољно развијен и неактиван НВО сектор који може привући средстава из вањских извора за рјешавање проблема у заједници - Истекао плански период вежења спроведбених просторно-планских документа (регулациони планови). - Велики број дивљих депонија и низак степен свијести о потреби заштите животне средине коа и непостојање мјера превенције и одговора на овај проблем - Неадекватно одлагање отпада и стање постојеће депоније - Ниска енергетска ефикасност зградарства и др.
ПРИЛИКЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Изградња великог енергетског објекта у непосредном сусједству - Доступност средстава различитих ЕУ фондова (ИПА и сл.) - Дијаспора као потенцијал за улагање - Очување гатачког говечета и брендирање пољопривредних производа - Потражња за специфичним пољопривредним производима (сир и гатачки кајмак) - Могућност развоја транзитног угоститељства (путни правац ка Јадранским мору) - Могућности међуопштинске, међурегионалне и прекограничне сарадње у реализацији пројеката - Близина Требиња и НПС као већ препознатих туристичких дестинација - Фондови за побољшање ЕЕ и смањења емисије CO₂, - Изградња замјенског блока ТЕ гдје би емисија CO₂ и NO_x била у границама које прописује законска регулативе ЕУ и њихове директиве - Утврђена законска регулатива о приватно-јавном партнерству и могућност развоја истог и др.
ПРИЈЕТЊЕ	<ul style="list-style-type: none"> - Миграције и одлазак становништва - Недостатак инвестиција - Тренд повећања обољелих од тешких обољења - Повећање броја лица у стању социјалне потребе, посебно старијих категорија становништва - Таксе на емисије CO₂ - Присутност минираних и контаминираних површина са МЕС и НУС - Неконтролисано и неодрживо кориштење природних ресурса које може трајно нарушити изглед и могућност привредног развоја простора - Нове површине деградираног земљишта - Глобалне и друге рецесије - Климатске промјене, природне и друге несреће и др. - Нестабилно политичко окружење и др. - Регионаланма непокривеност заштитом природних ресурса и материјаних добара од природних несрећа и катастрофа свих врста (пожари, земљотреси, поплаве), присуство индустрија високог ризика - Болести домаћих животиња и др.

2.2.2 Стратешко фокусирање

Стратешко фокусирање будућег развоја општине Гацко је изведено на основу прикупљених података у социо-економској анализи, која обухвата све важне аспекте живота и развоја општине Гацко и служи као главна подлога за креирање развојних праваца и интеграцију свих аспеката одрживог развоја, што подразумева равномјеран економски раст уз заштиту животне средине и природних ресурса и истовремено креирање правичног друштва и смањење неједнакости (**Оквир циљева одрживог развоја-СДГ**). Као важне слабости општине Гацко које је потребно истаћи ту су свакако, одлазак становништва, значајна стопа незапослености и негативна стопа природног прираштаја, са једне стране, директна везаност развоја Општине за један велики и значајни производни привредни субјект као и могућности запошљавања у јавној управи или јавним предузећима и установама, уситњеност пољопривредних посједа, која смањују могућност озбиљнијег бављења пољопривредном производњом, повезаност примарне пољопривредне производње и прерађивачке индустрије, проблематика санитарног одлагања отпада, одводње и пречишћавања отпадних вода, с друге стране. Анализирајући конкурентне предности које посједује општина Гацко и њиховим спајањем са вањским приликама са једне стране и повезивањем слабости и пријетњи, с друге стране, извлаче се одговарајући фокуси на које се треба концентрисати у наредном стратешком периоду. Развојни тим општине Гацко се определијелио за сљедеће стратешке фокусе:

Табела 40. Стратешки фокуси

СТРАТЕШКИ ФОКУСИ	
1.	Инвестиције, подршка предузетништву и пољопривредној производњи. У циљу привредног развоја општине Гацко, активности је потребно усмјерити на привлачењу инвестиција као и подршку предузетницима са подручја општине. Посебна пажња ће бити усмјерена на инвестиције у производне дјелатности. План је да се домаћи предузетници подрже мјерама за које ће средства бити обезбијеђена у буџету. У пољопривредној производњи мјере подршке ће бити остварене кроз подстицаје пољопривредним произвођачима са нагласком на улагање у прераду и стварање производа са доданом вриједности посебно производа које се традиционално производе у Гацку (сир и кајмак). Туристичка организација ће радити на повећању броја смјештајних капацитета, а у сарадњи са осталим општинским установама на повећању броја садржаја који имају за циљ промоцију потенцијала општине.
2.	Заустављање негативних демографских трендова, повећање буџетских средстава за пројекте, унапређење јавне инфраструктуре, јавних и комуналних услуга у општини Гацко, унапређење културних и спортских садржаја. Општина Гацко мора искористити своје природне, географске предности као и саобраћајницу ка Јадранском мору и близине Црне Горе. Општинска управа ће настојати да повећа износ властитих буџетских средстава које ће бити усмјерена у пројекте за рјешавање проблеме у заједници. Ово ће се постићи смањењем вишка запослених у општинској управи и јавним установама, смањењем издвајања за плате у истим, што ће ослободити средства за ову намјену. Са друге стране општинска управа ће настојати да изгради властите капацитете за добијање средства из фондова (домаћих и страних) који нуде средства за рјешавање проблема у заједници. Биће пружена подршка младим брачним паровима у рјешавању стамбеног питања а радиће се и пројекти који ће унаприједити путну инфраструктуру (барем један магистрални правац) као и саобраћајнице на подручју града.

	<p>Водоснабдијевање и канализација (феклане и оборинске воде) ће имати приоритет у наредном периоду. Општина ће кроз пројекте пружити подршку образовним установама у усклађивању образовних програма са потребана тржишта рада гдје постоји стварна потреба локалних предузећа (електро, грађевинска струка, и др.) Јавна предузећа ће добити подршку у развоју властитих капацитета који за резултат треба да имају остварење нових прихода и смањење зависности од буџета општине. Такође радиће се на побољшању квалитета услуга које пружају ова предузећа. Општина ће настојати да подржи културне и спортске активности у оквиру могућности које пружа буџет општине. Ове останове ће добити подршку у развоју властитих капацитета која за резултат треба да имају повећање властитих прихода.</p>
3.	<p>Заштита животне средине и смањење ризика од елементарних непогода и природних несрећа у општи Гацко.</p> <p>Фокус у погледу заштите животне средине, усмјерен је заштити животне средине, кроз предузимање низа мјера у погледу заштите квалитета ваздуха, смањењу емисија гасова са ефектом стаклене баште, заштити земљишта (посебно путем примјене ажурне просторно-планске документације и деконтаминације земљишта од МЕС и НУС), заштити воде и биодиверзитета. Посебну пажњу потребно је усмјерити на рјешавање проблематике одлагања и управљања отпадом, заштиту од природних и других несрећа као и боље кориштење ресурса који се користе у борби против последица природних катастрофа. Радиће се на јачању материјалних и људских капацитета у погледу борбе против природних несрећа, али и на доношењу и провођењу нових мјера енергетске ефикасности, посебно у јавним објектима и у јавној расвјети. Све ове пројектне активности треба да воде ка синергетском ефекту, стварајући угоднији амбијент за живот у општини Гацко, при томе користећи и моделе међуопштинске али и шире сарадње, посебно у погледу управљања водама, отпадом и заштитом ваздуха.</p>

2.3 Визија развоја и стратешки циљеви, са индикаторима

2.3.1 Визија развоја

Ова Визија је заснована на темељним вриједностима становника општине Гацко које представљају основу даљег развоја општине. Она представља слику будућности општине Гацко каквим га виде грађани који су били укључени у процес израде Стратегије развоја општине Гацко 2022-2028. година. Иако визија представља идеалну слику будућности општине, она је полазиште и исходиште развоја општине Гацко. Визија развоја општине Гацко је орјентисана на будућност (2028.), а осврће се на приоритетна подручја дјеловања и садржи све релевантне вриједности које заједница познаје и признаје за компаративне предности и могућности које је потребно искористити на путу остваривања развоја и то **економског, друштвеног и развоја животне средине општине Гацко.**

ВИЗИЈА РАЗВОЈА ОПШТИНЕ ГАЦКО

Гацко-привредни ослонац Херцеговине, препознатљива, развијена и инфраструктурно изграђена заједница, средина привлачна за нове инвестиције, угодна за живот и рад, заједница посвећена заштити животне средине и свеукупном одрживом друштвеном развоју.

2.3.2 Стратешки циљеви, са индикаторима

На основу чињеница социо-економске анализе, полазећи од визије развоја, утврђени су следећи стратешки развојни циљеви који се заснивају на развоју привреде, друштвеном и развоју животне средине и дефинишу оквир за будуће планске активности, чијим остваривањем се општина Гацко поставља на пут развоја и просперитета.

Стратешки циљ 1: Континуиран, стабилан и одржив развој привреде

Општину Гацко карактерише низак ниво привредних активности који није везан за Рудник и Термоелектрану Гацко. Носилац привредне активности у општини је РиТЕ Гацко, са неколико значајно мањих предузећа или пословних јединица у Општини. Међутим, општина Гацко има низ компаративних предности за даљи развој индустријске производње, интензивне пољопривредне производње и прерађивачке индустрије. Непосредна близина магистралне путне саобраћајнице, те други инвестициони потенцијали, попут значајних пољопривредних површина, нису довољно искориштени и стављени у функцију одрживог развоја општине Гацко. Модел пословних зона у Општини није искориштен, те у том погледу постоје могућности за привлачење нових инвестиција. С обзиром да се ради о релативно мањој локалној заједници, општина Гацко у привлачењу инвестиција мора понудити низ пословних бенефиција, како за инвеститоре тако и за радну снагу, те све напоре треба усмјерити на растерећење привреде, значајна раст запослености и плата у привреди општине Гацко,

као би привукли младе из других средина не само за рад него и за живот у општини Гацко.

Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника

Када се анализирају друштвени аспекти живота у општини Гацко, оно дијели судбину већине мањих локалних заједница у Српској и БиХ и мање атрактивности за живот у односу на веће урбане центре. Такође, један од основних проблема у друштвеном развоју општине Гацко јесте демографска проблематика, која је изузетно неповољна, како у природном, тако и економском кретању становништва и одласку младих. Неколико је фактора који интензивно утичу на ову појаву, а који се могу везати са економским приликама и трендовима који владају у општини (и уопште у овој регији као што је општи тренд одласка младих из рубних подручја и мањих центара попут Гацка ка већим урбаним центрима и цјелинама). Из овог разлога, сваки будући плански приступ, мора понудити унапријеђен квалитет друштвеног живота, јавне инфраструктуре, посебно по питању ефикасности јавне управе, здравственог, социјалног, образовног, спортског, културног и општег друштвеног напретка. Потребне су такве мјере, укључујући капиталне инфраструктурне инвестиције, које ће општину Гацко, учинити не само транзитним мјестом ка другим дестинацијама, већ атрактивном мјестом за живот и рад.

Стратешки циљ 3: Очувани природни ресурси и заштићена животна средина

Први и основни циљ општине Гацко у заштити животне средине јесте одрживи развој, тј. да природне вриједности буду сачуване и да се унаприједи заштита ваздуха, тла, воде и биодиверзитета, а истовремено да се у складу са принципима одрживог развоја, таква средина искористи за привредни развој општине. Општина Гацко није довољно препознатљивија локална заједница и по том питању треба искористити своје природне ресурсе и исте на одржив начин ставити у функцију развоја. У циљу заштите воде, тла, ваздуха, потребно је синергијом свих учесника радити на рјешавању питања заштите вода и тла, очувања бидиверзитета, рјешавању проблема управљања отпадом, тј. значајног загађења отпадним водама, комуналним и другим отпадом. Одрживим кориштењем природних ресурса и трајним рјешењима у погледу одлагања комуналног отпада значајно би се допринијело заштити животне средине и стварању претпоставки за општи друштвени и привредни развој општине Гацко.

Табела 41. Индикатори (утицаја) реализације стратешких циљева²²

Стратешки циљ 1 Континуиран, стабилан и одржив развој привреде	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2020.)	Циљна вриједност (2028.)
	Просјечна нето плата, КМ	1162	1600
	Број привредних субјеката са сједиштем у општини Гацко	38	50
	Број запослених ²³	3235	3600

Стратешки циљ 2 Значајно унапријеђен квалитет живота становника	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2020.)	Циљна вриједност (2028.)
	Број ученика основних школа ²⁴	725	750
	Укупан број дјеце обухваћен предшколским образовањем	120	150
	Број корисника сталне новчане помоћи	38	28
Удио здравствено осигураних лица, % ²⁵	100	100	

Стратешки циљ 3 Очувани природни ресурси и заштићена животна средина	Индикатор (утицаја)	Полазна вриједност (2020.)	Циљна вриједност (2028.)
	Број дивљих депонија ²⁶	10	0
	Удио домаћинства обухваћен организованим одвозом отпада, %	65,66	90
	Удио количине комуналних отпадних вода које се пречишћавају, %	0	50
Удио броја становника који има приступ контролисаној води за пиће, %	70	85	

²²Означава индиректну или директну везу са индикаторима одрживог развоја (СДГ).

²³Веза са СДГ -8.1

²⁴Веза са СДГ -4.1

²⁵Веза са СДГ-10.1 и 10.2

²⁶Веза са СДГ -12.1

3 ПРИОРИТЕТИ И МЈЕРЕ СА ИНДИКАТОРИМА

Приоритети представљају кључна поља и смјерове дјеловања за остварење визије и стратешких циљева и као такви имају највећи утицај на развој, односно остварење стратешких индикатора. Дефинисани приоритети су груписани под релевантним стратешким циљевима (Табела 24).

Табела 42. Приоритети груписани по стратешким циљевима

Стратешки циљ 1 Континуиран, стабилан и одржив развој привреде	Приоритет 1.1: Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде
Стратешки циљ 2 Значајно унапријеђен квалитет живота становника	Приоритет 2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности Приоритет 2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима
Стратешки циљ 3 Очувани природни ресурси и заштићена животна средина	Приоритет 3.1: Очување природе, тла, воде, ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе Приоритет 3.2: Умањење ризика од елементарних непогода и других несерђа по људе и материјална добра

3.1 Преглед приоритета и припадајућих мјера са индикаторима

Приоритети за стратешки циљ 1, укључујући припадајуће мјере, приказани су у Табели 43. У оквиру сваког приоритета дефинисани су индикатори (крајњег) резултата са почетним и циљним вриједностима.

Табела 43. Приоритети за стратешки циљ 1 са припадајућим мјерама

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1	Индикатор (крајњег) резултата	Полазна Вриједност (2020.)	Циљна вриједност (2027.)
ПРИОРИТЕТИ ПРИОРИТЕТ 1.1: НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ, РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОЉОПРИВРЕДЕ	Број регистрованих пољопривредних газдинстава	661	661
	Број предузетника	93	121
	Број правних лица	200	250
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА			

- 1.1.1. КОНКУРЕНТНО ПОСЛОВНО ОКРУЖЕЊЕ, НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ПРОМОЦИЈА ПОТЕНЦИЈАЛА ОПШТИНЕ
 1.1.2. ПОДРШКА ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И ПРERAДЕ

Приоритети за стратешки циљ 2 са припадајућим мјерама приказани су у Табели 44. У оквиру сваког приоритета дефинисани су индикатори (крајњег) резултата са почетним и циљним вриједностима.

Табела 44. Приоритети за стратешки циљ 2 са припадајућим мјерама

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2	Приоритети	Индикатор (крајњег) резултата	Полазна вриједност (2020.)	Циљна вриједност (2027.)
ПРИОРИТЕТ 2.1: УНАПРЕЂЕЊЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ СТАНОВНИШТВА И КВАЛИТЕТА ДРУШТВЕНИХ ДЈЕЛАТНОСТИ		Број корисн. сталне новчане помоћи ²⁷	38	25
		Број ученика ОШ	725	750
		Број чланова библиотеке, годишње	500	600
		Број корисника спортских и рекреативних објеката	820	1000
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
2.1.1 Изградња друштвене инфраструктуре				
2.1.2 Материјална и стручна помоћ рањивим категоријама становништва				
ПРИОРИТЕТ 2.2: РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА ЈАВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОВЕЋАЊЕ НИВОА КВАЛИТЕТА УСЛУГА ГРАЂАНИМА		Дужина изграђене мреже одводње отпадних вода, м	5000	15000
		Укупна дужина асфалтираних путева у надлежности Општине, км	155,5	200
		Степен задовољства грађана услугама општинске управе (улазна анкета)	Није провођено	>90%
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
2.3.1 Изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре				
2.3.2 Увођење нових јавних услуга и електронске управе				

Приоритети за стратешки циљ 3 са припадајућим мјерама приказани су у Табели 45. У оквиру сваког приоритета дефинисани су индикатори (крајњег) резултата са почетним и циљним вриједностима.

²⁷ Веза са СДГ-10.1 и 10.2

Табела 45. Приоритети за стратешки циљ 3 са припадајућим мјерама

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Полазна вриједност (2020.)	Циљна вриједност (2027.)
Приоритет 3.1. Очување природе, тла, воде, ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе		Број општинских ажурних просторно-планских докумената	10	13
		Број санитарних депонија за одлагање отпада	0	1
		Трошак електричне енергије за јавну расвјету, КМ/годишње	87.974	60.000
		Удио отпада који се рециклира, %	10	30
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
3.1.1 Изградња канализационе инфраструктуре и и планска заштита животне средине				
3.1.2 Одрживо рјешење управљања отпадом и ефикасно кориштење енергије				
Приоритет 3.2: Умањење ризика од елементарних непогода и других несрећа по људе и материјална добра		Број дјела малолетничке делинквенције, годишње	2	0
		Број интервенција ТВЈ, годишње	350	150
		Ризичне минске површине, ха	3,9	2
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
3.2.1 Повећање опште безбједности заједнице и заштита од несрећа				

4 КЉУЧНИ СТРАТЕШКИ ПРОЈЕКТИ

Радна група за израду Стратегије развоја општине Гацко за период 2022-2028. године је идентификовала кључне стратешке пројекте. Ови стратешки пројекти представљају интервенције од највећег значаја за Општину и имају вишеструки ефекат на развој општине Гацко.

У оквиру стратешког циља 1, тј. постизања стабилног и одрживог развоја привреде општине, идентификовани су приоритети дјеловања који се односе на развој пољопривреде и привлачењу инвестиција. На бази утврђених приоритета дјеловања, кључни пројекту су:

1. **Пословна зона у оквиру РП „Лазарићи“.** Пројектном интервенцијом ће се извршити припремање грађевинског земљишта, опремање и уређење грађевинског земљишта. У фази припремања грађевинског земљишта утврђиваће се све неопходне активности на припремању грађевинског земљишта као и трошкови њихове реализације. Опремање грађевинског земљишта подразумијеваће изградњу саобраћајне, хидротехничке, електроенергетске и телекомуникационе инфраструктуре као и уређење зелених површина. Такође ће се утврђивати и укупни трошкови уређења грађевинског земљишта. Укупна бруто грађевинска површина планираних објеката 8013 м². Износ: 1.440.796КМ.
2. **Пословна зона „Канал“.** Пројектном интервенцијом ће се извршити припремање, опремање и уређење грађевинског земљишта. У фази припремања утврђиваће се све неопходне активности на припремању грађевинског земљишта као и трошкови њихове реализације. Опремање грађевинског земљишта подразумијеваће изградњу саобраћајне, хидротехничке, електроенергетске и телекомуникационе инфраструктуре као и уређење зелених површина. Такође ће се утврђивати и укупни трошкови уређења грађевинског земљишта. Радна зона се налази у југо-источном дијелу РП „Канал“ и у њему су предвиђене пословне зоне. Износ: 1.000.000КМ.
3. **Стављање у функцију комплекса пољопривредног земљишта: у Самоборском и Автовачком пољу, Муљима (производња сточне хране на 450ха).** Потребно сагледати и ријешити правни статус свих парцела унутар поменутих комплекса и почети са рјешавањем имовинско правних односа како би општина била у могућности да додијели на кориштење ову земљу прије свега произвођачима са подручја општине. Износ: 50.000КМ.
4. **Изградња робне пијаце.** Изградњом нове пијаце, подигли би се стандарди посебно у погледу хигијене производа али приступа и обимз трговине. Износ: 576.000КМ.
5. **Реконструкција сточне пијаце.** Након пројектне интервенције продајно изложбени просто биће у складу са стандардима. Сајамски простор се односи на дио пијаце која се користи за изложбу стоке која се традиционално одржава преко 70 година, овим пројектом би 1400м² пијачног простора било реконструисано у складу са стандардима. Износ: 120.000КМ.
6. **Географски жиг у производњи кајмака.** Потребно је покренути процедуру добијања знака-жига о географском поријеклу. Потребно је формирати удружење, урадити

елаборат о технологији производње кајмака. Након тога кандидовати ове активности код надлежне Агенције за безбиједност хране. Износ: 40.000КМ.

7. **Преквалификација незапослене радне снаге.** У сарадњи са СШЦ заводом за запошњавање и РИТЕ Гацко, ПЈ Електро Гацко као још пар предузећа покренути процес преквалификације незапослених са завода како би се оспособили за тржиште рада. Износ: 500.000КМ.
8. **Подршка развоја туризма општине Гацко.** Под ови пројектом подразумева је цијели низ активности у погледу развоја туризма и туристичке понуде од промоције бициклизма и Међународног бицикличког кампа за дјецу, туристичке сигнализације, пропагандног материјала, инфо пулта и сувенирнице, едукације, Кајак Thrill-Језеро Врба (Десивоје)“, Туристичка валоризација и интерпретација пећина на подручју општине Гацко“, „Туристичко-угоститељска школа: едукацијом до развоја туризма“, „Гатачки брендови: локални производи за локални туризам“, „Додатна рекреативна, едукацијска, забавна и угоститељска активација око језера Врба и Клиње“,обогаћивање и комплетирање туристичке понуде општине Гацко на домаћем и међународном тржишту. Износ²⁸: 70.000 КМ.
9. **Израда студије и проглашење сјеверног дијела Општине заштићеним подручјем.** Овај пројекат је са посебним циљем очувања природе и одрживим кориштењем природних ресурса. Студија треба да садржи: образложење приједлога поступка заштите детаљан опис подручја које се заштићује, оцјену стања подручја, предлог категорије и режим заштите (зона заштите), карографски приказ у кртографском или наложном облику са уцртаним границама на основу увида у јавне евиденције о непокретностима, концепт заштите и унапређења и заштите одрживог развоја подручја, начин управљања и права и обавезе у заштићеном подручју. Износ: 70.000КМ.

Реализацијом наведених идентификованих кључних пројеката, треба да се постигне вишеструки ефекат и допринос реализацији стратешког циља 1, који се односи на стабилан и одржив развој привреде општине Гацко.

У оквиру стратешког циља 2, тј. унапређења квалитета живота свеукупним друштвеним напретком општине Гацко, идентификовани су приоритети дјеловања који се односе на унапређење тренутног стања у друштвених дјелатности, областима здравства, социјалне заштите, школства, спорта и културе, јавних услуга, те инвестиција у јавну инфраструктуру. На бази утврђених приоритета дјеловања, кључни пројекту су:

1. **Израда започетих планских докумената (стратешких и спроведбених).** У фази израде су Урбанистички план „Гацко“ и Локални центар „Автовац“. За Урбанистички план „Гацко“ чији је носилац ИГ д.о.о. ПЈ Требиње урађен је пројектни задатак за обухват плана површине од 508,14 хектара. За УП „Автовац“ чији је носилац израде „Урбис Центар“ д.о.о. Бања Лука, усвојен је нацрт за обухват плана од 160,06 ха. Потребно је још усвојити приједлог нацрта за РП „Автовац“²⁹. Осим ових стратешких докумената неопходно би било урадити спроведбене документе (Регулационе планове), а приоритет имају РП Центар 1, РП Центар 2, Барица. Износ: 150.000КМ.

²⁸ Са могућношћу повећања износа у случају реализације међународних пројеката.

²⁹ Уговорена вриједност ова два плана била је 107.640,00 КМ, уговором од 30.09.2016. године.

2. **Реконструкција и санација локалне путне инфраструктуре.** Извршеном реконструкцијом и санацијом путне инфраструктуре ријешити се проблем ошећених и дотрајалих путних праваца и у коначности ће довести до лакше и боље мобилности. Износ: 1.500.000КМ.
3. **Изградња обилазнице.** Путеви РС су задужени за реализацију грађевинског дијела и биће финансијер тих радова. Експропријација друге фазе у дужини од 1670м потребна средстава укључују пројектовање у износу од 50.000. Експропријација прве фазе је урађена и уговор је био потисан 2012. године, али није се ушло у реализацију пројекта. Износ: 4.550.000КМ.
4. **Завршетак спортске дворане.** Завршетак изградње започете спортске дворане површине 1400 м². Износ: 3.000.000КМ.
5. **Унапређење система водоснабдијавања.** У току је набавка услуге овлаштене куће из области водосавјетовања која ће урадити снимање стања на цјелокупној мрежи и дати приједлог рјешења. Након тога ће се по том приједлогу приступити рјешавању проблема водоснабдијевања . Вриједност ове услуге је процијењена на 250.000 КМ. Вјероватно ће се морати радити реконструкција секундарне мреже и санација постојећих цурења. Износ: 2.000.000КМ.
6. **Уређења и изградње водопојилишта и проналаска воде (бушење и проналазак вода у сеоским подручјима).** Постоји потреба да се у подручјима на којима пресуше водотокови подижу бране као и да се постојећи објекти осигурају од цурења воде и да се смање губици. Ове бране се користе користити се за напајање стоке водом. Изградња једног новог водопојилишта на подручју села Степен, санација постојеће камено бетонске бране на мјесту Блаца-Поникве (инјектирање смјесе за заптивање постојеће камене бране), проналазак воде у сеоским подручјима која нису покривена водоводном мрежом, бушење бунара. Износ: 120.000КМ.
7. **Санирање зграде Старе општине.** Пројектом интервенцијом ће се извршити санација и опремање зграде Старе општине. Санација и опремање ће обухватити грађевинско занатске радове, уређење амбијента и опремање просторија канцеларијским намјештајем. Износ: 730.000КМ.
8. **Изградња зграде за младе брачне парове.** Пројектном интервенцијом ће се извршити изградња зграде за младе брачне парове, са око 20 станова, које ће, они који буду испунили унапријед дефинисане услове, моћи куповати по најповољнијим условима. Критерији и општи услови ће се дефинисати Јавним позивом. Износ: 1.300.000КМ.
9. **Реконструкција општинске Шалтер сале.** Пројектном интервенцијом ће се извршити преуређивање и опремање постојеће просторије у згради општине. Интервенција ће обухватити грађевинско-занатске радове у самој просторији да би се сам простор прилагодио новој намјени. Такође, интервенција ће обухватити и набавку потребног канцеларијског намјештаја и техничке опреме. Износ: 50.000КМ.
10. **Јачање капацитета ЈУ ЦСР.** Тренутно ЦСР је смјештен у stroj згради СУП-а која је општинско власништво и израђена је прије педесетак година те је унутрашњи радни простор у неадекватном стању који је потребно реконструисати, као и набавити одговарајућу информатичку и радну техничку опрему. Износ: 70.000КМ.
11. **„Помоћи у кући“ на подручју општине Гацко.** Помоћ у кући од стране геронтодомаћица које би пружале помоћ корисницима у обезбјеђивању услова становања, одржавању личне хигијене, обезбјеђивању хране, брига о здравственом стању, обављању административних послова, помоћ при активностима за

задовољење социјалних, религиозних потреба. Герентодомаћице ће бити едуковане жене које се налазе на евиденцији Бироа за запошљавање. 5 герентодомаћица ће пружати ову услугу за 35 корисника. Овај пројекат ће имати своју одрживост кроз доношење Одлуке СО о реализацији овог права. Износ: 350.000КМ.

12. **Набавка опреме за Дом здравља.** Приоритет је набавка биохемијског апарата, али и друге опреме у периоду имплементације овог стратешког документа. Износ: 50.000КМ.
13. **Набавка ИТ опреме у Општинској управи.** У процесу јачања електронских услуга и електронске управе потребно је набавити нову и савремену информациони и телекомуникациону опрему у Општинској управи. Износ: 100.000КМ.
14. **Нови модел организације и систематизације Општинске управе, Јавних установа и јавних предузећа чији је оснивач Општина.** Поотребно је на систематичан и социјално прихватљив начин извршити реорганизацију Општске управе у циљу повећања ефикасности рада и смањења трошкова управе у циљу повећања издвајања у развој и капиталне инвестиције. Такође, за постојеће јавне установе и јавна предузећа којима је оснивач Општина потребно је увести нове моделе организације у циљу повећања ефикасности и смањења издвајања из Општинског буџета. Крајњи циљ би било смањењ броја запослених ОУ са постојећих 142 на 50 запослених у ОУ и 20 ватрогасаца, узмајући у обзир и природни одлив запослених по основу пензионисања од преко 20 запослених годишње. Такође, циљ ја и коначно умањење издвајања за ЈП и ЈУ за око 50%. Износ: 600.000КМ.

Реализацијом идентификованих кључних пројеката, треба да се постигне вишеструки ефекат и допринос реализацији стратешког циља 2 и подигне квалитет живота свеукупним друштвеним напретком општине Гацко на значајно виши ниво, посебно социјално угажених категорија становништва општине Гацко.

У оквиру стратешког циља 3, тј. унапређења заштите животне средине општине Гацко, идентификовани су приоритети дјеловања који се односе на заштиту и унапређење стања животне средине, очување природних добара и смањење ризика од несрећа. На бази утврђених приоритета дјеловања, кључни пројекту су:

1. **Изградња канализације.** Пројектном интервенцијом ће се извршити набавка примарног колектора са прикључцима секундарних колектора испод магистралног пута, затим пречишћач отпадних вода. Укупна дужина примарне канализационе мреже износиће сса 3 км. Као основа за израду овог пројекта може се искористити главни пројекат из 1990. године рађен од „Завода за водопривреду“ Сарајево. Износ: 7.000.000КМ.
2. **Управљање отпадом по принципу раздвајања на мјесту настанка.** Циљ пројекта је тестирање одрживог модела управљања отпадом по принципу раздвајања на мјесту настанка. На овакав начин из отпада ће бити извучени сви материјали који се могу понудити тржишту ради продаје. Пројекат је потребно провести по фазама у трајању од 3 године, може бити краће. Прва фаза је пилот пројекат који ће се проводити у ограниченом дијелу Општине са циљем тестирања модела, финансијских ефеката, уочавања слабости и рјешавања проблема који се јаве. Износ: 200.000КМ.

3. **Санитарна депонија за одлагање и збрињавање комуналног отпада са подручја општине Гацко.** Циљ овога пројекта је довођење у регулативу и законске прописе о правилном управљању и одлагању отпада, јер санитарна депонија испланиран, изграђен и опремљен простор на коме се одлаже комунални отпад са минималним посљедицама на животну средину и здравље људи. Износ: 1.500.000KM.
4. **Унапређење енергетске ефикасности (ЕЕ) јавних зграда.** По принципу приоритета потребно је унаприједити енергетску ефикасност јавних зграда (замјеном фасадних елемената, столарије, система гријања и др.). Износ: 750.000KM.
5. **Унапређење стања јавна расвјете.** Ово унапређење се огледа у изградњи и реконструкцији јавне расвјете у складу са принципима енергетске ефикасности. Реализација пројекта побољшања ефикасности јавне расвјете у урбаном подручју општине обухвата извођење радова на замјени постојећих и уградњи ЛЕД светиљки и промоцију пројекта и бенефита енергетске ефикасности, што за резултат има модернизовану јавну расвјету у складу са стандардима енергетске ефикасности и пројекат промовисан широј јавности. Износ: 300.000KM.
6. **Уређење канала Нелаво.** Канал Нелаво је дио отворене каналне мреже која се напаја водом из ријеке Мушнице и служи за напајање стоке као и наводњавање појединих парцела у захвату истог. До сада је због оштећења на бетонској земљаном дијелу губитак воде био преко 40%. Након интервенције биће сведени на минимум а стока ће у њетном периоду моћи да користи воду. Такође ово је почетак канала који се може продужити како би се плавила парцела самоборско-автовачког поља површине преко 400 ха. Износ: 55.000KM.
7. **Изградња и регулација потока Беротина.** Пројектом ће се извршити регулација потока Беротина, прихватања оборинских вода и регулација фекалне канализације. Регулација је предвиђена у дужини од 170 м у насељу у градској зони, РП Центар 2. Овим пројектом ће се постићи прихватање отпадних вода и њихово одвођење ка сабирном колектору. Све ово ће у коначности довести до трајног рјешавања проблема одвођење фекалних вода и њиховог пречишћавања. Износ: 165.000KM.
8. **Изградња Ватрогасног дома.** Овим пројектом би се ставио у функцију објекат површине 400 м² површине укључујући и гаражни простор. Износ: 300.000KM.
9. **Опремање ватрогасне јединице (лична опрема и возило).** Овим пројектом би се набавили комплети личне опреме 30 ком као и мало возило за шумске пожаре. Износ: 270.000KM.
10. **Опремање и обука јединица ЦЗ.** Овим пројектом би се 150 припадника опремило личном опремом као и 150 припадника обучило за дјеловање у ванредним ситуацијама. Износ: 85.000KM.

Реализацијом горе идентификованих кључних пројеката треба да се постигне вишеструки ефекат и допринос реализацији стратешког циља 3 и унапређењу заштите животне средине и одрживог управљања природним ресурсима општине Гацко, на добробит свих грађана Општине.

Синергетски, реализација идентификованих пројеката допринијеће реализацији **Визије развоја општине Гацко до 2028. године**. Такође, ови пројекти могу бити основ за идентификацију и реализацију будућих пројеката, који ће бити саставни дио будућих акционих планова.

5 ПРОВЈЕРА МЕЂУСОБНЕ УСКЛАЂЕНОСТИ СТРАТЕШКИХ ДОКУМЕНАТА

Важно је да Стратегија развоја општине Гацко 2022-2028. године има усклађеност стратешким документима виших нивоа власти (укључујући и СДГ³⁰ оквир за БиХ). Стратегијом развоја општине Гацко 2022-2028. године, препознати су инкорпорирани оквирни правци дефинисани³¹ нацртом документа Оквир одрживих циљева за БиХ (СДГ оквир).

- ⇒ Правац СДГ- **”Добра управа и управљање јавним сектором”** прожима се кроз сва три (3) стратешка циља, али експлицитно са циљем (2), док акцелератор 1. овог правца **”Ефикасан, отворен, инклузиван и одговоран јавни сектор”** је посебно наглашен у оквиру Приоритета 2.2 и мјере која се односи на унапређење јавних услуга те у мјери 3.2.1 која се односи на превенцију ризика од елементарних непогода и других несрећа и повећање безбједности грађана.
- ⇒ Усклађеност СДГ правца-**”Паметни раст”** се огледа посебно у оквиру стратешког циља 1 и стратешког циља 3 Стратегије развоја општине Гацко. Акцелератор 1 овог правца **”Јачање повољног окружења за предузетништво и иновације за производњу добара високе додане вриједности за извоз”** и Акцелератор 2 **”Повећање инвестиција у инфраструктуру”** се вежу за мјеру Стратегије 1.2.1 и 1.2.2 која се односи на подршку развоју пољопривреде и привлачење инвестиција. Акцелератор 3 **”Унапређење приступа и квалитете образовања и обуке”** огледа се у мјери 2.2.1 која се односи на друштвене дјелатности, а Акцелератор 4 **”Зелени раст и чиста енергија”**, те Акцелератор 5 **”Паметно управљање природним ресурсима и околишем”** је рефлектован кроз мјере Стратегије 3.1.2 која се односи на одрживо управљање отпадом и ефикасно кориштење енергије те 3.1.1 која се односи на заштиту тла, воде, ваздуха и разноликости”.
- ⇒ У оквиру СДГ правца **”Друштва једнаких могућности”** свих пет припадајућих акцелератора овог правца је инкорпорирано и усклађено на нивоу стратешког циља 2 Стратегије развоја општине Гацко 2022-2028. године.

Преглед усклађености стратешког документа са **Оквиром за циљеве одрживог развоја у БиХ-СДГ оквиром**: 1) Добра управа и управљање јавним сектором, 2) Паметан раст, те 3) Социјална укљученост-друштво једнаких могућности, приказан је и на сљедећи начин:

³⁰ Циљеви одрживог развоја (SDG) представљају трансформативни план за стварање боље и одрживе будућности за цијели свијет. Они се баве глобалним изазовима са којима се цијели свијет суочава, укључујући сиромаштво, неједнакост, климатске промјене, деградацију околиша, просперитет, мир и правду. (SDG оквир за БиХ, децембар 2019.)

³¹ Радни материјал СДГ оквира за БиХ.

Стратешки документ вишег нивоа	Везани стратешки циљ, приоритет и/или мјера из стратегије развоја
ОКВИР ЗА ЦИЉЕВЕ ОДРЖИВОГ РАЗВОЈА У БИХ – СДГ ОКВИР	
Развојни правац: <i>"Добра управа и управљање јавним сектором"</i> <i>Акцелератор 1.1 "Ефикасан, отворен, инклузиван и одговоран јавни сектор"</i>	Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника П.2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима
Развојни правац: <i>"Паметан раст"</i> <i>Акцелератор 2.1 "Повољно окружење за предузетништво и иновације"</i> <i>Акцелератор 2.2 "Повећање инвестиција у инфраструктуру"</i> <i>Акцелератор 2.3 „Унапређење приступа и квалитете образовања и науке“</i> <i>Акцелератор 2.5 "Паметно управљање природним ресурсима и животном средином"</i>	Стратешки циљ 1: Континуиран, стабилан и одржив развој привреде П.1.1: Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника П.2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности П.2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима Стратешки циљ 3: Очувани природни ресурси и заштићена животна средина П.3.1: Очување природе, тла, воде, ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе П.3.2: Умањење ризика од елементарних непогода и других несерћа по људе и материјална добра
Развојни правац: <i>"Социјална укљученост- друштво једнаких могућности"</i> <i>Акцелератор 3.1 Унапређење политике социјалне заштите</i> <i>Акцелератор 3.2 Активација и запошљавање рањивих категорија</i> <i>Акцелератор 3.3 Ефикасна здравствена заштита за све</i> <i>Акцелератор 3.4 Побољшање инклузивности образовних система</i>	Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника П.2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности П.2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима

Стратегија је усклађена и са кључним стратешким документима у Босни и Херцеговини и Републици Српској:

Стратешки документ вишег нивоа	Везани стратешки циљ, приоритет и/или мјера из стратегије развоја
СТРАТЕШКИ ПЛАН РУРАЛНОГ РАЗВОЈА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (2018-2021) - Оквирни документ³²	
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1: Осигурање стабилности дохотка и изједначавање услова пословања са окружењем	Стратешки циљ 1: Континуиран, стабилан и одржив развој привреде П.1.1: Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде
СТРАТЕШКИ ЦИЉ 5: Побољшање квалитета живота у руралним подручјима кроз остваривање нових извора прихода и унапређење физичке инфраструктуре,	Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника П.2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности

³² Важећи документ у току израде Стратегије, са актуелним циљевима.

друштвене укључености и доступности јавних услуга	П.2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима
ОКВИРНА СТРАТЕГИЈА ПРОМЕТА БОСНЕ И ХЕРЦЕГОВИНЕ (2015.-2030.)	
СТРАТЕШКИ ЦИЉ: Задовољити потребе у смислу одржавања, побољшања и развоја прометне инфраструктуре	Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника П.2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима
ПРОГРАМ ЕКОНОМСКИХ РЕФОРМИ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ЗА ПЕРИОД 2020-2022. ГОДИНЕ	
Структурне мјере за период 2020–2022. година, 3) Унапређење конкурентности пољопривреде, шумарства и водопривреде	Стратешки циљ 1: Континуиран, стабилан и одржив развој привреде П.1.1: Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде
СТРАТЕГИЈА РАЗВОЈА ЕНЕРГЕТИКЕ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ ДО 2035. ГОДИНЕ	
П1. Ефикасно кориштење ресурса П2. Сигурна и приступачна енергија П3. Ефикасно кориштење енергије П4. Енергетска транзиција и одговорности према животној средини П5. Развој и усклађење регулаторно-институционалног оквира	Стратешки циљ 1: Континуиран, стабилан и одржив развој привреде П.1.1: Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде Стратешки циљ 3: Очувани природни ресурси и заштићена животна средина П.3.1: Очување природе, тла, воде, ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе П.3.2: Умањење ризика од елементарних непогода и других несерћа по људе и материјална добра
СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА ЛОКАЛНЕ САМОУПРАВЕ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ ЗА ПЕРИОД 2017-2021. ГОДИНЕ³³	
Циљеви: 1. Обезбиједити ефективно остваривање надлежности јединица локалне самоуправе, 2. Остварити стабилност финансирања јединица локалне самоуправе, 3. Обезбиједити доступност и квалитет јавних услуга свим грађанима, 4. Обезбиједити ефикасност и одговорност јединица локалне самоуправе у управљању локалним развојем, 5. Унаприједити подстицајне мјере демографске политике и 6. Јачати грађанско учешће и утицај у доношењу одлука на локалном нивоу.	Стратешки циљ 2: Значајно унапријеђен квалитет живота становника П.2.1: Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности П.2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима
ПЛАН УПРАВЉАЊА ОТПАДОМ РЕПУБЛИКЕ СРПСКЕ 2020-2030. ГОДИНА	

³³ Важећи документ у току израде Стратегије, са актуелним циљевима.

<p>ОПШТИ ЦИЉ: Као предуслов успјешном спровођењу управљања отпадом на начелима управљања отпадом, потребно је успоставити информациони систем за сакупљање података околичинама отпада путем ФЗЖСЕС РС, те развити одрживи систем управљања отпадом на начелима управљања отпадом уз спровођење константне едукације на свим нивоима друштва и привреде.</p>	<p>Стратешки циљ 3: Очувани природни ресурси и заштићена животна средина П.3.1: Очување природе, тла, воде, ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе</p>
---	---

Додатне информације за иницијативе међуопштинске сарадње:

У **области привредног развоја** постоје бројне могућности за остваривање међуопштинске сарадње на којима ће радити општина Гацко. Међуопштинска сарадња ће се прије свега одвијати кроз заједничке пројекте у сљедећим секторима а кроз које ће се моћи реализовати и пројекти који су идентификовати кроз програмирање:

- заједничка промоција привреде и посебно пољопривреде регије-Херцеговина,
- заједничка промоција туризма, стварање туристичких производа, као дио туристичке понуде Херцеговине;

Реализација пројеката међуопштинске сарадње настојати ће се максимално искористити кроз доступне програме прекограничне сарадње са Републиком Србијом и Црном Гором, као што је изнад речено те кроз билатералну сарадњу, посебно са Градом Требиње, општинама Билећа, Фоча, Невесиње и Љубиње и другим сусједним општинама.

У **области друштвеног развоја** постоје бројне могућности за остваривање међуопштинске сарадње у реализацији различитих заједничких пројеката и то првенствено са сусједним општинама у Републици Српској и у Федерацији БиХ, као и прекограничном сарадњом са општинама у Р Србији и Црној Гори. Ова ће се сарадња највише манифестовати и кроз сљедеће заједничке пројекте и иницијативе:

- пројекти развоја и промоције културно-историјских споменика, као и других традиционалних и других културних садржаја на овим подручјима.

У **области заштите животне средине** Општина Гацко може остварити сарадњу са сусједним општинама и Градом Требиње и општином Фоча по питању очувања националног парка Сутјеска, водотока, заштите ваздуха и управљања (**посебно одлагања**) **комуналног отпада** за локалне заједнице у Херцеговини, водоснабдијевања и др. Иницијативе међуопштинске сарадње ће се проводити на плану противпожарне заштите и заштите од елементарних непогода и других несрећа, те прекограничних пројеката у циљу развоја инфраструктуре заштите животне средине.

6 ИНДИКАТИВНИ ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР

ИНДИКАТИВНИ ФИНАНСИЈСКИ ОКВИР ЗА ПЕРИОД ВАЖЕЊА СТРАТЕШКОГ ДОКУМЕНТА					
Редни број и ознака	Структура финанс. (%)*	Укупно (КМ)	Буџет институције (КМ)	Остали извори	
				(КМ)	Назив потенцијалног извора
1. С.Ц.: ОБЕЗБЕЂЕН СТАБИЛАН И ОДРЖИВ РАЗВОЈ ПРИВРЕДЕ	26,8	9.256.000	8.810.000	446.000	
П 1.1. Привлачење инвестиција и развој пољопривреде	26,8	9.256.000	8.810.000	446.000	
М 1.1.1: СТВАРАЊЕ КОНКУРЕНТНОГ ПОСЛОВНОГ ОКРУЖЕЊА, НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ПРОМОЦИЈА ПОТЕНЦИЈАЛА ОПШТИНЕ	18,7	6.456.000	6.030.000	426.000	
1.1.1.1 Пословна зона у оквиру РП „Лазарићи“	4,2	1.441.000	1.440.000	0	
1.1.1.2 Пословна зона “Канал”	2,9	1.000.000	1.000.000	0	
1.1.1.3 Изградња робне пијаце	1,7	576.000	400.000	176.000	Приватни инвеститори
1.1.1.4 Преквалификација радне снаге.	1,4	500.000	250.000	250.000	Челенџ фонд
1.1.1.5 Подршка развоју туризма општине Гацко	0,2	70.000	70.000	0	
1.1.1.6 Израда студије и проглашење сјеверног дијела Општине заштићеним подручјем	0,2	70.000	70.000	0	
1.1.1.7 Подршка и субвенције развоју привреде	8,1	2.800.000	2.800.000	0	
М 1.1.2: ПОДРШКА ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ	8,1	2.800.000	2.780.000	20.000	
1.1.2.1 Стављање у функцију комплекса пољопривредног земљишта: у Самоброрском и Автовачком пољу, Муљима	0,1	50.000	50.000	0	
1.1.2.2 Реконструкција сточне пијаце	0,3	120.000	120.000	0	
1.1.2.3 Географски жиг у производњи кајмака	0,1	40.000	20.000	20.000	ЕУ фондови
1.1.2.4 Подршка и субвенције развоју пољопривреде	7,2	2.500.000	2.500.000	0	
2. С.Ц.: УНАПРИЈЕЂЕНО СТАЊЕ ДРУШТВЕНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И КВАЛИТЕТА ЖИВОТА СТАНОВНИКА	42,1	14.520.000	9.030.000	5.490.000	
П 2.1: Повећање обима услуга социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности	15,8	5.470.000	4.300.000	1.170.000	
М 2.1.1: ИЗГРАДЊА ДРУШТВЕНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	11,6	4.000.000	3.730.000	270.000	
2.1.1.1 Завршетак спортске дворане	8,7	3.000.000	3.000.000	0	
2.1.1.2 Санирање зграде Старе општине	2,1	730.000	730.000	0	

М 2.1.2: МАТЕРИЈАЛНА И СТРУЧНА ПОМОЋ РАЊИВИМ КАТЕГОРИЈАМА СТАНОВНИШТВА	4,3	1.470.000	570.000	900.000	
2.1.2.1 "Помоћ у кући" општине Гацко	0,3	100.000	50.000	50.000	Влада РС
2.1.2.2 Јачање капацитета ЈУ ЦСР	0,2	70.000	70.000	0	
2.1.2.3 Изградња зграде за младе брачне парове	3,8	1.300.000	450.000	850.000	Влада РС, Корисници
П 2.2: Реконструкција и изградња јавне инфраструктуре и повећање нивоа квалитета услуга грађанима	26,2	9.050.000	4.730.000	4.320.000	
М 2.2.1: Планска изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре	24,1	8.320.000	4.000.000	4.320.000	
2.2.1.1 Израда започетих планских докумената	0,4	150.000	150.000	0	
2.2.1.2 Реконструкција и санација локалне путне инфраструктуре	4,3	1.500.000	1.500.000	0	
2.2.1.3 Изградња обилазнице	13,2	4.550.000	550.000	4.000.000	Влада РС, Путеви РС
2.2.1.4 Унапређење система водоснабдијевања	5,8	2.000.000	2.000.000	0	Кредитна средства
2.2.1.5 Уређења и изградње водопојилишта и проналаска воде	0,3	120.000	120.000	0	
М 2.2.2: УНАПРЕЂЕЊЕ ЕФИКАСНОСТИ, УВОЂЕЊЕ НОВИХ ЈАВНИХ УСЛУГА И ЕЛЕКТРОНСКЕ УПРАВЕ	2,1	730.000	730.000	0	
2.2.2.1 Набавка ИТ опреме у Општинској управи	0,2	80.000	80.000	0	
2.2.2.2 Изградња општинске Шалтер сале	0,1	50.000	50.000	0	
2.2.2.3 Нови модел организације и систематизације Општинске управе, Јавних установа и јавних предузећа чији је оснивач Општина	1,7	600.000	600.000	0	
3. С.Ц.: ОЧУВАНА И ЗАШТИЂЕНА ЖИВОТНА СРЕДИНА	31,1	10.750.000	5.300.000	5.450.000	
П 3.1: Очување природе, тла, воде, ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе	29,1	10.050.000	4.800.000	5.250.000	
М 3.1.1: Изградња канализационе инфраструктуре а и планска заштита животне средине	21,1	7.300.000	3.300.000	4.000.000	
3.1.1.1 Изградња канализације	20,3	7.000.000	3.000.000	4.000.000	Влада РС, Фондови
3.1.1.2 Изградња и регулација потока Беротина	0,5	165.000	165.000	0	
3.1.1.3 Уређење канала Нелаво	0,2	55.000	55.000	0	
М 3.1.2: Одрживо рјешење управљања отпадом и ефикасно кориштење енергије	8,0	2.750.000	1.500.000	1.250.000	
3.1.2.1 Управљање отпадом по принципу раздвајања на мјесту настанка	0,6	200.000	150.000	50.000	Међународни пројекти
3.1.2.2 Унапређење енергетске ефикасности (ЕЕ) јавних зграда	2,2	750.000	200.000	550.000	Влада РС, ЕУ фондови

3.1.2.3 Унапређење стања јавна расвјете	0,9	300.000	150.000	150.000	
3.1.2.4 Санитарна депонија за одлагање и збрињавање комуналног отпада са подручја општине Гацко.	4,3	1.500.000	1.000.000	500.000	Фондови, Влада РС
П 3.2: УМАЊЕЊЕ РИЗИКА ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА И ДРУГИХ НЕСРЕЂА ПО ЉУДЕ И МАТЕРИЈАЛНА ДОБРА	2,0	700.000	500.000	200.000	
М 3.2.1: ПРЕВЕНЦИЈА И ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ЗАШТИТЕ ОД ПОЖАРА И ДРУГИХ НЕСРЕЂА	2,0	700.000	500.000	200.000	
3.2.1.1 Изградња Ватрогасног дома	0,9	300.000	150.000	150.000	Влада РС, Ватрогасни савез РС
3.2.1.2 Опремање ватрогасне јединице	0,8	270.000	270.000	0	
3.2.1.3 Опремање и обука јединца ЦЗ	0,2	85.000	85.000	0	
Укупно из стратешког документа**	100%	34.526.000	23.140.000	11.386.000	
ПРЕГЛЕД ПО ИЗВОРИМА					
Буџетска средства, КМ	Кредитна средства, КМ		Средства ЕУ, КМ	Остале донације, КМ	
19.300.000	4.526.000 (А)		2.000.000 (В)	9.500.000(С)	
56,5 %	13,1 %		5,8 %	27,6 %	

7 ОКВИР ЗА ПРОВОЂЕЊЕ, ПРАЋЕЊЕ, ИЗВЈЕШТАВАЊЕ И ЕВАЛУАЦИЈУ СТРАТЕГИЈЕ РАЗВОЈА

Основне активности и одговорности за провођење, праћење, извјештавање и евалуацију стратегије развоја	
Активности(*)	Надлежност (ко?)
Припрема/ажурирање Календара активности Јединице за управљање развојним активностима (ЈУРА***)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор развојног тима РТ-а Учесници процеса: Остали службеници ЈУРА-а/РТ-а
Припрема механизма и алата за праћење и извјештавање о остварењу стратегије развоја (укључујући локализоване циљеве одрживог развоја БИХ)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор развојног тима РТ-а Учесници процеса: Руководилац ЈУРА-е/Координатор РТ-а; Колегиј начелника
Дефинисање приоритетних пројеката/активности на основу стратешко-програмских докумената за наредни 1+2 плански циклус	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е(**) или Координатор развојног тима (РТ) заједно са Кабинетом начелника Учесници у процесу: Начелници надлежних одјељења ЈЛС; Колегиј начелника ; Остали службеници ЈУРА/РТ
Припрема трогодишњих и годишњих планова рада служби, укључујући пројекте из стратегије развоја и везане редовне активности	Носилац процеса: Начелници надлежних одјељења ЈЛС Учесници процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а
Израда Трогодишњег и Годишњег плана рада ЈЛС (за наредну годину)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а заједно са Кабинетом начелника Учесници процеса: Колегиј начелника ЈЛС
Укључивање кључних стратешких пројеката и активности у план Буџета (за наредну годину)	Носилац процеса: Начелник Одјељења за буџет и финансије Учесници процеса: Руководилац ЈУРА-е/Координатор РТ-а; Колегиј начелника
Усклађивање годишњих планова рада одјељења и Годишњег плана рада ЈЛС са усвојеним Буџетом (за наредну годину)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а заједно са Кабинетом начелника Учесници процеса: Руководиоци надлежних служби/одјељења; Колегиј начелника
Усвајање Годишњег плана рада ЈЛС (за наредну годину)	Носилац процеса: Начелник ЈЛС Учесници процеса: Скупштина општине
Разрада пројеката из Годишњег плана рада ЈЛС	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а Учесници процеса: Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а, Надлежне службе/одјељења
Праћење и привлачење екстерних извора финансирања пројеката	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а Учесници процеса: Надлежне службе/одјељења; Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а
Праћење провођења Годишњег плана рада ЈЛС и остварења стратешких циљева	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а Учесници процеса: Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а; Начелници одјељења
Израда годишњих извјештаја о раду служби/одјељења	Носилац процеса: Начелник одјељења Учесници процеса: Колегиј начелника ЈЛС; Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а; Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а
Укључивање јавности/ Партнерске групе у праћење провођења стратегије развоја(**)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а Учесници процеса: Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а; Партнерска група/Развојни тим

Припрема и разматрање Извјештаја о развоју (за претходну годину)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а Учесници процеса: Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а; Начелници одјељења
Припрема и разматрање Годишњег извјештаја о раду ЈЛС (за претходну годину)	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а заједно са кабинетом начелника Учесници процеса: Начелници одјељења; Колегиј начелника
Усвајање и објављивање Извјештаја о развоју (за претходну годину)	Носилац Иницијатор и власник процеса: Начелник ЈЛС Учесници процеса: Скупштина општине
Усвајање и објављивање Годишњег извјештаја о раду ЈЛС (за претходну годину)	Носилац процеса: Начелник ЈЛС Учесници процеса: Скупштина општине
<ul style="list-style-type: none"> ▪ Остале важне активности: ▪ Успостављање и унапријеђење међуопштинске сарадње ▪ Покретање процеса евалуације стратегије развоја 	Носилац процеса: Руководилац ЈУРА-е или Координатор РТ-а Учесници процеса: Остали службеници ЈУРА-е/РТ-а

Напомена:

(*) Односи се на процесне активности које су усклађене са релевантним регулаторним оквирима укључујући прописе о буџетима, као и интерним регулаторним оквиром ЈЛС (Општина Гацко), тамо гдје је успостављен.

(**) Партнерска група се укључује једном до два пута годишње у праћење провођења стратегије развоја.

(***) **ЈУРА је јединица за управљање развојем општине Гацко**, тј. надлежна организациона јединица Општинске управе Гацко којој су додијелени послови управљања развојем, а што ће бити детаљно описано и уређено Правилником о унутрашњој организацији и систематизацији радних мјеста општине Гацко.

8 ПРИЛОЗИ

8.1 Сажети преглед стратегије развоја

Редни број и ознака	НАЗИВ	ИНДИКАТОРИ И ФИНАНСИЈСКИ ИЗВОРИ		
		Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора*	Циљне вриједности индикатора**
1. Стратешки циљ	КОНТИНУИРАН, СТАБИЛАН И ОДРЖИВ РАЗВОЈ ПРИВРЕДЕ	Просјечна нето плата, КМ	1162	1600
		Број привредних субјеката са сједиштем у општини Гацко	38	50
		Број запослених ³⁴	3235	3600
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		9,256,000	446,000	8,830,000
1.1. Приоритет	НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ, РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОЉОПРИВРЕДЕ	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број регистрованих пољопривредних газдинстава	661	661
		Број предузетника	93	121
		Број правних лица	200	250
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		9,256,000	446,000	8,830,000
1.1.1. Мјера	СТВАРАЊЕ КОНКУРЕНТНОГ ПОСЛОВНОГ ОКРУЖЕЊА, НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ПРОМОЦИЈА ПОТЕНЦИЈАЛА ОПШТИНЕ	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Број запослених у прерађивачкој индустрији	20	40
		Број запослених у дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерство и угоститељство	56	90

³⁴Вежа са СДГ -8.1

		Укупно (KM)	Остали извори (KM)	Буџет (KM)
		6,456,000	426,000	6,0300,000
1.1.2. Мјера	СТРУЧНА И ФИНАНСИЈСКА ПОДРШКА ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Број правних лица у пољопривреди, шумарству, лову и риболову	5	10
		Површина сточне пијаце која испуњава санитарне стандарде, м ²	0	1400
		Број мини фарми /грла говеда/	45	65
		Број регистрованих пчелара	41	50
		Укупно (KM)	Остали извори (KM)	Буџет (KM)
		2,800,000	0	2,800,000

Редни број и ознака	НАЗИВ	ИНДИКАТОРИ И ФИНАНСИЈСКИ ИЗВОРИ		
2. Стратешки циљ	ЗНАЧАЈНО УНАПРИЈЕЂЕН КВАЛИТЕТ ЖИВОТА СТАНОВНИКА	Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора*	Циљне вриједности индикатора**
		Број ученика основних школа ³⁵	725	750
		Укупан број дјеце обухваћен предшколским образовањем	120	150
		Број корисника сталне новчане помоћи	38	28
		Удио здравствено осигураних лица, % ³⁶	100	100
		Укупно (KM)	Остали извори (KM)	Буџет (KM)
		14,520,000	5,490,000	9,030,000

³⁵Веза са СДГ -4.1

³⁶Веза са СДГ-10.1 и 10.2

2.1. Приоритет	УНАПРЕЂЕЊЕ СОЦИЈАЛНЕ ЗАШТИТЕ СТАНОВНИШТВА И КВАЛИТЕТА ДРУШТВЕНИХ ДЈЕЛАТНОСТИ	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљане вриједности
		Број корисн. сталне новчане помоћи ³⁷	38	25
		Број ученика ОШ	725	750
		Број чланова библиотеке, годишње	500	600
		Број корисника спортских и рекреативних објеката	820	1000
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
5,470,000	1,170,000	2,290,000		
2.1.1. Мјера	ИЗГРАДЊА ДРУШТВЕНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљане вриједности
		Површина функционалног простора Спортске дворане, м ²	0	1000
		Удио ријешених предмета, %	70	90
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		4,000,000	270,000	3,730,000
2.1.2. Мјера	МАТЕРИЈАЛНА И СТРУЧНА ПОМОЋ РАЊИВИМ КАТЕГОРИЈАМА СТАНОВНИШТВА	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљане вриједности
		Број новорођених, годишње	74	90
		Број збринутих и усељених породица у станове социјалног становања	0	20
		Број савремених информатичких уређаја ЦСР	0	20
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		1,470,000	900,000	570,000

³⁷ Веза са СДГ-10.1 и 10.2

2.2. Приоритет	РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА ЈАВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОВЕЋАЊЕ НИВОА КВАЛИТЕТА УСЛУГА ГРАЂАНИМА	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Дужина изграђене мреже одводње отпадних вода, м	5000	15000
		Укупна дужина асфалтираних путева у надлежности Општине, км	155,5	200
		Степен задовољства грађана услугама општинске управе (улазна анкета), %	Није провођено	>90%
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		9,050,000	4,320,000	4,730,000
2.2.1. Мјера	ПЛАНСКА ИЗГРАДЊА И РЕКОНСТРУКЦИЈА КОМУНАЛНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Минималан број нових просторно-планских докумената	0	5
		Дужина асфалтираних локалних путева, км	155	200
		Број потрошача на јавном водоводном систему	1861	2200
		Број нових домаћинстава у руралним насељима којима је обезбеђена вода	0	50
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
8,320,000	4,320,000	4,000,000		
2.2.2. Мјера	УНАПРЕЂЕЊЕ ЕФИКАСНОСТИ, УВОЂЕЊЕ НОВИХ ЈАВНИХ УСЛУГА И ЕЛЕКТРОНСКЕ УПРАВЕ	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Удио издатих дозвола за грађење електронским путем %	0	30
		Удио издатих рјешења за предузетнике електронским путем, %	0	30

	Минималне годишње финансијске уштеде остварене по основу реорганизације Општинске управе, КМ	0	500,000
	Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
	730,000	0	730,000

Редни број и ознака	НАЗИВ	ИНДИКАТОРИ И ФИНАНСИЈСКИ ИЗВОРИ		
		Индикатори стратешког циља	Полазне вриједности индикатора*	Циљне вриједности индикатора**
3. Стратешки циљ	ОЧУВАНА И ЗАШТИЋЕНА ЖИВОТНА СРЕДИНА И ОДРЖИВО УПРАВЉАЊЕ ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА	Број дивљих депонија ³⁸	10	0
		Удио домаћинства обухваћен организованим одвозом отпада, %	65,66	90
		Удио количине комуналних отпадних вода које се пречишћавају, %	0	50
		Удио броја становника који има приступ контролисаној води за пиће, %	70	85
		Број дивљих депонија ³⁹	10	0
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		10,750,000	5,300,000	5,450,000
		3.1. Приоритет	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора

³⁸Веза са СДГ -12.1

³⁹Веза са СДГ -12.1

	ОЧУВАЊЕ ПРИРОДЕ, ТЛА, ВОДЕ, ВАЗДУХА И ЗАШТИЂЕНО КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ	Број општинских ажурних просторно- планских докумената	10	13
		Број санитарних депонија за одлагање отпада	0	1
		Трошак електричне енергије за јавну расвјету, КМ/годишње	87.974	60.000
		Удио отпада који се рециклира, %	10	30
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		10,050,000	5,250,000	4,800,000
3.1.1. Мјера	ИЗГРАДЊА КАНАЛИЗАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПЛАНСКА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Дужина новоизграђене канализационе мреже са припадајућим колекторима и пречистачима, км	0	3
		Минимални капацитет за пречишћавање индустријских и комуналних отпадних вода, ЕБС- еквивалентни број становника	0	10000
		Удио домаћинстава који имају приступ канализационој мрежи, %	50	80
		Мин. дужина регулисаних канала, м	0	1500
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		7,300,000	4,000,000	3,300,000
3.1.2. Мјера	Одрживо рјешење управљања отпадом и ефикасно кориштење енергије	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Количина селективно прикупљеног отпада, т/годишње	100	500
		Број јавних објеката у којима су примиијене мјере енергетске ефикасности	0	5

	Минимални број енергетски ефикасних ЛЕД сијаличних мјеста	140	500
	Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
	2,750,000	1,250,000	1,500,000

3.2. Приоритет	УМАЊЕЊЕ РИЗИКА ОД ЕЛЕМЕНТАРНИХ НЕПОГОДА И ДРУГИХ НЕСРЕЋА ПО ЉУДЕ И МАТЕРИЈАЛНА ДОБРА	Индикатори приоритета	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности индикатора
		Број дјела малољетничке делинквенције, годишње	2	0
		Број интервенција ТВЈ, годишње	350	150
		Ризичне минске површине, ха	3,9	2
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
	700,000	200,000	500,000	
3.2.1. Мјера	ПРЕВЕНЦИЈА И ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ЗАШТИТЕ ОД ПОЖАРА И ДРУГИХ НЕСЕРЕЋА	Индикатори мјере	Полазне вриједности индикатора	Циљне вриједности
		Функционална површина за потребе ватрогасних јединица, м ²	0	400
		Број новонабављених комплета личне опреме у складу са ватрогасним стандардима	0	10
		Број набављених специјализованих возила заштите и спасавања	0	1
		Број новонабављених комплета личне опреме за потребе ЦЗ	0	150
		Број обучених припадника ЦЗ	0	150
		Укупно (КМ)	Остали извори (КМ)	Буџет (КМ)
		700,000	200,000	500,000

8.2 Детаљан преглед мјера

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
Приоритет 1.1. Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде		Број регистрованих пољопривредних газдинстава	661	661
		Број предузетника	93	121
		Број правних лица	200	250
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
1.1.1 СТВАРАЊЕ КОНКУРЕНТНОГ ПОСЛОВНОГ ОКРУЖЕЊА, НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ПРОМОЦИЈА ПОТЕНЦИЈАЛА ОПШТИНЕ				
1.1.2 СТРУЧНА И ФИНАНСИЈСКА ПОДРШКА ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И ПРЕРАДЕ				

Вежа са стратешким циљем	1. Континуиран, стабилан и одржив развој привреде		
Приоритет	1.1. Нове инвестиције, развој пословне инфраструктуре и пољопривреде		
Назив мјере	1.1.1. Стварање конкурентног пословног окружења, нове инвестиције и промоција потенцијала општине		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере потребно је унаприједити постојеће пословно окружење општине Гацко, донијети јасне одлуке и рјешења која ће потенцијалним инвеститорима омогућити инвестирање у новоопремљене пословне зоне "Лазарићи" и „Канал”, стимулацију у погледу повољне цијене грађевинског земљишта на постојећем простору, укључујући простор, стимулативне комуналне таксе и накнаде као и прикључке на комуналну инфраструктуру. Такође, потребно је изградити просторе робне пијаце, проводити континуирану преквалификацију радне снаге у складу са потребама тржишта рада, те проводити континуирану заштиту природних, културних и историјских вриједности општине Гацко, у циљу развоја туризма и доприносу одрживог развоја.		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> Пословна зона у оквиру РП „Лазарићи“ Пословна зона "Канал" Изградња робне пијаце Преквалификација радне снаге Подршка развоју туризма општине Гацко Израда студије и проглашење сјеверног дијела Општине заштићеним подручјем Подршка и субвенције развоју привреде 	Очекивани крајњи резултат пројекта	До краја 2028. године стављене у функцију двије пословне зоне До краја 2028. године повећан број запослених у прерађивачкој индустрији у општини за 100% у односу на 2020. годину До краја 2028. повећан запослених у туризму и угоститељству за 80% у односу на 2020. годину
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	<ol style="list-style-type: none"> Број запослених у прерађивачкој индустрији Број запослених у дјелатности пружања смјештаја, припреме и послуживања хране, хотелијерство и угоститељство 	- 20 - 56	- 40 - 90

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Субвенције предузетницима и привреди, као и стављање у функцију ове двија пословне зоне у општини треба да доведе до интензивног раста броја инвестиција и још интензивнијег раста броја запослених радника, што ће у коначници довести до раста стандарда и квалитета живота свих категорија становништва општине Гацко.
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 6,456,000 КМ Извор: 95% Општина, 5% Инвеститори
Период имплементације мјере	2022-2028
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко
Носиоци мјере	Одјељење за привреду финансије и друштвене дјелатности
Циљне групе	Инвеститори

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 1	ПРИОРИТЕТИ	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
ПРИОРИТЕТ 1.1. НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ, РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОЉОПРИВРЕДЕ		Број регистрованих пољопривредних газдинстава	661	661
		Број предузетника	93	121
		Број правних лица	200	250
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
1.1.1 СТВАРАЊЕ КОНКУРЕНТНОГ ПОСЛОВНОГ ОКРУЖЕЊА, НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ И ПРОМОЦИЈА ПОТЕНЦИЈАЛА ОПШТИНЕ				
1.1.2 СТРУЧНА И ФИНАНСИЈСКА ПОДРШКА РАЗВОЈУ, КОНКУРЕНТНОСТИ И ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДЕ				

Веца са стратешким циљем	1. Континуиран, стабилан и одржив развој привреде		
Приоритет	1.1 НОВЕ ИНВЕСТИЦИЈЕ, РАЗВОЈ ПОСЛОВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОЉОПРИВРЕДЕ		
Назив мјере	1.1.2 ПОДРШКА ОДРЖИВОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ И ПРАРАДЕ		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Пољопривредно земљиште на подручју општине Гацко представља велики потенцијал, посебно имајући у виду да је мањи дио искориштен. У оквиру ове мјере потребно је унаприједити процес интензивне пољопривредне производње, и стављања у функцију пољопривредног земљишта у Самоборском, Автовачком пољу и Муљима. Истовремено планирано је да се проведу подстицајне мјере за унапређење пољопривредне производње, изградњом сточне пијаце, повећањем производње млијека и традиционалних млијечних производа (кајмак) и заштите истих (жиг), те самозапошљавање и доквалификацију руралног становништва.		
Кључни стратешки пројекти	1. Стављање у функцију комплекса пољопривредног	Очекивани крајњи резултат пројекта	

	<p>земљишта: у Самоборском и Автовачком пољу, Муљима</p> <ol style="list-style-type: none"> Реконструкција сточне пијаце Географски жиг у производњи кајмака Подршка и субвенције развоју пољопривреде 	<p>До краја 2028. године повећана површина обрадивог земљишта за 50% у односу на 2020. годину.</p> <p>До краја 2025. кајмак као традиционални производ заштићен жигом.</p> <p>До краја 2024. функционална сточна пијаца.</p> <p>До краја 2028. године пружена континуирана финансијска подршка пољопривредницима.</p>	
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	1. Број правних лица у пољопривреди, шумарству, лову и риболову	- 4	- 10
	2. Површина сточне пијаце која испуњава санитарне стандарде, м ²	- 0	- 1400
	3. Број мини фарми /грла говеда/	- 45	- 65
	4. Број регистрованих пчелара	- 41	- 50
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката за развој пољопривредне производње у општини, треба да доведе до интензивног раста пољопривредне производње и раста броја запослених радника у руралном подручју, што ће довести до раста стандарда и квалитета живота руралног становништва општине Гацко.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 2,800,000КМ Извор: 95% Општина, 5% Донатори (не укључујући средства Владе РС)		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко		
Носиоци мјере	Одјељење за привреду финансије и друштвене дјелатности		
Циљне групе	Пољопривредници		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
Приоритет 2.1. Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности	Број корисн. сталне новчане помоћи ⁴⁰		38	25
	Број ученика ОШ		725	750
	Број чланова библиотеке, годишње		500	600
	Број корисника спортских и рекреативних објеката		820	1000
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
2.1.1 Планска изградња друштвене инфраструктуре				
2.1.2 Материјална и стручна помоћ рањивим категоријама становништва				

Веза са стратешким циљем	2. Значајно унапријеђен квалитет живота становника		
Приоритет	2.1. Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности		
Назив мјере	2.1.1 Планска изградња друштвене инфраструктуре		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере потребно је завршити изградњу и опремање спортске дворане, тј. неопходног мултифункционалног објекта за организовање спортских и других манифестација. Такође, потребно је завршити објекат зграде Старе општине и исти ставити у функцију. Ово укључује, санацију и опремање, грађевинско занатске радове, уређење амбијента и опремање просторија канцеларијским намјештајем. Такође, у оквиру ове мјере се проводе све будуће препознате активности изградње инфраструктуре и набавке, зј. унапређења стања у здравству, образовању, култури и спорту, за пројекте који нису у тренутку израде ове стратегије идентификовани као кључни пројекти. Све ове активности треба да прати израда и усвајање аката на нивоу Општине и по потреби на вишим нивоима власти.		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Завршетак спортске дворане 2. Санирање зграде Старе општине 	<p>Очекивани крајњи резултат пројекта</p> <p>До краја 2027. године функционалан објекат Спортске дворане.</p> <p>До краја 2023. санирана зграда Старе општине и повећани просторни капацитети Општинске управе за 20%.</p>	
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Површина функционалног простора Спортске дворане, м² 2. Удио ријешених предмета, % 	<p>- 0</p> <p>- 70</p>	<p>- 1000</p> <p>- 90</p>

⁴⁰ Веза са СДГ-10.1 и 10.2

Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката изградње друштвене инфраструктуре, омогућиће се становницима општине Гацко, али и становницима регије, богатији спортски, културни и свеукупни друштвени живот. Такође, имплементацијом ових пројеката биће отворена нова радна мјеста и могућност повећања посјета општини (посјетиоци у транзиту) или кроз организованим посјетама културним садржајима.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 4,000,000 КМ Извор: 90% Општина, 10% Донатори, инвеститори		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко.		
Носиоци мјере	Општинска управа Гацко. Јавна установа „Културно спортски центар”.		
Циљне групе	Становници општине Гацко.		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
Приоритет 2.1. Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности	Број корисн. сталне новчане помоћи ⁴¹		38	25
	Број ученика ОШ		725	750
	Број чланова библиотеке, годишње		500	600
	Број корисника спортских и рекреативних објеката		820	1000
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
2.1.1 Планска изградња друштвене инфраструктуре				
2.1.2 МАТЕРИЈАЛНА И СТРУЧНА ПОМОЋ РАЊИВИМ КАТЕГОРИЈАМА СТАНОВНИШТВА				

Веза са стратешким циљем	2. Значајно унапријеђен квалитет живота становника
Приоритет	2.1. Унапређење социјалне заштите становништва и квалитета друштвених дјелатности
Назив мјере	2.1.2 МАТЕРИЈАЛНА И СТРУЧНА ПОМОЋ РАЊИВИМ КАТЕГОРИЈАМА СТАНОВНИШТВА
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	Општина Гацко има константну депопулацију становништва. Провођење мјера пронаталитетне политике и социјалне заштите неопходно је како би се тренд одлива становништва смањио и повећао наталитет. Мјере морају обухватити изградњу станова за становање за одређене

⁴¹ Веза са СДГ-10.1 и 10.2

	<p>категије, посебно младих брачних парова и угрожених категорија становништва. Такође, омогућавање финансијске подршке вантјелесној оплодњи, вишечланим породицама и дјеци, односно њиховим породицама која живе у руралним дијеловима општине је од кључног значаја. Даље, под овом мјером се планира подизање квалитета социјалног старања и помоћи, те свих облика субвенција рањивим категоријама становништва (нпр. превоза и сл.). У склопу планирања и провођења ове мјере неопходно је доношење проведбених аката Скуштине општине Гацко и виших нивоа власти.</p>		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> 1. "Помоћ у кући" општине Гацко 2. Јачање капацитета ЈУ ЦСР 3. Изградња зграде за младе брачне парове 	Очекивани крајњи резултат пројекта	
		<p>До краја 2023. године донесен сет мјера за унапређење пронаталитетне политике и социјалне заштите</p> <p>До краја 2024. године изграђена и опремљена зграда за младе брачне парове</p> <p>До краја 2028. године опремљен простора ЦСР са савременом канцеларијском и радном опремом</p>	
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Број новорођених 2. Број збринутих и усельених породица у станове социјалног становања 3. Број савремених информатичких уређаја ЦСР 	<p>- 74</p> <p>- 0</p> <p>- 0</p>	<p>- 90</p> <p>- 20</p> <p>- 20</p>
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката за смањење сиромаштва и помоћ рањивим категоријама становништва биће обезбијеђена финансијско материјална подршка породицама као предуслов останка на подручју Општине. Доступније и квалитетније предшколско, основно и средње образовање дјеце, као и све мјере популационе политике.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 1,470,000 КМ Извор: 35% Општина, 65% Републички органи, Донатори		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко.		
Носиоци мјере	Одјељење за привреду финансије и друштвене дјелатности ЈУ Центар за социјални рад Гацко		
Циљне групе	Породице погинулих бораца, ратни војни инвалиди, млади брачни парови, породице из руралних подручја општине, повратници и др.		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
ПРИОРИТЕТ 2.2. РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА ЈАВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОВЕЋАЊЕ НИВОА КВАЛИТЕТА УСЛУГА ГРАЂАНИМА		Дужина изграђене мреже одводње отпадних вода, м	5000	15000
		Укупна дужина асфалтираних путева у надлежности Општине, км	155,5	200
		Степен задовољства грађана услугама општинске управе (улазна анкета)	Није провођено	>90%

ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА

- 2.2.1 Планска изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре
2.2.2 Унапређење ефикасности, увођење нових јавних услуга и електронске управе

Веза са стратешким циљем	2. Значајно унапријеђен квалитет живота становника		
Приоритет	ПРИОРИТЕТ 2.2. РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА ЈАВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОВЕЋАЊЕ НИВОА КВАЛИТЕТА УСЛУГА ГРАЂАНИМА		
Назив мјере	2.2.1 Планска изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере потребно је побољшати комуналну инфраструктуру. Овдје је посебна важност планске изградње, тј. израде потребне планске документације и провођења исте. Потребно је иницирати реконструкцију и изградњу путне инфраструктуре (укључујући обилазницу), унаприједити систем водоснабдијевања, као и друге комуналне инфраструктуре у Општини. Такође овом мјером су предвиђени сви радови који се односе на модернизацију урбаног дијела општине, што укључује и визуелну измјену постојећег урбаног центра.		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> Израда започетих планских докумената Реконструкција и санација локалне путне инфраструктуре Изградња обилазнице Унапређење система водоснабдијевања Уређења и изградње водопојилишта и проналаска воде 	Очекивани крајњи резултат пројекта	До краја 2024. усвојена неопходна просторно-планска документација. До краја 2028. године обезбеђене довољне количине воде за све становнике Општине. До краја 2028. изграђена обилазница. До краја 2028. године за 50 домаћинстава обезбеђена вода у руралним насељима.
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	1. Минималан број нових просторно-планских докумената	- 0 - 155	- 5 - 200

	2. Дужина асфалтираних локалних путева, км 3. Број потрошача на јавном водоводном систему 4. Број нових домаћинстава у руралним насељима којима је обезбеђена вода	- 1861 - 0	- 2200 - 50
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката ове мјере стећи ће се предуслови за квалитетнији и здравији живот становника. Такође, јавно комунално предузеће ће кроз проширење услуга имати већи приход и посебно мање губитке воде. Иградњом нове путне мреже, биће олакшан проток људи, роба и услуга у Општини.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Iznos: 8,320,000 KM Izvor: 50% Општина, 50% Остали		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко.		
Носиоци мјере	Одјељење за привреду финансије и друштвене дјелатности Одјељење за просторно планирање и цивилну заштиту, ЈКП		
Циљне групе	Становници општине Гацко.		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 2	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
ПРИОРИТЕТ 2.2. РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА ЈАВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОВЕЋАЊЕ НИВОА КВАЛИТЕТА УСЛУГА ГРАЂАНИМА	Дужина изграђене мреже одводње отпадних вода, м	5000	15000
	Укупна дужина асфалтираних путева у надлежности Општине, км	155,5	200
	Степен задовољства грађана услугама општинске управе (улазна анкета)	Није провођено	>90%
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА			
2.2.1 Изградња и реконструкција комуналне инфраструктуре			
2.2.2 Унапређење ефикасности, увођење нових јавних услуга и електронске управе			

Веза са стратешким циљем	2. Значајно унапријеђен квалитет живота становника
Приоритет	ПРИОРИТЕТ 2.2. РЕКОНСТРУКЦИЈА И ИЗГРАДЊА ЈАВНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПОВЕЋАЊЕ НИВОА КВАЛИТЕТА УСЛУГА ГРАЂАНИМА
Назив мјере	2.2.2 УНАПРЕЂЕЊЕ ЕФИКАСНОСТИ, УВОЂЕЊЕ НОВИХ ЈАВНИХ УСЛУГА И ЕЛЕКТРОНСКЕ УПРАВЕ

Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере потребно је израдити и усвојити планску документацију у погледу реорганизације Општинске управе као и цјелокупног система јавних предузећа и установа чији је основач општине Гацко, све у циљу повећања ефикасности и остварења уштета у циљу нових развојних улагања. У модерном друштву осавременавање пружања јавних услуга кроз увођење услуга електронске управе је приоритет сваке јавне управе. Општина Гацко ће у наредном периоду уводити систем електронске управе који ће грађанима и инвеститорима олакшавати брже и квалитетније добијање рјешења, дозвола, увјерења и других докумената из области локалне самоуправе.		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Набавка ИТ опреме у Општинској управи 2. Изградња општинске Шалтер сале 3. Нови модел организације и систематизације Општинске управе, јавних установа и јавних предузећа чији је оснивач Општина 	<p>Очекивани крајњи резултат пројекта</p> <p>До краја 2022. године усвојен модел реорганизације општинске управе, система јавних предузећа и установа чији је основач Општине</p> <p>До краја 2024. године успостављен шалтерски систем у Општинској управи</p> <p>До краја 2028. године уведен систем електронске управе</p>	
Индикатори за праћење резултата мјере	<p>Индикатори (излазног резултата)</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Процент издатих дозвола за грађење електронским путем % 2. Процент издатих рјешења за предузетнике електронским путем, % 3. Минималне годишње финансијске уштеде остварене по основу реорганизације Општинске управе, КМ 	<p>Полазне вриједности**</p> <p>- 0</p> <p>- 0</p> <p>- 0</p>	<p>Циљне вриједности***</p> <p>- 30</p> <p>- 30</p> <p>- 500,000</p>
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката ове мјере биће постављена основа за одржив развој општине Гацко и пружање квалитетнијих услуга јавне управе, као предуслов привлачења инвеститора.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 730,000 КМ Извор: 100% Општина		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко		
Носиоци мјере	Општинска управа Гацко		
Циљне групе	Инвеститори и грађани Општине		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3	ПРИОРИТЕТИ	Индикатор	Почетна	Циљна
		(крајњег резултата)	вриједност (2020)	вриједност (2028.)
ПРИОРИТЕТ 3.1. ОЧУВАЊЕ ПРИРОДЕ, ТЛА, ВОДЕ, ВАЗДУХА И ЗАШТИЂЕНО КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ		Број општинских ажурних просторно-планских докумената	10	13
		Број санитарних депонија за одлагање отпада	0	1
		Трошак електричне енергије за јавну расвјету, КМ/годишње	87.974	60.000
		Удио отпада који се рециклира, %	10	30

ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА

- 3.1.1 Изградња КАНАЛИЗАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПЛАНСКА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ
3.1.2 Одрживо РЈЕШЕЊЕ УПРАВЉАЊА ОТПАДОМ И ЕФИКАСНО КОРИШТЕЊЕ ЕНЕРГИЈЕ

Веца са стратешким циљем	3. ОЧУВАНА И ЗАШТИЂЕНА ЖИВОТНА СРЕДИНА И ОДРЖИВО УПРАВЉАЊЕ ПРИРОДНИМ РЕСУРСИМА		
Приоритет	ПРИОРИТЕТ 3.1. ОЧУВАЊЕ ПРИРОДЕ, ТЛА, ВОДЕ, ВАЗДУХА И ЗАШТИЂЕНО КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКО НАСЛЕЂЕ		
Назив мјере	3.1.1 Изградња КАНАЛИЗАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПЛАНСКА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере потребно је извршити изградњу канализације у општини Гацко. Овај пројекат је један од захтјевнихији пројеката за локалну заједницу. Такође, потребно је извршити санацију и уређење водотока, као и предузимати системске активности заштите животне средине, укључујући и израду неопходних планова, студија и елелората као и континуираног мониторинга у сарадњи са РИТЕ Гацко. Потребно је донијети сет мјера које ће унаприједити стање у области очувања природе, посебно водотока и шума у циљу очивања квалитета воде, тла и ваздуха, као и смањања негативбог утицаја полутаната на здравље људи.		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> Изградња канализације Изградња и регулација потока Беротина Уређење канала Нелаво 	Очекивани крајњи резултат пројекта До краја 2028. године изграђена и функционална канализациона мрежа са пречистачима за пројектовани број еквивалентних становника До краја 2028. године уређена најмање два водотока До краја 2028. године проводи се континуирани мониторинг квалитета ваздуха	
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	1. Дужина новоизграђене канализационе мреже са припадајућим колекторима и пречистачима, км	- 0 - 0	- 3 - 10000

	<p>2. Минимални капацитет за пречишћавање индустријских и комуналних отпадних вода, ЕБС-еквивалентни број становника</p> <p>3. Удио домаћинстава који имају приступ канализационој мрежи, %</p> <p>4. Мин. дужина регулисаних канала, м</p>	<p>- 50</p> <p>- 0</p>	<p>- 80</p> <p>- 1500</p>
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката ове мјере створиће се предуслови за чистију и здравију животну средину у општини Гацко. Ово би за резултата требало имати инензивни раст посјетилаца, као и новоом квалитета живота грађана Општине.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 10,050,000 КМ Извор: 45% Општина, 55% остали		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко.		
Носиоци мјере	Општинска управа.		
Циљне групе	Грађани општине Гацко, инвеститори, ЈКП		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
ПРИОРИТЕТ 3.1. Очување ПРИРОДЕ, ТЛА, ВОДЕ, Ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе		Број општинских ажурних просторно-планских докумената	10	13
		Број санитарних депонија за одлагање отпада	0	1
		Трошак електричне енергије за јавну расвјету, КМ/годишње	87.974	60.000
		Удио отпада који се рециклира, %	10	30
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
3.1.1 Изградња КАНАЛИЗАЦИОНЕ ИНФРАСТРУКТУРЕ И ПЛАНСКА ЗАШТИТА ЖИВОТНЕ СРЕДИНЕ				
3.1.2 Одрживо рјешење управљања отпадом и ефикасно кориштење енергије				

Веза са стратешким циљем	3. Очувана и заштићена животна средина и одрживо управљање природним ресурсима		
Приоритет	ПРИОРИТЕТ 3.1. Очување ПРИРОДЕ, ТЛА, ВОДЕ, Ваздуха и заштићено културно-историјско наслеђе		
Назив мјере	3.1.2 Одрживо рјешење управљања отпадом и ефикасно кориштење енергије		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере потребно је извршити санацију деопније у којој се врши одлагање отпада са подручја општине Гацко /узимајући у обзир рјешења Републичког плана управљања отпадом/. Као један од основних услова заштите животне средине, увести систем рециклаже отпада на извору. Отпад је ресурс који може доносити средства. Такође, потребно је унаприједити стање енергетске ефикасности на страни потрошње енергије, што се посебно одоносу на јавне и индивидуалне објекте као и јавну расвјету.		
Кључни стратешки пројекти	<ol style="list-style-type: none"> 1. Управљање отпадом по принципу раздвајања на мјесту настанка 2. Унапређење енергетске ефикасности (ЕЕ) јавних зграда 3. Унапређење стања јавна расвјете 4. Санитарна депонија за одлагање и збрињавање комуналног отпада са подручја општине Гацко. 	Очекивани крајњи резултат пројекта До краја 2028. године на санитаран начин ријешено питање управљања отпадом. До краја 2028. године унапријеђена енергетска ефикасност најмање 5 јавних објеката.	
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	<ol style="list-style-type: none"> 1. Количина селективно прикупљеног отпада, т/годишње 2. Број јавних објеката у којима су примјењене мјере енергетске ефикасности 	- 100 - 0 - 140	- 500 - 5 - 500

	3. Минимални број енергетски ефикасних ЛЕД сијаличних мјеста		
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката ове мјере створиће се предуслови за кориштење отпада који тренутно представља проблем у ресурс који доноси новац и корист заједници. Потребно је донијети сет мјера које ће унаприједити стање у овој области, као и сет мјера за стимулацију кориштења енергетски ефикасних материјала, опреме и уређаја.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 2,750,000 КМ Извор: 60% Општина, 40% Донатори		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко.		
Носиоци мјере	Општинска управа Гацко.		
Циљне групе	Грађани, инвеститори		

СТРАТЕШКИ ЦИЉ 3	Приоритети	Индикатор (крајњег резултата)	Почетна вриједност (2020)	Циљна вриједност (2028.)
Приоритет 3.2. Умањење ризика од елементарних непогода и других несрећа по људе и материјална добра	Број дјела малољетничке делинквенције, годишње	2	0	
	Број интервенција ТВЈ, годишње	350	150	
	Ризичне минске површине, ха	3,9	2	
ПРИПАДАЈУЋЕ МЈЕРЕ ЗА РЕАЛИЗАЦИЈУ ПРИОРИТЕТА				
3.2.1 ПРЕВЕНЦИЈА И ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ЗАШТИТЕ ОД ПОЖАРА И ДРУГИХ НЕСЕРЕЋА				

Веза са стратешким циљем	3. Очувана и заштићена животна средина и одрживо управљање природним ресурсима		
Приоритет	3.2 Умањење ризика од елементарних непогода и других несрећа по људе и материјална добра		
Назив мјере	3.2.1 ПРЕВЕНЦИЈА И ЈАЧАЊЕ КАПАЦИТЕТА ЗАШТИТЕ ОД ПОЖАРА И ДРУГИХ НЕСЕРЕЋА		
Опис мјере са оквирним подручјима дјеловања*	У оквиру ове мјере неопходно је донијети сва планска и provedбена документа из области смањења ризика од елементарних непогода и других несрећа, те иста одржавати ажурним. Такође, потребно је проводити и друге плансе радње посебно у погледу јачања капацитета Ватрогасних једница, специјализованих јединица и јединица Цивилне заштите општине Гацко, као и друге превентивне мјере у погледу безбједности становништва и материјалних добара, те смањања броја дјела против имовине и људи.		
Кључни стратешки пројекти	1. Изградња Ватрогасног дома	Очекивани крајњи резултат пројекта	

	2. Опремање ватрогасне јединице 3. Опремање и обука јединца ЦЗ	До краја 2025. године функционалан ватрогасни дом. До краја 2028. године опремљени у обучени припадници ТВЈ и ЦЗ	
Индикатори за праћење резултата мјере	Индикатори (излазног резултата)	Полазне вриједности**	Циљне вриједности***
	1. Функционална површина за потребе ватрогасних јединица, м ²	- 0 - 0	- 400 - 10
	2. Број новонабављених комплета личне опреме у складу са ватрогасним стандардима	- 0 - 0 - 0	- 1 - 150 - 150
	3. Број набављених специјализованих возила заштите и спасавања		
	4. Број новонабављених комплета личне опреме за потребе ЦЗ		
	5. Број обучених припадника ЦЗ		
Развојни ефекат и допринос мјере остварењу приоритета	Имплементацијом кључних пројеката ове мјере створиће се предуслови за безбједнији живот становника општине Гацко. Гацко као безбједна средина привлачна за инвеститоре и живот становника.		
Индикативна финансијска конструкција са изворима финансирања	Износ: 700,000 КМ Извор: 70% Општина, 30% Донатори и други		
Период имплементације мјере	2022-2028		
Институција одговорна за координацију имплементације мјере	Јединица за управљање развојем општине Гацко.		
Носиоци мјере	Општинска управа, ЦЗ, Територијално ватрогасне-спасилачке јединице		
Циљне групе	Грађани општине Гацко		